

Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige – en nationell kartläggning 2011

Staffan Janson
Carolina Jernbro
Bodil Långberg

Stiftelsen
Allmänna Barnhuset

KARLSTADS UNIVERSITET

2011

Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige

– en nationell kartläggning 2011

Staffan Janson

Carolina Jernbro

Bodil Långberg

**Stiftelsen
Allmänna Barnhuset**

Kroppslig bestraffning och annan kränkning
av barn i Sverige – en nationell kartläggning 2011
Författad av Staffan Janson, Carolina Jernbro, Bodil Långberg

ISBN-nr 978-91-86759-03-2
© Stiftelsen Allmänna Barnhuset och författarna

Illustration omslag: Dennis Eriksson
Formgivning: Edita Västra Aros, 2011
Tryck: Edita Västra Aros, 2011

Innehåll

Förord	7
Sammanfattning.....	9
English summary.....	16
Inledning	23
1.1 Bakgrund till studien; syfte och frågeställningar	23
1.2 Barnmisshandel ur ett historiskt perspektiv	26
1.3 Tidigare nationella utredningar om barnmisshandel	30
1.3.1 Solna-studien 1954-1968	30
1.3.2 Socialstyrelsens undersökning av sjukhusvårdade barnmisshandelsfall i Sverige under 10-årsperioden 1957-1966.....	31
1.3.3 Utredningen ”Barn som far illa” 1974.....	32
1.3.4 SUSAs studien 1980	32
1.3.5 Kommittén mot Barnmisshandels studie 2000.....	33
1.3.6 Våld mot barn 2006-2007	35
1.4 Den aktuella situationen i Världen	35
1.4.1 Världshälsoorganisationens skattningar av barnmisshandelns utbredning...	35
1.4.2 Barnmisshandel inom den industrialiserade världen	37
Norden	40
Tyskland, Österrike, Spanien och Frankrike.....	41
USA	42
1.5 Barnets rättigheter	44
1.6 Svenska lagar och förordningar som reglerar misshandel och övergrepp mot barn.....	46
1.7 Polisanmäld barnmisshandel	56
1.8 Barnamord och Skyddsutredningar	59
1.9 Våld mot de minsta barnen	62
1.10 Familjevåld/vanvård och försummelse	64

2. Metod	68
2.1 Frågeinnehåll	68
2.2 Upplägg och genomförande	68
2.2.1 Föräldraenkäten	68
2.2.2 Elevenkäten	68
3. Resultat föräldraenkäten 2011	77
3.1 Barnuppfostran	80
3.1.2 Föräldrars syn på barnuppfostran	80
3.1.3 Konflikthantering utan fysiskt våld eller hot om fysiskt våld	81
3.1.4 Stress, trötthet och nedstämdhet vid konflikt med barnet	83
3.1.5 Sammanfattning	86
3.2 Attityder till kroppslig bestraffning mot barn	87
3.2.1 Föräldrars attityder till att ta tag i och ruska barn	87
3.2.2 Föräldrars attityder till att ge örfilar eller slå barnet	88
3.2.3 Jämförelser av attityder över tid	90
3.2.4 Sammanfattning	91
3.3 Förekomst av kroppslig bestraffning	91
3.3.1 Jämförelser över tid - föräldraenkäten	94
3.3.2 Sammanfattning	95
4. Resultat elevenkäten 2011	96
4.1 Uppfostran	97
4.1.1 Besträffningar utan fysiskt våld	97
4.1.2 Trött, stressad, ledsen i samband med konflikt	98
4.1.3 Sammanfattning	100
4.2 Attityder till kroppslig bestraffning	101
4.2.1 Elevers attityder till att föräldrar tar tag i och ruskar om barn	101
4.2.3 Elevers attityder till örfilar och slag	103
4.2.4 Attityder till andra former av bestraffningar	105
4.2.5 En jämförelse över tid	106
4.2.6 Sammanfattning	107
4.3 Förekomst av kroppslig bestraffning	108
4.3.1 En jämförelse över tid	111
4.3.2 Kroppslig bestraffning i förhållande till andra faktorer	112
4.3.3 Sammanfattning	120
4.4 Omgivningens stöd - vilka har känt till våldet?	121

5.	Diskussion	123
6.	Avslutande kommentarer	129
6.1	De nationella studiernas betydelse	129
6.2.	Sverige och världen.....	130
	Referenser.....	133
	Barnhuset har gett ut följande böcker	136
	Barnhuset har gett ut följande rapporter	136

Förord

Det är angeläget att förekomsten av barnmisshandel i Sverige följs upp med regelbundna undersökningar. De främsta anledningarna till detta är, att i god tid uppmärksamma förändringar och anpassa förebyggande insatser till det ändrade misshandelsmönstret. Barn och föräldrars egna erfarenheter och attityder till barnuppfostran och fysisk bestraffning är de enda någorlunda säkra indikatorerna på förekomsten av misshandel, medan sekundär rapportering som polisanmälningar och olika sociala rapporter vanligtvis ger en betydande underrapportering.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset har av regeringen, fått i uppdrag att genomföra en studie om barns och föräldrars erfarenheter och attityder till fysisk bestraffning och annan kränkande behandling.

Mindre kartläggningar av barnmisshandel, som inte var representativa för hela Sverige gjordes redan mellan 1960 och 1980. Åren 2000, 2006 och 2011 har det utförts nationellt representativa studier, där man kartlagt barns och föräldrars attityder och erfarenheter av fysisk barnmisshandel och annan kränkande handling. Det finns, vad vi erfarit, inget annat land, där man med en sådan regelbundenhet har kunnat genomföra nationella studier både av föräldrars uppfostringsvanor och av skolelevs erfarenheter av bestraffningar. Av den anledningen har de svenska undersökningarna kommit att tilldra sig stort intresse inte bara inom Sverige utan även internationellt.

I föräldrastudien kan vi se att få vuxna är positiva till kroppslig bestraffning. Det har skett en kraftig och kontinuerlig nedgång de senaste åren när det gäller positiva attityder till kroppslig bestraffning. En större andel barn än vuxna är dock positiva till kroppslig bestraffning. När det gäller fysiskt våld framkommer dock en bild som tyder på att förekomsten av kroppslig bestraffning inte längre fortsätter att minska.

Undersökningar från år 2006 och 2000 ger en likvärdig bild över vilka bakgrundsfaktorer som ökar risken för att barn utsätts för kroppslig bestraffning. Förekomst av våld i familjen och svag familjeekonomi är de fak-

torer som har starkast samband med kroppslig bestraffning. Det är viktigt att påpeka att de flesta familjer med små resurser dock klarar av att uppföstra sina barn utan våld.

Ett varmt tack till överläkare med.dr. Ylva Tindberg och barnhälsovårdsöverläkare med.dr. Steven Lucas för deras synpunkter och kommentarer under arbetets gång samt till tidigare avdelningsdirektören Suzanne Julin för hjälp med lagstiftningen. Rapporten har tagits fram i ett nära samarbete mellan Karlstads universitet, Staffan Janson, professor, barnläkare och fil. mag. Carolina Jernbro, magister i folkhälsovetenskap samt Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Bodil Långberg, kanslichef.

Ingela Thalén
ordförande
Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Sammanfattning

2011 års nationella studier av kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn är en uppföljning av de studier som gjordes år 1980, 2000 och 2006. Avsikten med dessa studier är att beskriva barns aktuella förhållanden och tendenser över längre tid vad gäller olika former av kränkningar mot barn med tonvikt på vad som förekommer i hemmen, men även i skolan.

Ett antal mindre undersökningar om barnmisshandel har utförts i Sverige sedan 1960-talet, men den första nationellt representativa undersökningen gjordes 1980, året efter tillkomsten av den s.k. anti-aga lagen som infördes i föräldrabalken 1979. Undersökningen år 1980 byggde på en intervju med 1105 familjer, där föräldrarna svarade på hur de uppfostrat ett visst barn under det föregående året. Metodiken för dessa intervjuer hade skapats under 1970-talet och kallas för Conflict Tactics Scale. I korthet går denna intervju ut på, att man börjar samtala om familjeförhållanden och uppfostran i allmänhet och arbetar sig efterhand fram mot potentiella konflikter mellan föräldrar och barn samt frågar hur man som förälder försökt att lösa dessa konflikter. Slutligen diskuterar man eventuellt våld mot barnet, hur frekvent och hur allvarligt detta varit. Denna metodik har med framgång använts i ett mycket stort antal undersökningar och i många länder. Genom att successivt närma sig alltmer tabubelagda områden har man kunnat få sanningsenliga upplysningar om konfliktlösningarna inom familjerna. Om detta även gäller i en tid när tabut mot att slå sina barn är så starkt som det numera är i Sverige, kan man dock inte vara fullt säker på.

Nationella föräldraundersökningar med samma metod har genomförts 1980, 2000, 2006 och nu år 2011. Åren 1980 och 2000 genomfördes undersökningarna med hjälp av telefonintervjuer, medan de åren 2006 och 2011 (av ekonomiska skäl) genomfördes som avidentifierade enkätundersökningar.

Nationellt representativa undersökningar av vuxnas inställning till bruket av kroppslig bestraffning av barn har förekommit sedan mitten av 1960-talet.

Den första nationella enkäten till skolbarn om deras upplevelser och erfarenheter av kroppslig bestraffning och annan kränkande behandling genomfördes år 1994/1995 av SCB. Denna enkät har vidareutvecklats successivt i undersökningarna åren 2000, 2006 och 2011 och innehåller numera även frågor om barnens hälsa, om mobbning och om barnens möjligheter att få hjälp och stöd.

Det finns oss veterligen inget annat land, där man med denna regelbundenhet har kunnat genomföra nationella studier både av föräldrars uppföringsvanor och av skolelevs erfarenheter av bestraffningar. Av den anledningen har undersökningarna kommit att tilldra sig stort intresse inte bara inom Sverige utan även internationellt.

Avsikten med 2011 års undersökningar har varit att:

1. Bedöma om vuxnas fysiska bestraffning och andra former av kränkningar har ökat eller minskat i Sverige sedan år 2006.
2. Undersöka om den alltmer negativa attityden till fysisk bestraffning av barn, som skett de sista femtio åren, har blivit ännu tydligare hos vuxna och barn i Sverige.
3. Bedöma om mobbning i skolan och på fritiden förändrats sedan tidigare undersökningar och vilken relation mobbning har till bestraffningar i hemmiljön.
4. Beskriva de viktigaste riskfaktorerna bakom barnmisshandel.
5. Bedöma om upptäckt av barnmisshandel inom hälso- och sjukvård, förskola och skola förbättrats sedan tidigare undersökningar.

2011 års nationella studier har bestått av två delar:

- A. En **postenkät till föräldrar** om hur de uppföstrat ett specifikt barn under det föregående året. Ett nationellt obundet slumpmässigt urval av 2500 barn 0 – 12 år drogs från registret över samtliga barn folkbokförda i Sverige. Tidigare har dessa studier rört barn 0 – 17 år. Samtliga tidigare svenska studier har visat att det är de yngre barnen som huvudsakligen bestraffas fysiskt och att barn som inte kroppsligen bestraffas före tolv års ålder, nästan aldrig råkar ut för det senare i livet. Av den anledningen begränsades och koncentrerades studien till barn under tretton

års ålder. Svarsfrekvensen från föräldrarna som i tidigare undersökningar legat mellan 77 och 81 procent var denna gång tyvärr betydligt lägre, 55 procent. Detta är dock jämfört med liknande studier i Sverige från senare år en relativt god svarsfrekvens. Bortfallsanalysen talar inte för några större skillnader i föräldrarnas bakgrund mellan svarande och icke svarande.

- B. En **klassrumsenkät i årskurs nio**, som besvarades av 3207 elever i 158 skolor över hela Sverige. I tidigare undersökningar har dessa enkäter varit ställda även till yngre elever, men av etiska skäl har 2011 års enkät begränsats till grundskolans äldsta elever i 15-16 års ålder. Inte någon elev, som var i skolan den dagen enkäten genomfördes avböjde att svara.

Förutom dessa två studier har Brottsförebyggande Rådet (BRÅ) hösten 2011 publicerat en djupstudie av polisanmälningarna om barnmisshandel, vilka har ökat kraftigt under det sista decenniet. Den sammanlagda bilden av 2011 års studier och jämförelser med tidigare nationella studier redovisas nedan i korthet.

Ökad anmälningsbenägenhet beror på anmälan av vanvård och försummelse

Misstanke om barnmisshandel har anmälts till polisen i successivt ökande grad ända sedan mitten av 1980-talet. Den kraftiga ökningen under 1990-talet ledde till att regeringens Kommitté mot Barnmisshandel gav Brå i uppdrag att studera bakgrunden till detta. Djupstudier kunde då visa att denna ökning berodde på en ökad anmälningsbenägenhet, medan det inte fanns några tecken på att allvarlig misshandel av barn i Sverige hade ökat.

Anmälningarna har fortsatt att öka markant mellan 2001 – 2010, med 62 procent för barn i åldern 7 – 14 år och med 176 procent för barn under sju år. Den aktuella undersökningen visar att det inte heller nu skett någon ökning av fall där barnet skadats kroppsligt av misshandel, utan relativt sett har dessa fall minskat. Den mycket kraftiga ökningen av anmälningar beror på en ökad benägenhet att anmäla från socialtjänst till polis, där anmälan initierats av förskola eller skola och där det alltmer handlar om vanvård eller försummelse av barnen i hemmen. En del av ökningen kan också bero

på att alltmer kvalificerade undersökningar i samråd mellan olika myndigheter numera sker vid Barnahus.

Nio föräldrar av tio tycker inte att det är rätt att slå sitt barn

Majoriteten av alla föräldrar, oavsett kön, ålder utbildningsnivå, ursprungsland och barnets ålder, anger att det viktigaste är att uppfostra sitt barn till att inte slåss, retas eller hotas utan att vara omtänksam och ärlig. Det senare gäller främst för de äldre barnen.

Nittiotvå procent av föräldrarna svarade att det inte var rätt att vare sig slå eller ge barnet en örfil även om barnet gjort föräldern arg. Män och kvinnor födda utomlands och föräldrar med lägre utbildning hade en mer positiv inställning till kroppslig bestraffning. Den positiva inställningen till kroppslig bestraffning sjönk markant från mitten av 1960-talet och fram till mitten av 1990-talet. Därefter har den pendlat mellan sju och åtta procent av föräldrarna. Frånsett de nordiska grannländerna är detta en internationellt sett mycket negativ inställning till aga.

Det vanligaste sättet att hantera konflikter var istället att diskutera med barnen, särskilt från sex år och uppåt, eller att avleda uppmärksamheten för de yngre barnen. Tre föräldrar av fyra svarade också att det inte vid något tillfälle var rätt att ta tag i eller ruska om barnet. Föräldrar till barn under två år, universitetsutbildade föräldrar och kvinnor födda i Sverige var mer negativa till denna typ av bestraffning än övriga.

Svenska föräldrar tycks ha slutat att ruska sina spädbarn

Nästan hälften av föräldrarna angav att de varit trötta vid den senaste konflikten med barnet, en tredjedel hade känt sig stressade och en sjättedel ledsna. Det var framför allt stress i den allmänna livssituationen som ledde till lite hårdare tag som att knuffa, hugga tag i och ruska om barnet. Nästan var tredje förälder hade gjort detta och det var vanligare hos föräldrar födda i Sverige än utomlands och betydligt vanligare hos föräldrar som själva blivit slagna som barn.

Efter den kraftiga nedgången från femtio procent år 1980 till tolv procent år 2000 har knuffa, hugga tag i och ruska ökat successivt till tjugotre procent år 2006 och till drygt trettio procent år 2011. Det är framför allt barn i åldrarna två till nio år som man handskas med på detta sätt. Ett mycket positivt besked är dock att ingen förälder till barn under ett år angav att de ruskat sitt barn. Förhoppningsvis är detta ett resultat av den intensiva informationskampanj mot att ruska spädbarn, som pågått sedan varningarna om detta efter 2006 års studier. Ett annat positivt besked är att ingen förälder angett att de slagit ett barn under två års ålder.

Ungefär tre procent av föräldrarna angav att de slagit barnet någon gång under det sista året, men ingen förälder angav att de gjort det mer än tio gånger. Föräldrar födda utomlands anger att de slår sina barn mera. Efter den mycket kraftiga nedgången av andelen föräldrar som slagit sitt barn (under det föregående året) mellan 1980 (28 %) och år 2000 (1,1 %) har det skett en mindre och successiv ökning av andelen föräldrar som anger att de slagit sina barn till nästan tre procent. Man skall dock hålla i minnet att studien år 2000 byggde på intervjuer, medan de sista två studierna gjorts som avidentifierade enkäter.

Våld mellan vuxna allvarligaste riskfaktorn för bestraffning av barnen

Skolbarnsstudien som bygger på elevernas erfarenheter från hela deras liv så långt tillbaka de kan minnas bekräftar till dels det föräldrarna beskriver, men ger samtidigt en något mörkare bild. Fjorton procent av niondeklassarna anger att de blivit slagna någon gång och nästan tre procent att detta hänt många gånger. Denna andel är nästan exakt lika som vid de tidigare undersökningarna under 2000-talet. Det har således inte skett någon ökning. Utlandsfödda elever, särskilt utlandsfödda pojkar, anger i betydligt högre grad att de blivit slagna både enstaka och många gånger. Den i särklass starkaste riskfaktorn för kroppslig bestraffning är dock en annan, nämligen om det förekommer våld mellan de vuxna i familjen. Detta ger en riskökning på tio gånger jämfört med familjer där något våld mellan de vuxna inte förekommer. Denna risk sjunker obetydligt, även när man justerar för andra riskfaktorer som dålig ekonomi, ensamstående förälder

eller att vara född utomlands. Om föräldrarna har varit påverkade av alkohol eller droger när de varit i konflikt med barnet har detta också varit en betydande risk (60 %) att barnet skall ha blivit slaget.

Precis som vid de tidigare undersökningarna år 2000 och år 2006 anger barn med kroniska sjukdomar och funktionshinder att de blivit slagna dubbelt så ofta som barn utan sjukdomar. De lever också oftare i familjer där det förekommit våld mellan föräldrarna.

Att bli slagen har många negativa effekter

Att bli slagen hemma har många negativa effekter för barnet förutom själva bestraffningen. Barn som har blivit slagna har också i högre utsträckning både mobbat och blivit mobbade i skolan än övriga barn. De klarar sig sämre i skolan, har betydligt mer både kroppsliga och psykiska symtom och har mycket oftare råkat ut för skador.

Det har tidigare förekommit spekulationer om att svenska föräldrar som inte slår sina barn istället förolämpar dem. Svaren från eleverna anger att det är precis tvärtom. Det finns ett mycket starkt samband mellan förolämpningar och kroppslig bestraffning.

Ungdomar som blivit slagna upplever i åtta fall av tio att det finns någon vuxen som de skulle kunna anförtro sig åt, men något färre har gjort det. De flesta har i första hand anförtrott sig till en kompis och i andra hand till en nära släkting. Tolv procent har vänt sig till personal inom skola, ungdomsmottagning, socialtjänst eller polis och sju procent har kontaktat BRIS, jourhavande kompis eller liknande organisation.

Inga anmärkningsvärda förändringar under de sista tio åren

Sammanfattningsvis ser vi således att vuxnas attityder till kroppslig bestraffning av barn fortfarande är negativ hos den absoluta majoriteten (92 %) av svenska föräldrar och att det är ovanligt att man slagit sitt barn eller gett en örfil under det sista året (3 %). Om man ser enbart till föräldrar som är födda i Sverige är andelen ännu lägre (2 %). De svenska sextonåringarna anger precis som tidigare under 2000-talet att de blivit slagna någon gång

under sitt liv i fjorton procent och tre procent angav att det skett många gånger. I samstämmighet med föräldrastudien anger barn som är födda utomlands att de är mer utsatta för våld. Den i särklass allvarligaste riskfaktorn för aga är dock om det förekommer våld mellan de vuxna i hemmet. Om föräldern är alkohol- eller drogpåverkad i samband med konflikten är risken för våld mot barnet betydande.

English summary

Corporal punishment and other humiliating behavior towards children in Sweden

Result from two nationally representative studies in 2011

The 2011 national Swedish studies on corporal punishment and other humiliating behavior towards children are a follow up of earlier studies performed in 1980, 2000 and 2006. The purpose of the studies is to describe the current situation for Swedish children and trends over time concerning various forms of humiliation, with special emphasis on events at home, but also those occurring at school.

A number of smaller investigations concerning child abuse have been performed in Sweden since the 1960s, but the first representative national investigation was carried out in 1980, the year after corporal punishment was banned through the Swedish Parental Act of 1979. The investigation in 1980 was an interview of 1105 families, where the parents responded to questions about their upbringing practices with respect to a specific child during the past year. The Conflict Tactic Scale methodology used in these interviews was created in the 1970s by the American researcher Murray Straus. In short it means that the conversation is introduced by talking in general about family matters and thereafter about potential conflicts in upbringing situations and how the parents have tried to solve these. Finally the interview aims at potential violence against the child, how frequent it was and how severe. This methodology has been used with success in many countries. By gradually approaching topics that are more loaded with taboo it has been possible to get a fairly good picture of family life and violence towards children. Whether or not this is true in the current Swedish situation, where the taboo against smacking children is very strong, is not immediately obvious.

National Swedish parental studies using the same methodology have been performed in 1980, 2000, 2006 and 2011 (current study). In 1980 and 2000 the studies were performed through telephone interviews, but in 2006 and 2011 postal questionnaires were used, mainly for economic reasons .

Nationally representative studies of adults' attitudes about corporal punishment of children have been performed in Sweden regularly since the 1960s. The first national questionnaire directed to school children concerning their experiences of corporal punishment and humiliation was performed in 1994/1995. This questionnaire has been gradually developed thereafter in the 2000, 2006 and 2011 studies and now also contains questions about children's health, bullying and the individuals' access help and support in difficult situations.

To our knowledge no other country had been able to perform regular national studies of this kind, where both parental behavior and children's experiences of punishment have been recorded. For this reason the studies have been of interest not only in Sweden but also at an international level.

The aims of the 2011 national studies have been:

1. To evaluate if parental corporal punishment or other humiliating actions towards children have increased or decreased since 2006.
2. To study if the last fifty years' gradually increasing negative attitudes towards corporal punishment of children have become even more obvious in Swedish adults and children.
3. To evaluate if bullying at school and during leisure time has changed in frequency and pattern and how it relates to corporal punishment in the pupils' homes.
4. To describe the most prominent risk factors for child abuse
5. To evaluate if the detection rate of child abuse in the health care sector, at pre-schools and schools has improved compared to previous surveys.

The 2011 national studies have consisted of two main parts:

- A. A **postal survey to parents** about their upbringing of a specific child during the past year. A nationally randomized sample of 2500 children 0 – 12 years of age was drawn from the national register of the total population. These studies have previously concerned children 0 – 17 years of age. All earlier Swedish studies have shown that children who are punished corporally are mainly of pre-school age, and if a child has not been smacked before the age of twelve it is unlikely that it will occur later on. For this reason the current study was limited to children under thirteen years of age. The parental response rate, which in previous studies has been 77- 80 percent, was only 55 percent in the present survey. However, compared to recent similar Swedish studies this is a fairly good response rate. The drop out analysis has not been able to show any major differences in background factors between responders and non-responders.
- B. A **class room survey in grade 9** was completed by 3207 pupils in 158 schools all over Sweden. In earlier studies these surveys have also been aimed at younger school children, but for ethical reasons the 2011 survey was limited to the older pupils 15-16 years of age. Not a single pupil at school on the day of the survey declined to participate.

Aside from the two studies described above, the Swedish National Council for Crime Prevention (abbreviated BRÅ in Swedish) performed a detailed study on police reports of child abuse, which have increased substantially over the last decade. The total picture of the 2011 studies and comparisons with older studies will be presented briefly below.

The increase in cases reported to the police reflects more frequent reports of neglect

Since the mid-1980s, Suspicion of child abuse has gradually become more frequently reported to the police forces in Sweden. Due to the substantial

increase in reports during the 1990s the *Governmental Committee on Child Abuse and Related Issues* commissioned BRÅ to study this in detail. It was shown that the increase depended on a greater tendency to report abuse and there were no indications whatsoever that severe abuse of children had increased in Sweden.

Police reports have continued to increase. During the period of 2001 – 2010 there was a 62 percent increase for children 7 -14 years of age a 176 percent increase for children below seven. The current investigation shows that cases of physical injury due to abuse have not increased; on the contrary there has been a relative decrease in such cases. The increased number of reports is the result of a greater tendency for the social services to report to the police. These cases originated mainly from pre-schools or schools and concerned neglect more often than previously. A part of the increase is judged to depend on an increase in more qualified examinations at so called “Barnahus”, multidisciplinary facilities where investigations are carried out by professionals from several authorities in cooperation.

Nine out of ten parents state that it is wrong to spank children

The majority of all parents, independent of sex, age, education, native country and the age of the child, states that the most important task for upbringing is to teach their children not to fight, tease or threaten but to be concerned and honest. The last two aspects are particularly important for older children.

Ninety-two percent of the parents responded that it was wrong to beat or slap the child, even if the child had made the parent very angry. Parents born abroad and parents with low educational level had a more positive view towards corporal punishment than the others. The percentage of parents who approved of corporal punishment decreased substantially in the adult Swedish population between the 1960s and the 1990s and has since remained quite stable at about seven to eight percent. From an international point of view, apart from the neighboring Nordic countries, this is a very strong negative attitude towards corporal punishment.

The common way of handling conflicts is now to discuss with the child-

ren, particularly if they are six years or older, or to divert the attention of younger children. Three out of four parents also stated that it was not right to grab or shake the child at any time. Parents of children under the age of two, parents with university-level education and women born in Sweden were the most negative to this kind of parental behavior.

Swedish parents seem to have stopped shaking their infants

Almost half of the parents stated that they were tired when the last conflict occurred with their child, one third had been under stress and one in six was sad. Above all, everyday stress was the factor that led to harsher discipline such as pushing, grabbing and shaking. Almost one third of the parents had done so and this behavior was more prominent in Swedish born parents than in parents born abroad and was substantially more prominent among parents who had been beaten themselves as children.

After the great decrease from fifty percent in 1980 to twelve percent in 2000 with respect to pushing and shaking children it has gradually increased to twenty six percent in 2006 and to thirty percent in 2011. This behavior is most prominent towards children between two and nine years of age. No parent admitted to have shaken an infant. This may hopefully be a result of the intense information campaign against shaking small children carried out in the interim since the 2006 year study. Another positive result is that no parent admits to having beaten a child below the age of two.

About three percent of the parents stated that they had beaten the child during the last year, but no parent more than ten times. Parents born abroad state that they have beaten their child more often. Since the very substantial decrease of parents beating their children (during the preceding year) from 1980 (28 %) to 2000 (1.1 %), there has been a slight and gradual increase to three percent in 2011. It should be noted in this context that the study in 2000 was performed using interviews and that the studies in 2006 and 2011 were performed using non-identifiable postal questionnaires.

Family violence is the most dangerous risk factor for child abuse

The school study draws upon the pupils' experiences from their whole life as far back as they can remember. To a great degree the children confirm what the parents describe, but they also give a somewhat darker picture of their lives. Fourteen percent of the pupils state that they have been beaten any time in their life and three percent have been beaten several times. This share of pupils is almost exactly the same as in the studies in 2000 and 2006, so there is no indication of any increase. Children born abroad, particularly boys, state that they have been beaten more frequently. The outstanding risk factor for corporal punishment is, however, violence between the adults in the family. This gives a ten-fold risk increase compared to families where there is no inter-adult violence. This risk decreases insignificantly when adjusted for other risk factors such as single parenthood, weak family economy or immigrant status. If parents were affected by alcohol or drugs when the conflict with the child occurred, there was a significant risk (60 %) that the child was beaten.

As in the former studies in 2000 and 2006, children with chronic diseases and disabilities state that they have been beaten twice as often as the healthy children. They also live to a greater extent in families where family violence occurs.

Corporal punishment affects children's life negatively in many ways

Being beaten at home affects the child negatively in ways other than the humiliation and risk of injury. Beaten children have a much greater tendency to be involved in bullying than other children. They perform less well at school, have substantially more physical and psychological symptoms and have been involved in accidents more often.

There have been speculations that Swedish parents, who no longer beat their children, instead are insulting them. The statements from the pupils point to the contrary. There is indeed a very strong connection between humiliation and corporal punishment.

Eighty percent of young people who have been beaten feel that they have some other person they could have turned to if they needed to, but only seventy percent actually did so. Most children confide primarily in a peer and secondarily in a relative. Twelve percent have confided in school personnel, a youth clinic, social services or the police, while seven percent have turned to nongovernmental children's rights organizations.

No major changes in later years

In summary we can see that the majority of Swedish parents (92 %) still have a very negative opinion of corporal punishment and it is quite uncommon to have beaten a child during the last year (3 %), even when slaps are included. For Swedish-born parents this figure is even lower (2 %). Fourteen percent of Swedish sixteen year old pupils state that they have been beaten at least once in their lifetime, which is exactly the same as in 2000 and 2006. In accordance with the parental study children born abroad are more exposed to violence in their families. The outstanding risk factor for corporal punishment is violence between the adults in the family. If the parents are affected by alcohol or drugs when in conflict with the child, the risk of the child to be beaten is considerable.

Inledning

1.1 Bakgrund till studien; syfte och frågeställningar

Det är mycket viktigt att förekomsten av barnmisshandel i Sverige följs upp med regelbundna undersökningar. De främsta anledningarna är att kunna ge en så klar bild som möjligt av aktuella uppfostringsmetoder, att uppmärksamma nya trender vid bestraffning av barn och att ge vägledning för de förebyggande insatserna. Internationellt ses Sverige också som ledande när det gäller arbetet med barns rätt och arbetet mot barnmisshandel (Gilbert et al., 2009, Janson, 2005). Detta leder till ständiga förfrågningar om hur den aktuella situationen ser ut vad gäller förekomsten av fysisk bestraffning och annan kränkning av barn i vårt land samt på vilket sätt man i Sverige på några decennier kunnat påverka föräldrar att radikalt förändra sina attityder och beteenden till kroppslig bestraffning.

Sverige är även ett föregångsland när det gäller insamling och bearbetning av registerdata som rör sjuklighets- och dödsorsaker. Tyvärr föreligger betydande svårigheter att tolka dessa data på ett entydigt sätt, när det gäller barnmisshandel. Dödsorsaksregistret ger en ganska god bild av hur många barn som bragts om livet, men är sannolikt behäftat med underskattningar, särskilt vad gäller spädbarn som dött till följd av tillfogade skallskador (Janson, Moniruzzaman & Hjern 2007, Tingberg 2010). Slutenvårdsregistret som avspeglar inlagda patienter är behäftat med ett flertal problem som försvårar bedömningen av misshandelns art och av trender. Mycket talar för att många skador klassificeras som oavsiktliga, därför att sjukvårdspersonalen inte är tillräckligt uppmärksam på eller värjer sig mot sannolikheten för misshandel (Mårtensson & Janson 2010, Tingberg 2010). Registerdata avspeglar i bästa fall de barn som är svårt misshandlade, men ger ingen bild av den misshandel eller kränkningar som pågår mot barn

i det dagliga livet. Antalet polisanmälda fall av barnmisshandel har inte heller gett en någorlunda riktig bild av utvecklingen över tid. De stadigt ökande polisanmälningarna avspeglar istället en ökad uppmärksamhet på barnmisshandel och en ökad benägenhet att anmäla detta till socialtjänst och polis. Sociala registerdata som rör omhändertagande av barn i Sverige är ofullständiga, särskilt vad gäller anledning till omhändertagandena. För yngre barn, där man kan misstänka missförhållanden i hemmen har antalet omhändertagna barn varit stabilt över lång tid och mycket lite talar för att dessa omhändertaganden grundas på vetenskapligt baserad kunskap (Gilbert et al. 2011).

För att få en någorlunda riktig bild av misshandel och kränkningar av barn måste man tala med barnen och lita på deras egna uppgifter och till utsagor från föräldrarna. Här har vi i Sverige ett gott utgångsläge genom de nationella studier som utförts sedan början av 1980-talet och genom ett antal lokala studier från 1950-talet och framåt.

Fyra nationella studier för att kartlägga förekomsten av barnmisshandel har genomförts i Sverige. Den första nationella studien, SUSA-studien (Studier av Utgångsläget inför den Svenska Anti-aga lagen) genomfördes 1980 och var riktad till föräldrar för att ta reda på hur mycket aga av olika slag som förekom i Sverige vid tidpunkten då bestämmelsen om att barn inte får utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling infördes. Denna typ av studie har sedan i något bantad och reviderad form utförts år 2000, 2006 och år 2011. Statistiska Centralbyrån (SCB) genomförde på uppdrag av socialdepartementet enkätundersökningar åren 1994-1995 riktade till högstadiel elever för att ta reda på deras inställning, kunskaper och erfarenheter av kroppslig bestraffning. Denna undersökning har sedan successivt bearbetats och utökats vid skolstudierna år 2000, 2006 och 2011.

SCB har också gjort attitydmätningar om vuxnas inställning till barnaga ända sedan mitten av 1960-talet, då drygt hälften av befolkningen ansåg att kroppslig bestraffning ingick som en naturlig del av barnuppfostran. Den positiva utveckling som skett sedan dess beskrivs i detalj i denna rapports resultatdel.

Intresset för frågorna om fysisk barnmisshandel, som varit stor under 1960- och 1970-talet, kom i skymundan för diskussionen om sexuella övergrepp på 1980-talet. Vid mitten av 1990-talet visade det sig dock att polis-rapporterad misshandel av barn hade ökat successivt sedan 15 år tillbaka

och denna utveckling sågs som mycket oroande. Regeringen tillsatte då Kommittén mot Barnmisshandel som arbetade 1998–2002 med att undersöka förekomsten av barnmisshandel och för att föreslå förebyggande insatser. Förutom föräldra- och skolbarnsstudierna utförde Kommittén även en studie av 20-åringars erfarenheter av bestraffningar, vilket avspeglade perioden 1980–2000. Brottsförebyggande Rådet (BRÅ) fick i uppgift att gå igenom journaler på misshandelsanmälda barn. Samtliga studier talade för en betydande minskning av barnmisshandel och de ökade polisanmälningarna motsvarades inte av en reell ökning av barnmisshandeln (Janson 2001, BRÅ 2000), utan bedömdes som en ökad rapporterings-benägenhet. Resultaten från dessa studier och en förnyad studie av polisanmälningar som BRÅ utfört under 2011 beskrivs i detalj i kapitlet ”tidigare utredningar” senare i denna rapport.

För Sverige, som har en hög ambition när det gäller barns rättigheter och goda levnadsförhållanden och som dessutom regelbundet skärskådas av internationella forskare och massmedia, är det nödvändigt att regelbundet följa barns levnadsförhållanden. Av den anledningen bör misshandel och kränkningar av barn följas upp åtminstone vart femte år, vilket nu gjorts sedan år 2000. I den senaste studien år 2006 påpekades särskilt de ökade riskerna för misshandel av barn med funktionshinder (Svensson, Bornehag & Janson 2010) och att multipla psykosomatiska symptom hos barnen bör föranleda misstanke om misshandel (Jernbro, Svensson, Tindberg & Janson 2011) samt den ökade risken att misshandlas för barn till föräldrar med alkoholproblem. Detta har följts upp i 2011 års studie och beskrivs närmare i resultatkapitlet.

Den aktuella studiens syfte:

Det övergripande syftet med den nu aktuella studien är att undersöka om förekomsten av fysisk bestraffning och om attityderna till fysisk bestraffning hos barn och föräldrar förändrats sedan undersökningarna år 2006. Studien avser också att kartlägga sannolikt viktiga bakgrundsfaktorer till misshandel av barn, såsom ekonomisk utsatthet och alkoholrelaterat våld. Utifrån syftet avses följande frågor besvaras:

1. Har förekomsten av vuxnas fysiska bestraffning av barn minskat eller ökat i Sverige sedan 2006?

2. Har attityderna till fysisk bestraffning av barn blivit ytterligare negativa bland barn, ungdom och vuxna?
3. Är upptäcktsfrekvensen vid barnmisshandel inom hälso- och sjukvård, förskola och skola fortfarande låg eller har det skett någon förbättring sedan år 2006?
4. Har mobbningsfrekvensen bland barn- och ungdomar minskat eller ökat under det senaste decenniet?
5. Finns det en tydlig relation mellan barnmisshandel och föräldrars bruk av alkohol och droger, till socioekonomiska faktorer och invandrarsstatus?
6. Är barn med kronisk sjukdom och funktionshinder särskilt utsatta?

1.2 Barnmisshandel ur ett historiskt perspektiv

All historisk kunskap talar för att barn i alla tider utsatts för kroppslig bestraffning och svåra kränkningar. Det har inte rört sig om bestraffning av ett mindre antal barn utan sannolikt om majoriteten av världens barn och även i vår tid har detta pandemiska proportioner (Helander 2011). Våra kunskaper om misshandel i hemmen under historisk tid är vaga, men genom skolstadgor och andra dokument vet vi bl. a. att det var vanligt med prygel i de sumeriska skolorna (ungefär nuvarande Irak) 2 000 år före vår tideräkning. Barnmisshandel finns beskrivet i ett verk benämnt *Practica Peurorum* av den persiske läkaren Rhazes 900 år före vår tideräkning, och mord av spädbarn finns beskrivet både i grekiska skrifter och i Bibeln. Ända fram till mitten av 1800-talet var spädbarnsmord vanligt i västvärlden, där man exempelvis i Tyskland kunde döda och mura in förstfödda söner i slottsmurar för att hålla onda andar borta. Likartade beteenden har beskrivits från samtliga världsdelar. Det oförblommerade föraktet för barns liv avspeglas exempelvis i hur präster i Tyskland och Frankrike sände 50 000 barn på korståg till Jerusalem i början av 1200-talet. Så vitt man vet överlevde nästan inget av dessa barn.

Vår historiska kunskap om barnmisshandel i hemmen i vårt land är begränsad. Det har dock sedan länge funnits skriftliga råd och bestäm-

meler om barnuppfostran, där aga föreskrivits som uppfostringsmetod. Från den protestantiska reformationen på 1500-talet och fram till mitten av 1700-talet förde kyrkan en intensiv kampanj för att fostra folket i den lutherska läran, som präglades av rättfärdiggörelse genom tro, där bibeln var rättesnöret. I hemmen predikades Luthers lilla katekes där hustavlan ingick. Hustavlan fastställde hierarkin i hemmet, där det framgick att mannen styrde över hustru och barn. Under denna tid var det föräldrarnas skyldighet att fostra sina barn till gudfruktighet. I fostran skulle de i första hand använda tillsägelser och förmaningar, men om detta inte hjälpte var aga en acceptabel och effektiv uppfostringsmetod. Agan skulle inte utföras i vredesmod, utan med kärlek och omtanke. I landslagen som gällde från 1400-talet och ända fram till 1734 fanns dock ingen paragraf som tydligt reglerade hårdheten i agan. En försvårande omständighet för de små barnen, jämfört med den katolska epoken, var protestanternas betoning av arvssynden. Detta uppfattades som att barn föddes med synd och att de krävde ett reningsbad genom att man slog synden ur deras kroppar. Om barnet dog till följd av aga bedömdes brottet ha skett av våda och straffet blev endast böter (Bergenlöv 2009).

Före 1600-talet utövades rättsskipningen lokalt av lekmän och det finns praktiskt taget inga skriftliga redogörelser för deras beslut. Under 1600-talet påbörjades den judiciella revolutionen, vilket innebar en förändring av rättssystemet. Staten blev mer inblandad i de rättsliga processerna och en enhetlig domstolsorganisation med professionella domare på kommunal och högre nivå utvecklades. Register över vittnesmål om barnmisshandel från den tiden finns, även om de är få (Bergenlöv 2009).

Även i skolan var kroppslig bestraffning vardag. Under 1800-talets senare hälft ifrågasattes dock skolagan och den hårda skoldisciplinen av folkskoleinspektörerna, vilket resulterade i en ny bestämmelse på 1880-talet om att aga skulle utdelas med ”kärleksfullt allvar och med rättelse efter den felandes ålder och egenart”. År 1918 förbjöds kroppslig bestraffning och kränkande behandling av elever i högre folkskolor och 1928 trädde förbudet även i kraft i de allmänna läroverken. Inte förrän 1958 upphävdes rätten för lärare i de lägre folkskolorna att aga sina elever (SOU 2001:18). Förbud av skolaga och förbud mot aga på institutioner har i alla länder föregått förbud av aga i hemmen. Detta beror med stor sannolikhet på att staterna haft ett större inflytande över offentlig verksamhet än över familjelivet.

Upptäckt, beskrivning och diagnos av barnmisshandel dyker upp först i mitten av 1800-talet då den franske läkaren Ambroise Tardieu ger ut den första läroboken om sexuella övergrepp. Där konstaterade han bl.a. att majoriteten av alla övergrepp som gått till domstol var mot barn och särskilt mot flickor före tonåren. Sigmund Freud beskriver också sexuella övergrepp i sin studie 1896 över hysterins orsaker, men tar sedan tillbaka sina fynd och beskriver dem som fantasier hos neurotiska vuxna kvinnor. Det stora genombrottet kommer först i mitten av 1900-talet då barnmisshandeln i hemmen uppmärksammas på allvar. År 1946 rapporterade den amerikanske röntgenläkaren John Caffey upptäckten av blödningar i hjärnan och skelettskador hos små barn till följd av våld. Caffey uppfattade först dessa skador som en hittills okänd ämnesomsättningssjukdom, men i mitten av 1950-talet var han övertygad om att misshandel var orsaken. År 1962 kom den amerikanske barnläkaren Henry Kempes banbrytande verk ”The Battered Child Syndrome”, där han och hans kollegor beskrev drygt 300 misshandlade barn från 88 sjukhus i USA (Kempe 1979).

I Sverige publicerades de första rapporterna om svår fysisk barnmisshandel vid slutet av 1950-talet från Malmö (Selander 1957, Selander 1963). Olika myndigheter hade dock svårt att acceptera den av läkarkåren ställda ”diagnosen” barnmisshandel. Först i samband med ett barnläkarmöte 1960, där även personal från socialtjänst och rättsväsende deltog, drogs de första riktlinjerna upp för hur misshandelsfall skulle bedömas och vilka lämpliga åtgärder som skulle vidtas. Att även grov misshandel kunde fortsätta relativt obemärkt även vid mitten av 1900-talet berodde troligen på att ansvaret för barnens uppfostran länge sågs som en ren familjeangelägenhet.

Det som egentligen satte igång debatten på allvar, var en artikel i Läkartidningen hösten 1964 av dr Anders Frisk i Göteborg (Frisk 1964). Han beskrev ett antal fall av barnmisshandel och argumenterade för att ökningen av antalet registrerade barnmisshandelsfall berodde på att läkarna nu börjat inse att skador som tidigare betecknats som oklara var orsakade av våld utfört av någon förälder. Frisks artikel ledde till diskussioner i riksdagen om föräldrars rätt att aga sina barn och om barns rättsäkerhet kontra föräldrarnas. Riksdagen beslöt år 1966 att Socialstyrelsen (dåvarande Medicinalstyrelsen) skulle utreda förekomsten av sjukhusvårdade barnmisshandelsfall och föreslå tänkbara förebyggande åtgärder. Detta skedde också dels i *En utredning om Barnmisshandel* (SoS 1969), dels i Råd och Anvisningar

som publicerades av Socialstyrelsen 1970 kallat *Åtgärder mot misshandel av barn* (SoS 1970). Året innan Sverige förbjöd aga (i föräldrabalken) gav Socialstyrelsen dessutom ut en speciell bilaga till deras författningssamling med namnet *Åtgärder mot misshandel av barn* (SOSF 1978). I mellantiden hade Socialstyrelsen i samarbete med Allmänna Barnhuset redovisat en utredning om skadlig behandling av 777 barn under åren 1969 – 1970, som lett till ingripande från Sveriges socialnämnder (Allmänna Barnhuset 1975). I denna studie var pojkar överrepresenterade före puberteten och flickor efter. Sjuttionio procent av barnen hade vårdats på sjukhus för sina skador. I över hälften av fallen var vårdnadshavaren en ensamstående moder och i 84 procent var en förälder skyldig till misshandeln. Barnavårdande myndigheter, som BVC och BUP, bidrog endast obetydligt till anmälningarna (8 procent), medan de flesta kom direkt från polisen och många fall anmäldes från skolan. Det beskrivna mönstret har påfallande likheter med barnmisshandels- och anmälningsmönster från senare tid.

År 1966 ändrades föräldrabalkens lydelse så att utövande av aga inte hade något lagligt stöd utan skulle bedömas enligt reglerna för misshandel i brottsbalken. År 1979 förbjöd Sverige, som första land i världen, all kroppslig bestraffning. Följande tillägg infördes i Föräldrabalken (6 kap I §):

Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

Ytterligare ett steg mot att skydda barn mot misshandel togs 1982 när barnmisshandel/aga kom att ligga under allmänt åtal i brottsbalken. Detta innebar att inte bara offret kan anmäla misshandeln, utan en åklagare kan själv väcka åtal vid misstanke om övergrepp. I brottsbalken behandlas

I brottsbalken behandlas brottet barnmisshandel på samma sätt som misshandel mot vuxna. Den viktigaste paragrafen i brottsbalken avseende misshandel är 5 § i 3 kapitlet om brott mot liv och hälsa och lyder:

Den som tillfogar annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom i vanmakt eller annat sådant tillstånd, döms för misshandel till fängelse i högst två år eller om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om gärningen varit livsfarlig, gärningsmannen tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller visat synnerlig hänsynslöshet eller råhet ska miss-

handeln bedömas som grov. För grov misshandel är påföljden lägst ett år och högst tio år och preskriptionstiden 15 år.

År 1982 trädde socialtjänstlagen i kraft och ersatte de tidigare vårdlagarna; barnavårdslagen, nykterhetsvårdslagen och socialhjälpslagen. Socialtjänstens inriktning ändrades till att vara mer stödjande och hjälpande istället för att vara kontrollerande och överordnad (Nordström & Thunved 2005). Denna lag kom sedan att ersättas av en ny socialtjänstlag som trädde ikraft den 1 juli 2002. Lagen ger socialtjänstens ansvar för att barn, som bor i kommunen, ska få växa upp under trygga och goda förhållanden. Om socialtjänsten får en anmälan om att ett barn far illa så är de skyldiga att se till att barnets situation utreds samt att se till att barnet får det stöd och skydd som det behöver (Socialdepartementet 2001). Om anmälan till socialtjänsten; se under avsnittet 1.6. om svenska lagar och förordningar.

1.3 Tidigare nationella utredningar om barnmisshandel

1.3.1 Solna-studien 1954-1968

Solna-studien är en longitudinell studie om barns hälsa och livsvillkor som startade 1954. Rekrytering av deltagare skedde under en 3-årsperiod och innebar att var fjärde blivande moder som besökte Solna mödravårdscentral ombads att delta i studien. Efter att 97 procent av de tillfrågade blivande mödrarna accepterat inbjudan bestod studiepopulationen av 122 pojkar och 90 flickor. Barnen följdes från födseln fram till 18 års ålder. Under denna period intervjuades föräldrarna till barnen med jämna mellanrum om deras uppfostringsmetoder och användning av fysisk bestraffning. Mödrarna angav i 95 procent att de någon gång slagit sina barn. Fäderna slog barnen, speciellt flickorna, i mindre utsträckning. Ungefär 30 procent av föräldrarna slog barnen dagligen mellan 1 och 2 års ålder. Fram till femårsåldern förekom slag minst en gång i veckan för omkring 60 procent av flickorna och 70 procent av pojkarna. Därefter minskade den regelbundet förekommande agan. Slag någon gång förekom dock i 10-15 procent ända upp i 16-årsåldern. Allvarigare former av kroppslig bestraffning förekom

mer sällan. Mellan 6 och 14 års ålder hade 68 procent av flickorna och 71 procent av pojkarna fått ett rejält ”kok stryk” av modern eller fadern. Från undersökningen framkom vissa mönster. Om föräldrarna själva blivit slagna var det vanligare att de själva slog sina barn. I de familjer där modern slog barnen var det också vanligare att fäderna slog.

1.3.2 Socialstyrelsens undersökning av sjukhusvårdade barnmisshandelsfall i Sverige under 10-årsperioden 1957-1966

År 1966 begärde Socialstyrelsen in handlingar från sjukhus och kliniker i hela Sverige som, under perioden 1957 – 1966, omhändertagit misstänkta eller konstaterade barnmisshandelsfall i öppen eller sluten vård (Socialstyrelsen 1969). Studien kompletterades med uppgifter från Statens rättsläkarstationer varvid man fick reda på ett antal fall som inte varit intagna på sjukhus. Studien begränsades till misshandelsfall, där föräldrar eller annan vårdnadshavare varit förövare. Sammanlagt rörde det sig om 119 barn med en successivt årlig ökning av kända fall under den studerade tidsperioden. Två tredjedelar av barnen var yngre än tre år och nästan en tredjedel var spädbarn. Fall med dödlig utgång gällde huvudsakligen hos barn under tre års ålder. Misshandeln hade ofta varit upprepad. Inget barn i skolåldern hade misshandlats till döds eller fått bestående fysiska men. Att de minsta barnen utsatts för den gravaste misshandeln har sedermera visat sig vara det typiska mönstret vid misshandel inom familjen både i Sverige och utomlands. Dubbelt så många pojkar som flickor hade misshandlats och misshandeln var vanligare bland ensamstående barn eller första barnet i en syskonskara. Nästan hälften av barnen hade misshandlats i familjer med social misär, alkoholmissbruk och/eller svår psykisk sjukdom. Nästan hälften av dessa barn var också vanvårdade. Samtidigt påpekade man att misshandel förekom i alla samhällskategorier, i samtliga etniska och religiösa grupper. I utredningens sammanfattning skrev författarna att det sedan länge varit känt att barn i social misär och i kriminella miljöer varit vanvårdade och misshandlade. Det nya, till en början ohyggligt anstötliga, var upptäckten att en grupp skenbart friska föräldrar och vårdare i prydliga hem också hade visat sig vara svåra misshandlare, särskilt av små

barn och i flera fall med dödlig utgång. Detta påminde om det som Henry Kempe beskrivit som "The Battered Child Syndrome" (se ovan under kapitlet barnmisshandel i ett historiskt perspektiv) och liknar även till viss del det mönster som kan ses vid s.k. "Abusive Head Trauma (tidigare kallat "Shaken Baby Syndrome").

1.3.3 Utredningen "Barn som far illa" 1974

Socialstyrelsens utredning om barnmisshandel 1969 möttes med stor uppmärksamhet och dessutom inträffade ett par uppseendeväckande barnmisshandelsfall 1970 – 1971, vilka väckte starka reaktioner hos allmänheten. Detta ledde bl.a. till bildandet av Barnens Rätt I Samhället (BRIS) år 1971. Samma år uppdrog regeringen till Socialstyrelsen och Allmänna Barnhuset att genomföra en utredning av barnmisshandel och annan skadlig behandling av barn, där man skulle fästa särskild vikt vid den sociala bakgrunden till misshandeln. Utredning kom att beröra ärenden som varit aktuella vid landets barnavårdsnämnder under perioden 1969 – 70 och en rapport publicerades 1974 med namnet Barn som far illa - En undersökning om barnmisshandel och skadlig uppväxtmiljö (Socialstyrelsen & Allmänna Barnhuset 1974). Undersökningen byggde på enkäter till landets samtliga barnavårdsnämnder, dock med ett ganska stort bortfall. Endast en tredjedel av nämnderna hade haft några aktuella fall och det var en anhopning av fall i tätorterna. Anmälningarna kom vanligen från poliser som ingripit vid lägenhetsbråk, medan anmälningar från sjukhus eller barnomsorg var få. Av de 777 fall som studerades var en tredjedel av barnen under tre år och två tredjedelar under sju. Även här var misshandel av pojkar vanligare än för flickor och det var en betydande överrepresentation av barn med ensamstående mödrar. Kroppslig misshandel utgjorde 30 procent och slagen hade vanligen utdelats av en fader. Sjuttio procent av fallen hänfördes till skadlig uppväxtmiljö. I hälften av fallen hade barnen omhändertagits för samhällsvård.

1.3.4 SUSAS-studien 1980

Den första nationella studien, SUSAS-studien (Studier av Utgångsläget inför den Svenska Anti-aga lagen) genomfördes 1980 för att ta reda på hur myck-

et aga av olika slag som förekom i Sverige vid tidpunkten då lagförbudet mot aga infördes. Studien utfördes i enlighet med en tidigare amerikansk studie genomförd av Richard Gelles och medarbetare. I SUSA-studien intervjuades 1276 föräldrar om deras uppfostringsvanor gällande ett särskilt angivet barn per familj under det gångna året. Mätinstrumentet "Conflict Tactics Scale" (Straus 1979) användes i intervjuerna för att kartlägga förekomsten av barnmisshandel. Frågorna i instrumentet bedömer hur en förälder reagerar i en konflikt med sitt barn och är ställda så att de successivt närmar sig mer tabubelagda områden. När frågorna ställs på detta sätt har det visat sig att föräldrar svarar mer sanningsenligt även på frågor med stark affektionsladdning (Edfeldt 1985).

Resultatet visade att 51 procent av föräldrarna någon gång under det föregående året hade använt sig av någon form av kroppslig bestraffning av det angivna barnet och 40 procent av dem hade gjort det mer än tio gånger sista året.

1.3.5 Kommittén mot Barnmisshandels studie 2000

År 1998 tillsatte Socialdepartementet en parlamentarisk utredning för att bl.a. utreda förekomsten och utvecklingen av barnmisshandel samt möjliga förklaringar till denna. En viktig anledning till kommitténs tillkomst var den alarmerande ökningen av antalet polisanmälningar av barnmisshandel som skett under 1980- och 1990-talet. År 2000 genomförde Kommittén mot Barnmisshandel tre parallella studier kring barnmisshandel riktade till ett nationellt urval av 2000 föräldrar, 2250 mellanstadiebarn och 2500 20-åringar.

Föräldrastudien som genomfördes var nästintill identisk med SUSA-studien från 1980 vad gällde frågorna, men denna version var betydligt nedbantad och språkligt moderniserad. Från ett nationellt urval av föräldrar till 2000 barn besvarade 1609 föräldrar (81 procent) intervjun. Resultatet visade att mellan 10 och 15 procent av föräldrarna var positivt inställda till aga. Drygt 8 procent av föräldrarna hade någon gång under det senaste året använt sig av någon form av kroppslig bestraffning och av dessa hade nästan en av fem (16 %) gjort det mer än tio gånger under motsvarande

12-månadersperiod. Endast 1-2 barn på 1000 hade enligt föräldrarnas ut-sagor fått allvarigare kroppsliga bestraffningar.

Utöver föräldraintervjuerna genomförde Kommittén mot barnmiss-handel också en enkätstudie riktad till elever i årskurserna 4 och 6. Antalet svarande elever var 1764, vilket motsvarar en svarsfrekvens på 79 procent. I denna studie angav 14 procent att de blivit slagna minst någon gång av föräldrarna, under uppväxten, och ungefär lika många gånger av fadern som av modern. Endast en procent angav att de blir slagna ofta av modern och två procent av fadern. När det gäller attityder till aga, så tyckte endast två procent av mellanstadiebarnen att föräldrarna har rätt att ge örfilar eller slå om de är arga på barnet.

Den tredje undersökningen som Kommittén mot barnmisshandel ge-nomförde, riktad till 20-åringar, byggdes upp efter ett mönster från tidigare studier genomförda av Centre for Studies of Children at Risk vid McMas-ters universitetet i Ontario, Canada. En enkät med frågor om uppväxtför-hållanden sändes ut till 2500 slumpmässigt utvalda 20-åringar i Sverige. Postenkäten besvarades av 1576 personer (63 procent). Av de svarande an-gav 33 procent att de blivit kroppsligt bestraffade under uppväxten och den vanligaste formen av bestraffning var örfilar och luggning. Vidare angav sju procent att de blivit slagna med tillhyggen under yngre skolåren och två procent senare. Fyra procent anger att de blivit utsatta för sparkar och bett under skolåren. När det gällde attityderna till aga var 15 procent tvek-samma, sex procent ansåg att aga var nödvändigt ibland och 79 procent att kroppslig bestraffning inte ska behövas i barnuppfostran (Socialstyrelsen 2001).

I 20-åringsenkäten fanns också en öppen fråga där den svarande fick möjlighet att fritt berätta om sina tankar och attityder kring barnmissshan-del. Det var 358 personer, med eller utan egna erfarenheter av barnmiss-handel, som valde att skriva om sina tankar och erfarenheter. Detta mate-rial har analyserats kvalitativt i efterhand. Resultatet från den öppna frågan visade att de 20-åringar som inte varit utsatta för barnmisshandel kraftfullt uttryckte att barn har rätt till en trygg barndom utan någon form av aga samt uttryckte positiva attityder till strängare straff för brottet barnmiss-handel. De som varit utsatta för någon typ av barnmisshandel beskrev sina erfarenheter och dess psykiska konsekvenser, såsom smärtsamma minnen, dålig självkänsla och depression. De som utsatts för sexuella övergrepp ut-

tryckte också känslor av skam och skuld. Många av dem som utsatts för misshandel beskrev den psykiska misshandeln som särskilt svår och att denna typ av misshandel bör uppmärksammas mer. Till skillnad från de icke utsatta barnen angav de som utsatts för misshandel inga uttryck för hämnd eller strängare straff (Jernbro, Eriksson & Janson 2010).

1.3.6 Våld mot barn 2006-2007

Under senhösten 2006 genomförde Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Karlstad Universitet ytterligare en nationell kartläggning av barnmisshandel för att undersöka om synen på barnuppföstran och användandet av kroppslig bestraffning ändrats sedan år 2000 (Janson, Långberg & Svensson 2007). Studien bestod av en postenkät riktad till ett nationellt urval av föräldrar till 2200 barn med en svarsfrekvens på 77 procent, samt en elevenkät riktad till 2510 elever, där alla som vara närvarande i skolan den aktuella frågedagen svarade på enkäten. Resultaten från föräldrastudien visade en något högre frekvens av alla former av våld mot barn, särskilt vad gällde att hugga tag i och ruska förskolebarn. Skolbarnen angav även, liksom i studien år 2000, att de blivit slagna någon gång, cirka 15 procent. Detta resultat stämmer exakt med resultatet från en stor skolstudie utförd i Sörmland år 2008, dvs. året efter (Annerbäck 2011). En mer detaljerad beskrivning av resultaten från 2007 års studie återfinns senare i denna rapport under rubrik 1.3.6. Våld mot barn 2006 – 2007.

1.4 Den aktuella situationen i Världen

1.4.1 Världshälsoorganisationens skattningar av barnmisshandelns utbredning

Världshälsoorganisationen (WHO) insåg relativt sent våldets stora konsekvenser för människors hälsa och inte förrän år 2002 publicerades en världsomspännande rapport om detta (Krug 2002). Fyra år senare kom

en översikt av den epidemiska utbredningen av barnmisshandeln och dess svåra konsekvenser för barnens hälsa och utveckling (Pinheiro 2006). Rapportens statistiska underlag är ganska magert och återspeglar de stora kunskapsluckorna vad gäller misshandel av barn i stora delar av världen. År 2002 gjorde dock WHO följande bedömningar:

- Cirka 53 000 dödsfall hos barn per år berodde på avsiktligt våld (mord). Antalet mördade barn var dubbelt så högt i låginkomstländerna som i den industrialiserade världen (2,6 jämfört med 1,2 mord per 100 000 barnår).
- I den s.k. "Global School Based Student Health Survey" som utförts i ett stort antal länder med svag ekonomi rapporterade mellan 20 och 65 procent att de blivit psykiskt eller fysiskt trakasserade i skolan (den senaste månaden). Förekomsten är densamma i flera mer välutvecklade länder.
- Omkring 150 miljoner flickor och 73 miljoner pojkar under 18 år har årligen blivit våldtagna eller utsattas för annat sexuellt tvång som inneburit fysisk kontakt.
- UNICEF bedömer att 3 miljoner flickor och unga kvinnor utsätts för kvinnlig könsstympning varje år, huvudsakligen i Afrika söder om Sahara.
- Internationella *arbetarorganisationen* (ILO) bedömde år 2004 att 126 miljoner barn arbetade i farliga och nedbrytande miljöer. Nästan 6 miljoner var i tvångsarbete, *nära 2 miljoner* i prostitution och drygt en miljon offer för trafficking.
- Bara 2-3 procent av alla barn var legalt skyddade mot våld i hemmet, i skolan eller på arbetsplatsen.
- Vissa barn är mer utsatta än andra. Detta gäller särskilt barn med funktionshinder, barn på institutioner, barn från vissa etniska minoriteter och från marginaliserade grupper, gatubarn och barn i fängelser samt barn som lever i samhällen med hög ojämlikhet, fattigdom och arbetslöshet.

Världshälsoorganisationens rapport om våld mot barn skriver följande i sin sammanfattning:

- Ingen form av våld mot barn är berättigad

- Allt våld mot barn går att förebygga
- Det är nationalstaten som har huvudansvaret för att barn skyddas mot våld
- Staten skall ställa den till ansvar som brukar våld mot barn
- Barns särskilda utsatthet är beroende av deras ålder och utvecklingsnivå
- Barn har alltid rätt att framföra sina åsikter

Världshälsoorganisationen påpekar också vikten av att förebygga och prioritera icke-våldsstrategier, att förbättra kapaciteten hos dem som arbetar med barn, att ge service för återanpassning och återhämtning, att se till att barnen själva är delaktiga, att tillskapa barnvänliga rapporteringssystem om övergrepp samt att utveckla systematiska nationella data om övergrepp mot barn samt bedriva aktiv forskning och internationellt kunskapsutbyte om detta.

1.4.2 Barnmisshandel i den industrialiserade världen

I en genomgång av barnmisshandel i den industrialiserade världen, som publicerades i The Lancet år 2009 (Gilbert et al. 2009) påvisades att:

- En betydande grupp barn även i de industrialiserade länderna misshandlas i sina hem. Självrapporterad årlig misshandel rapporterad av barn och ungdom varierar mellan 3,5 – 16 procent. I de Baltiska staterna och särskilt i Ryssland och de tidigare Öststaterna är misshandeln ännu vanligare och oftare svårare. Mellan 15 och 30 procent av flickorna och 5 till 15 procent av pojkarna har någon gång varit utsatta för penetrerande sexuellt våld.
- Återkommande misshandel och försummelse ofta är ett närmast kroniskt tillstånd hos en betydande minoritet barn. Grav försummelse, såsom avsaknad av tillräcklig mat, nödvändig medicinsk vård, säkert ställe att leka på eller nödvändig övervakning drabbar under ett aktuellt år mellan 1 och 15 procent. Vidare har mellan 8 och 25 procent bevittnat familjevåld.

- Föräldrars fattigdom, låg utbildningsnivå och psykisk avvikelse ofta är förenat med ökad risk för att barn ska misshandlas.
- Barnmisshandel har långdragna negativa effekter på barnens aktuella och framtida psykiska hälsa, alkohol- och drogproblem, sexuella riskbeteenden, fetma och kriminalitet. Att risken för fetma i vuxen ålder är ökad för misshandlade barn har inte varit känt förrän man startat s.k. prospektiva studier där man följt barnen upp i vuxen ålder. Anledningen till fetman är inte känd, men det kan handla om långtidseffekter av tidigt och långvarigt stresspåslag.
- Försummelse och vanvård har lika negativa långtidseffekter som kroppslig misshandel och sexuella övergrepp, men har rönt mindre vetenskapligt intresse.
- Den stora bördan av barnmisshandelns svåra och långdragna konsekvenser kräver ökade investeringar i förebyggande strategier från tidig barndom.

I den här genomgången rapporteras konsekvent minst övergrepp från Skandinavien, mer från länder som Storbritannien, Nya Zeeland och USA och klart mest från de tidigare öststaterna.

Har barnmisshandeln minskat i den industrialiserade världen?

Som ovan beskrivits är det ingen tvekan om att kroppslig bestraffning av barn minskat väsentligt i Sverige de senaste 40-50 åren och det gäller både de mildare typerna av bestraffning och de mer svårartade. Vi ser det också avspeglas i den väsentliga nedgången av antalet barn i åldern 0-17 år som bragts om livet (se särskilt avsnitt). Av stort intresse är också att det parallellt med de nationella svenska studierna om kroppslig bestraffning pågått studier av svenska föräldrars uppfostringsvanor, vilket beskrivs nedan.

Förändringar i svenska föräldrars inställning till kroppslig bestraffning

Håkan Stattin, professor i psykologi vid Örebro universitet, och hans grupp har studerat svenska föräldrars uppfostringsvanor under en 50-årsperiod

med början i slutet av 1950-talet. Då rapporten (artikeln) om detta ännu ej publicerats, har vi endast haft tillgång till de preliminära resultaten, vilka är nog så intressanta. Uppfostringssvanornas förändring har kunnat studeras genom att i princip samma frågor har ställts till tre kohorter av föräldrar/unga vuxna boende i Solna utanför Stockholm. De tre kohorterna är:

1958-kohorten. Denna ingick i Solnaprojektet och bestod av var fjärde förälder som 1954-1955 fött ett barn i Solna, och var därmed en helt slumpmässigt uttagen kohort (N=212). Föräldrarna (mammor och pappor) besvarade en enkät om sitt föräldraskap när barnet var tre år.

1981-kohorten. Detta var barnen till föräldrarna i 1958 års kohort. (N=165). När de var 25 år gamla besvarade de samma enkät som föräldrarna besvarat 1958.

2011-kohorten. Ett enkätutskick gjordes 2011 till alla föräldrar i Solna, vilka fött barn tre år tidigare (N=1 000). Svarsfrekvensen var 60 procent.

De övergripande slutsatserna från dessa studier är att:

- den auktoritära föräldrastilen i Sverige är i stort sett borta idag, att föräldrarna inte fordrar automatisk lydnad, att de inte upplevs som stränga och att de flesta föräldrar inte bestraffar sina barn fysiskt.
- det är idag båda föräldrarna som är barnens auktoriteter. Det är båda föräldrarna som bestämmer hemma numera. Barnen uttrycker respekt för båda föräldrarna. De tyr sig fortfarande mest till mamman, men pappans roll har ökat.
- barn idag tillåts att visa sina känslor för föräldrarna, vilket inte var fallet tidigare.
- man sa tidigare att man *inte* ville uppfostra sina barn som ens föräldrar gjorde, medan man idag är beredd att göra det.

Håkan Stattin påpekar att det har hänt mycket de senaste 50 åren när det gäller hur föräldrar uppfostrar sina barn i Sverige. Det mest dramatiska är att den auktoritära föräldrastilen i stort försvunnit och att båda föräldrarna uppfattas som lika viktiga av barnen.

Man kan i den vetenskapliga litteraturen inte se samma radikala förändringar i ungdomarnas sociala och psykologiska anpassning (depression, självkänsla, mobbning, kriminalitet, våld, etc.) som vi ser i hur föräldrarna

förändrat sitt föräldraskap. Det tycks således som om föräldrarna har förändrats mer under de senaste 50 åren än vad deras barn gjort! Det tycks också som om våra **mikroteorier** om familjen och närmiljöns inverkan på barnen inte fungerar. Det finns ingen klar kausal koppling mellan föräldrars uppfostringsmetoder och hur deras barn uppfostrar sina barn. Endast en minoritet av gårdagens föräldrar ville uppfostra sina barn på samma sätt som de själva blivit uppfostrade, men idag vill man det oftare. Stattins slutsats är att vi behöver ett nytt sätt att tänka. Makrosociala förhållanden är sannolikt betydligt mer väsentliga för föräldraskapet än vad vi tror. Därför behöver vi mer kunskap om samtida förändringar i samhällets syn på barn och barnuppfostran. Stattins sätt att se på barnuppfostran förändras över tid stämmer väl med de slutsatser som vi dragit från de nationella studierna av barnmisshandel och dessa diskuteras närmare i det avslutande diskussionsavsnittet i denna rapport.

Norden

I de nordiska grannländerna förefaller utvecklingen avseende barnmisshandel också gå i samma riktning som i Sverige. Den första enkätstudien till en representativ grupp skolbarn (cirka 9000 elever i årskurs 9) i Norden utfördes år 1988 i Finland (Sariola & Uutela 1992). En ny studie med samma metodologi utfördes år 2008 (Ellonen, Käräinen, Salmi & Sariola 2008; personligt meddelande). Under denna period ser man betydande nedgångar i olika former av kroppslig bestraffning där andelen barn som någon gång har blivit dragen i håret minskar från 65 till 34 %, någon gång blivit slagen från 25 till 10 % och någon gång blivit svårt slagen (misshandlad) från 12 till 4 %. Andelen som blivit slagen någon gång är således något lägre än för de svenska resultaten medan den svårare misshandeln är klart högre. En enkät till drygt 7000 avgångselever 18-19 år i Norge år 2006 visade att 14 % av pojkarna blivit slagna någon gång och 20 % av flickorna, medan 2 % blivit slagna ofta (>10 ggr) vilket var lika mellan könen. Resultaten stämmer väl med de svenska från 2006, fränsett att norska flickor av någon anledning tycks bli slagna oftare och att den frekventa bestraffningen är något högre än i Sverige (Mossige & Stefansen 2006). En dansk studie från 2008 där nästan 4000 elever i årskurs 9 besvarade en enkät om våld visade att cirka 10 % av barnen utsatts för våld under det senaste året, men där

det mesta våldet skett utanför hemmet. I hemmet hade 4,5 % av pojkarna utsatts för våld av fadern och något färre av modern medan motsvarande för flickor var ungefär 8 % av båda. Svåra bestraffningar rapporterades av cirka 2,5 % för båda könen. Eftersom den danska studien bara avspeglar det senaste året är jämförelser svåra, men svårare bestraffningar tycks vara vanligare än i Sverige och Norge. Sammantaget talar dock de nordiska studierna för att kroppslig bestraffning, liksom i Sverige, klart minskat under de senaste 20 åren.

Tyskland, Österrike, Spanien och Frankrike

Tyskland fick sin anti-aga lag år 2000. Kunskapen om lagen är relativt hög hos tyska föräldrar och det har skett väsentliga attitydförändringar till barnaga hos stora delar av befolkningen under de senaste tio åren. Trots detta har svår kroppslig bestraffning av barn och unga inte väsentligt förändrats och vid mätningar 2001, 2005 och 2007 är andelen föräldrar som använder svår kroppslig bestraffning mellan 13 och 17 procent. Det är således väsentligt mera än i Skandinavien. Den unga generationen fördömer dock kroppslig bestraffning och nio tyska ungdomar av tio anser att föräldrar ska kunna tala sina barn tillrätta (Bussman 2010a).

Den tyske rättsvetaren Kaj Bussman och hans grupp har år 2007 intervjuat 1000 föräldrar från vardera Sverige, Österrike, Tyskland, Spanien och Frankrike om deras uppfostringsvanor och bruk av kroppslig bestraffning. Han fann oavsett typ av bestraffning att svenska föräldrar bestraffar i särklass minst, därefter följer Österrike (som haft anti-aga lag sedan 1989), tyskland (anti-aga lag 2000), Spanien (fick anti-aga lag 2007) och Frankrike (ingen anti-aga lag). När det exempelvis gäller en ”smäll på stjärten” uppger svenska föräldrar att de utdelat detta någonsin i 17 procent, österrikare i 62 procent, tyskar i 68 procent, spanjorer i 80 procent och franska föräldrar i 87 procent.

Bussmans analys av detta är att förhållandena för barn är bäst i Sverige som både haft en anti-aga lag längst och där vi också drivit intensiv information mot aga, medan förhållandena är sämst i Frankrike där motsatsen gäller (Bussman 2010b).

USA

Den kände amerikanske barnmisshandelsforskaren David Finkelhor har gjort bedömningen att både misshandel och andra brott riktade mot barn och ungdomar har minskat i USA sedan början av 1990-talet, utan att detta har lett till berättigad uppmärksamhet. Genom att analysera olika amerikanska registerdata har han funnit följande:

- Efter en stegring på åtminstone 15 år började antalet fall av sexuella övergrepp att sjunka runt år 1990. Mellan 1990 och 2005 sjönk antalet registrerade fall med 51 procent.
- Antalet fysiska övergrepp mot barn började också sjunka runt 1990 och som mest mellan 1997 – 2000. Sänkningen mellan 1992 – 2005 beräknas till 46 procent.
- Andra brott mot unga i åldern 12 – 17 år under samma period har också sjunkit dramatiskt enligt National Crime Victimization Survey (NCVS), exempelvis sjönk antalet grova överfall med 69 procent rånöverfall med 62 procent och stölder med 52 procent
- Mord på ungdomar minskade med 48 procent under perioden 1993 – 2005, en minskning som är större än den 40-procentiga minskningen av mord mot vuxna under samma period.
- Rapporterat familjevåld minskade med 55 procent mellan 1993 – 2004.

Den amerikanska forskargruppen har kontrollerat NCVS resultat mot andra registeruppgifter som stöder att det skett en allmän nedgång i brott riktade mot barn och unga. Ett påtagligt undantag är dock försummelse och vanvård av barn, där man inte kan se någon som helst nedgång efter kontroll av olika myndighetsdata. Ett annat undantag är dödsfall till följd av barnmisshandel, där man inte heller kunnat påvisa någon nedåtgående trend (1,68 per 100 000 barnaår 1995 jämfört med 2,03 per 100 000 barnaår 2004).

En intressant fråga är vad som kan ligga bakom nedgången i antalet brott mot barn och unga. Finkelhor menar att det sannolikt rör sig om tre huvudfaktorer: förbättrade ekonomiska villkor, ökat antal sociala interventioner och ökad användning av nya effektivare psykofarmaka. Det är sedan

länge känt att förbättrade ekonomiska villkor, särskilt om de samtidigt leder till ökad ekonomisk jämlikhet, minskar risken för alla former av våld (Wilkinson & Pickett 2009). Värdet av sociala interventioner är debatterat, men Finkelhor menar att man i USA de senaste 20 åren arbetat med ett tydligare förebyggande perspektiv, som kan ha varit effektivt för att reducera kriminaliteten. Den ökade psykofarmakologiska behandlingen av vuxna har sannolikt minskat risken för destruktiva depressioner och utagerande aggressivitet. Även farmakologisk behandling av barn med svår ADHD och impulsiva beteenden kan ha minskat deras risk att utsätta sig för provocerande situationer.

I en studie som är under publikation (Gilbert et al. 2011) från de sex industriländerna England, USA, Canada, Australien, Nya Zeeland och Sverige har man studerat politiska initiativ för att skydda barn och ställt dem i relation till antalet barn som bragts om livet, vårdats på sjukhus eller omhändertagits p.g.a. misshandel. Det har varit svårt att påvisa någon klar samstämmighet mellan initiativ att stärka barns förhållanden och de ovan beskrivna indikatorerna på misshandel. Den lägre misshandelsfrekvensen av barn i Sverige jämfört med exempelvis USA stämmer dock med flera faktorer såsom lägre grad av fattigdom, färre riskfaktorer hos föräldrarna samt den universella prevention som ges till svenska föräldrar genom exempelvis barnbidrag och föräldraförsäkring. När det gäller omhändertagna barn, så är statistiken om detta svagare från Sverige än från andra jämförbara länder. Sveriges kommuner har visserligen skyldighet att rapportera antalet omhändertagna barn i olika åldrar till Socialstyrelsen, men inte vad de bakomliggande anledningarna är. Av den anledningen kan vi inte för Sveriges del uttala oss om hur ofta barnmisshandel eller vanvård är orsak till placeringar utanför hemmet. Antalet placeringar utom hemmet av förskolebarn har varit likartade över de senaste tio åren, vilket skulle kunna tala för att man inte sett någon försämring vad gäller barns utsatthet under denna period.

1.5 Barnets rättigheter

FN:s generalförsamling antog i november 1989 Konventionen om barnets rättigheter (barnkonventionen) och efter beslut i riksdagen i juni 1990 ratificerade Sverige, som ett av de första länderna i världen barnkonventionen. Konventionen har inte inkorporerats i svensk lag, utan Sverige har hittills valt metoden att transformera bestämmelserna i konventionen. Detta innebär, att de delar av konventionen som behöver införlivas med svensk rätt omarbetas till svensk författningstext. FN:s permanenta kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén) granskar också vart femte år att Sverige lever upp till sina åtaganden.

Barnkonventionens artikel 19 handlar om barnets rätt till skydd mot alla former av våld. Konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, innefattande sexuella övergrepp, medan barnet är i föräldrarnas eller ena föräldrarnas, vårdnadshavares eller annan persons vård. I artikel 19 står också att sociala program ska upprättas som ger barnet och dem som har hand om barnet nödvändigt stöd och att man skapar former för förebyggande och för identifiering, rapportering, remittering, undersökning, behandling och uppföljning av barn som far illa, samt om så är lämpligt, förfaranden för rättsligt ingripande.

Ett rättighetsbaserat tillvägagångssätt när det gäller barnmisshandel innebär således att man genomför åtgärder för att skydda barnen, ser till deras behov och låter dem vara delaktiga. Ett rättighetsbaserat anslag är också helt i linje med medicinskt etiska principer och framhäver betydelsen av epidemiologisk bevakning, klargörande av sociala bestämningsfaktorer och ett förebyggande socialt angreppssätt. En särskild styrka i det rättighetsbaserade angreppssättet är, att mänskliga rättigheter är legalt fastslagna och stödjer myndigheterna i deras agerande till de utsatta barnens försvar.

Sverige och de andra nordiska länderna är troligen den region i världen som med sina lagstiftningar ligger närmast barnkonventionens intentioner. FN:s kommitté för barnets rättigheter har dock påpekat svagheter i svensk lagstiftning och handläggning som främst berör:

1. Anmälningsskyldigheten, som i Sverige är ovillkorlig för professionella som arbetar med barn, men som inte till fullo efterlevs.
2. Barn som upplever våld i hemmet, vilka tidigare haft ett dåligt skydd, men där svenska lagstiftning successivt förbättras (se särskilt avsnitt ovan).
3. Mobbning av jämnåriga, som till skillnad från misshandel i hemmet inte minskat under de senaste 40 åren och som inte tillräckligt effektivt bekämpas av skolorna.
4. Hedersrelaterat våld, där en relativt liten grupp av ungdomar lever under oroväckande och helt oacceptabla förhållanden. Sedan år 2006 finns en handbok om hedersrelaterat våld, utarbetad av åklagarmyndigheten i Göteborg, med råd om hur denna problematik ska hanteras och hur man förbättrar samverkan mellan frivilligorganisationer och myndigheter.
5. Den rättsliga processen vid övergrepp mot barn. Det var tidigare vanligt att barnen utsattes för upprepade förhör och utfrågningar av olika myndighetspersoner. Dessutom blev utfrågningarna ofta förse-nade, vilket är särskilt negativt för yngre barn som lätt får sina minnesbilder förändrade om tiden till förhör blir för lång. För att komma tillrätta med detta skapar man nu över hela landet s.k. Barnahus där alla inblandade myndigheter under kort tid samarbetar med att utreda övergreppen. Det innebär att barnen bara behöver komma till en och samma plats som är barnvänligt utrustad och där det finns personal som skolats i att tala med och utreda övergrepp mot dem.
6. Statistik om övergrepp, som fortfarande är ofullständig (se särskilt avsnitt om detta).

Barnkonventionen innehåller en särskild artikel (nr 23) om rättigheter för barn med funktionshinder där man uttrycker oro för att dessa barn kan vara särskilt utsatta för övergrepp. Förhållandena om detta har varit dåligt kända i vårt land, men har genom särskilda bearbetningar av år 2006 års nationella skolenkäter om kroppslig bestraffning kunnat utredas mer i detalj (Svensson, Bornehag & Janson 2011) och därigenom fått berättigad uppmärksamhet.

1.6 Svenska lagar och förordningar som reglerar misshandel och övergrepp mot barn

Vad är barnmisshandel?

Någon allmängiltig definition av barnmisshandel finns inte. Kommittén mot barnmisshandel (SOU 2001:72) hade i direktiven till uppgift att bl.a. definiera begreppet barnmisshandel. Anledningen var att ordet barnmisshandel ofta används som ett samlingsbegrepp för psykisk och fysisk misshandel samt sexuella övergrepp. Uttrycken ”utsatta barn” eller ”barn som far illa” används också för att benämna barn som misshandlas. De olika begreppen skapar oklarheter och kan ibland leda till svårigheter i exempelvis samverkansarbete. Kommittén föreslog i sitt betänkande följande definition av barnmisshandel:

- Barnmisshandel är, när en vuxen person
- Utsätter ett barn för fysiskt eller psykiskt våld, sexuella övergrepp, kränkningar, eller
- Försummar att tillgodose barnets grundläggande behov.

Med barn avses varje person under 18 år. Kommitténs förslag har dock inte lett till någon fastlagd definition.

När ett barn misstänks för att vara utsatt för våld och sexuella övergrepp

I begreppet våld och sexuella övergrepp inbegrips även sexuell exploatering av barn, dvs. handel med barn, barnprostitution och barnpornografi (SOU 2004:71).

För att handlägga ett ärende där ett barn misstänks ha varit utsatt för våld eller sexuella övergrepp krävs tillgång till olika slags kompetenser och resurser. På många håll i landet finns samverkan i form av Barnahus, för samordning av arbetet när ett barn misstänks ha varit utsatt för våld eller andra övergrepp. Uppbyggnaden av Barnahus är på gång över hela landet.

Syftet med Barnahus är bl. a. att barnet bara ska höras en gång, höja kvalitén på de utredningar som görs av polis, socialtjänst och hälso- och sjukvård samt att samordna utredningarna på ett bättre sätt.

Brottsbalkens bestämmelser

Det finns inget specifikt brott som benämns ”barnmisshandel” i brottsbalken (BrB). Det innebär att brott bedöms enligt samma bestämmelser oavsett om det är ett barn eller en vuxen person som är offer. Att ett brott riktar sig mot ett barn kan dock beaktas som en försvårande omständighet när straffet för ett brott ska bestämmas.

De brott som kan vara aktuella i detta sammanhang återfinns under bestämmelserna i 3, 4 och 6 kap. BrB; t.ex. misshandel, grov misshandel, vållande till kroppsskada eller sjukdom, framkallande av fara för annan, olaga tvång, grov fridskränkning eller sexuella övergrepp. Här kan sägas att misshandel mot barn, i vart fall små barn, regelmässigt anses vara att anse som grov misshandel.

Kommittén för barnmisshandel (SOU 2001:72) behandlade bl.a. frågan om eventuella ändringar i brottsbalkens bestämmelser rörande barnmisshandel. Utredningens bedömning var att det inte fanns skäl för att utöka kriminaliseringen av barnmisshandel eller för att göra ändringar i brottsbalkens straffbestämmelser. Inte heller ansåg man att det fanns behov av någon särreglering av just brottet barnmisshandel eftersom det skulle kunna medföra en olämplig och principiellt felaktig fokusering på brottet misshandel. Annan brottslighet mot barn behöver uppmärksammas i lika stor utsträckning.

Socialtjänstens möjlighet att polisanmäla misstänkta brott mot barn

Huvudregeln är att det inom socialtjänsten råder sekretess för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon till honom närstående lider men (25 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen [OSL]). Sekretessen hindrar därför socialtjänsten att anmäla brott om det inte finns något särskilt lagstöd för detta. Sådant lagstöd finns dock som säger att sekretess enligt 25 kap. 1 §

OSL inte hindrar socialtjänsten från att bl. a. polisanmäla en misstanke om brott mot någon som inte fyllt 18 år (12 kap. 10 § SoL).

De brott som kan anmälas enligt 3, 4 och 6 kap. BrB, dvs. är brott mot liv och hälsa, brott mot frihet och frid och sexualbrott eller brott som avses i lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av flickor och kvinnor.

Socialstyrelsens rekommendation

Socialstyrelsen rekommenderar i sina allmänna råd (2006:12) om handläggning och dokumentation av ärenden som rör barn och unga att socialnämnden, om det är till barnets bästa, skyndsamt polisanmäler ovan angivna brott. Om en polisanmälan inte görs, bör motiveringen till detta ställningstagande framgå av dokumentationen.

Barnskyddsutredningen

Barnskyddsutredningen hade, enligt direktiven, i uppgift att överväga om socialnämndens möjlighet att anmäla brott mot barn ska ändras till en skyldighet eller, om det är lämpligare, att socialnämndens möjlighet att anmäla brott mot barn förtydligas. Utredningens bedömning (SOU 2009:68) var att det inte fanns tillräckliga skäl att lagstifta om en skyldighet för socialnämnden att polisanmäla varje misstanke om brott mot barn. Däremot framhöll utredningen att det är angeläget att få till stånd en mer likformig och medveten bedömning inom socialtjänsten gällande huruvida en polisanmälan ska göras. Att avstå från en polisanmälan måste ha föregåtts av ett noggrant övervägande från nämndens sida. Ett sådant beslut bör kontinuerligt följas upp och ska kunna omprövas.

Uppdrag till Socialstyrelsen

Socialstyrelsen har i uppdrag från regeringen att ta fram underlag som syftar till hur barnets bästa ska beaktas, motiveras och dokumenteras vid bedömning av om polisanmälan ska göras när ett barn misstänks vara utsatt för brott. Uppdraget ska redovisas i januari 2012.

Agaförbud

”Barn får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling”. Agaförbudet infördes i svensk lag 1979 och finns i 6 kap. 1 §. föräldrabalken (FB). Agaförbudet markerar att föräldrar aldrig får använda våld i barnets fostran. Däremot får föräldrar givetvis rycka undan sitt barn för att hindra det från att göra sig illa eller skada andra. Förbudet mot aga i föräldrabalken innehåller inte någon straffrättslig sanktion mot den som bryter mot bestämmelsen utan det är brottsbalkens bestämmelser som gäller om ett barn blivit utsatt för aga.

Syftet med förändringen i föräldrabalken var att tydligt visa att barn inte utgör något undantag när det gäller människors rätt till skydd mot våld och att vuxnas ställning som fostrare av barn inte ger legitimitet att utöva våld under förevändning att det var nödvändigt i uppfostringssyfte.

Alla de 193 stater som anslutit sig till barnkonventionens principer och bestämmelser har erkänt statens ansvar och jurisdiktion för att tillförsäkra varje barn inom landets dess rättigheter. Detta ansvar gör inte halt vid hemmens dörrar. Familjen är och förblir den viktigaste gemenskapen för barn - men också den farligaste. De allra flesta fall av våld och övergrepp mot barn sker av någon närstående till barnet.

Den kommitté som har till uppgift att övervaka att länder följer barnkonventionen, barnrättskommittén, har tydliggjort att våld inkluderar aga. Kommitténs riktlinjer om aga (General Comment No. 8) säger att alla länder som har ratificerat barnkonventionen har skyldighet att omedelbart förbjuda och eliminera alla former av aga och kränkande behandling av barn.

Länder som infört agaförbud

Mellan 1979 och år 2000 var det bara 8 länder i världen som införde agaförbud, men under de sista tio åren har antalet ökat väsentligt. I november 2011 har 30 länder infört agaförbud. Av dessa återfinns 22 i Europa. Några länder i Latinamerika och Afrika har infört agaförbud under de senaste åren bl.a. Sydsudan, som är ett nytillkommet land i år (2011). Det finns ännu inget agaförbud i något asiatiskt land, men det är under diskussion i Japan, Sydkorea och Filippinerna.

”Kartan över länder som infört agaförbud har tagits fram av Rädda Barnen 2010. I november 2011 har 30 länder infört agaförbud. Sedan kartan togs fram har ytterligare ett land, SUDAN, infört agaförbud.”

Anmälan om och avhjälpande av missförhållanden m.m.

14 kap. 1 § socialtjänstlagen (SoL)

Var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd bör anmäla detta till nämnden.

Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Detta gäller även dem som är anställda hos sådana myndigheter. Sådan anmälningsskyldighet gäller också dem som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som berör barn och unga eller annan yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område. För familjerådgivning gäller i stället vad som sägs i tredje stycket.

De som är verksamma inom familjerådgivning är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om att ett barn utnyttjas sexuellt eller utsätts för fysisk eller psykisk misshandel i hemmet.

Myndigheter, befattningshavare och yrkesverksamma som anges i andra stycket är skyldiga att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av skydd.

Om anmälan från Barnombudsmanen gäller bestämmelserna i 7 § lagen (1993:335) om Barnombudsman.

För att alla de som är anmälningsskyldiga ska uppmärksammas på sin skyldighet att göra anmälan finns hänvisning till 14 kap. 1 § SoL i bl.a. lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, hälso- och sjukvårdslagen, skollagen, polislagen, tandvårdslagen och kriminalvårdslagen.

Vem är ansvarig för barns förhållanden?

Föräldrars ansvar

Barn har enligt 6 kap. 1 § föräldrabalken rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. De ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. Det är alltså i första hand barnets föräldrar som har ansvar för att tillgodose barnets behov.

Socialnämndens ansvar

Socialnämnden ska enligt 5 kap. 1 § SoL bl.a.

- verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden,
- i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet.

2009 infördes en bestämmelse om att nämnden aktivt ska se till att samverka med andra aktörer som hälso- och sjukvård, skolan eller organisationer i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa

Det är således socialnämnden som har det yttersta ansvaret för barns välfärd när vårdnadshavarna/föräldrarna av något skäl sviktar i sina uppgifter.

Varför har vi en anmälningsskyldighet?

En grundläggande förutsättning för att socialnämnden ska få den information som den behöver för att skydda barn som far eller riskerar att fara illa eller på annat sätt stödja honom eller henne och barnets föräldrar är att bestämmelserna i 14 kap. 1 § SoL fullföljs av dem som omfattas av dem.

Rekommendation till allmänheten

Var och en som får kännedom om att förhållanden som kan innebära att ett barn kan behöva insatser av nämnden bör anmäla detta. Med var och en avses privata personer som t.ex. grannar eller släktingar. Rekommendationen omfattar även myndigheter och arbetsplatser där anställda och yrkesverksamma, som inte omfattas av en skyldighet att anmäla.

Anmälningsskyldiga myndigheter och vissa yrkesverksamma

Myndigheter och anställda vars verksamhet berör barn och ungdom har en skyldighet att anmäla till nämnden. Även de som är verksamma inom enskilt bedriven verksamhet på bl.a. socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens område har anmälningsskyldighet.

Anmälningsskyldigheten bryter sekretess

Anmälningsskyldigheten enligt 14 kap. 1 § SoL bryter gällande sekretess enligt 10 kap. 28 § offentlighets- och sekretesslagen. Det integritetsskydd som sekretessen syftar till får ge vika för barnets behov av skydd.

Anmälan redan vid misstanke

Det är viktigt att poängtera att det vid anmälningssituationen inte behöver vara klarlagt om socialnämnden behöver ingripa. Det är endast nämnden som genom att utreda anmälan, genom att ta kontakter m.m. kan avgöra detta. Även svårbedömda och obestyrkta uppgifter ska anmälas om det tyder på att barnet på något sätt far illa.

När far barn illa?

I proposition 2002/03:53 understryker regeringen vikten av att det råder en samsyn rörande situationer och förhållanden som påverkar barns och ungas livsvillkor negativt. För att uppnå en sådan samsyn bör de beskrivningar av när barn riskerar att fara illa, som tagits fram av Kommittén mot barnmisshandel kunna tjäna som verktyg eller hjälpmedel för yrkesgrupper som arbetar med barn eller vuxna som i andra sammanhang möter barn. Situationer när ett barn riskerar att fara illa kan t.ex. gälla misstanke om

- Fysiskt våld
- Psykiskt våld
- Sexuella övergrepp
- Kränkning
- Fysisk försummelse
- Psykisk försummelse
- Bristande omsorg

Förslag om ändring i utformningen av lagtexten

I Barnskyddsutredningens betänkande (SOU 2009:68) föreslogs att bestämmelsen i 14 kap. 1 § SoL ändras från ”något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd” ersätts med ”misstänker att ett barn far illa” för att göra det tydligt när en anmälan bör/ska göras. Den avsedda formuleringen är inte avsedd att begränsa eller utvidga den grupp som omfattas av bestämmelserna i 14 kap. 1 § SoL. Förslaget har inte lett till någon ändrad lagstiftning.

I juli 2003 infördes ett tillägg i brottsbalken som säger att det är en försvårande omständighet om ett brott undergräver ett barns tillit till någon som står barnet nära. Sedan november 2006 är också brottsskadelagen ändrad så, att barn som bevittnar våld får rättighet till brottsskadeersättning, men däremot är de enligt gällande lagstiftning inte målsägande i brott där de bevittnat våld.

En allsidig utredning om barnets behov och hur de kan tillgodoses

En utredning till skydd och stöd för ett barn bör ha en klar inriktning på barnets situation, hans eller hennes behov och hur dessa tillgodoses (SOSFS 2006:12). Av en utredning bör även framgå vilka eventuella insatser från socialtjänsten som ett barn är i behov av. Vikten av att ett barn får komma till tals i utredningar enligt socialtjänstlagen markeras på många ställen i lagen. När åtgärder rör barn ska särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver (1 kap. 2 § SoL) och barnets inställning ska så långt som möjligt klarläggas. Hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad (3 kap. 5 § SoL).

”Samtal med barnet inom ramen för en utredning kan ha flera syften, dels att få information om barnets egna upplevelser, konkreta erfarenheter och åsikter, dels att ge information. Samtal kan också ges som insats och syfta till bearbetning av vad som hänt, stöd och hjälp. Många barn som upplevt våld i familjen kan ha svårt att sätta ord på sina upplevelser. När ett barn får sätta ord eller på annat sätt uttrycka sina upplevelser ökar ofta förståelsen av det som hänt”.

Se vidare Socialstyrelsens handbok Barn och unga i socialtjänsten. Utreda, planera och följa upp beslutade insatser (2006)

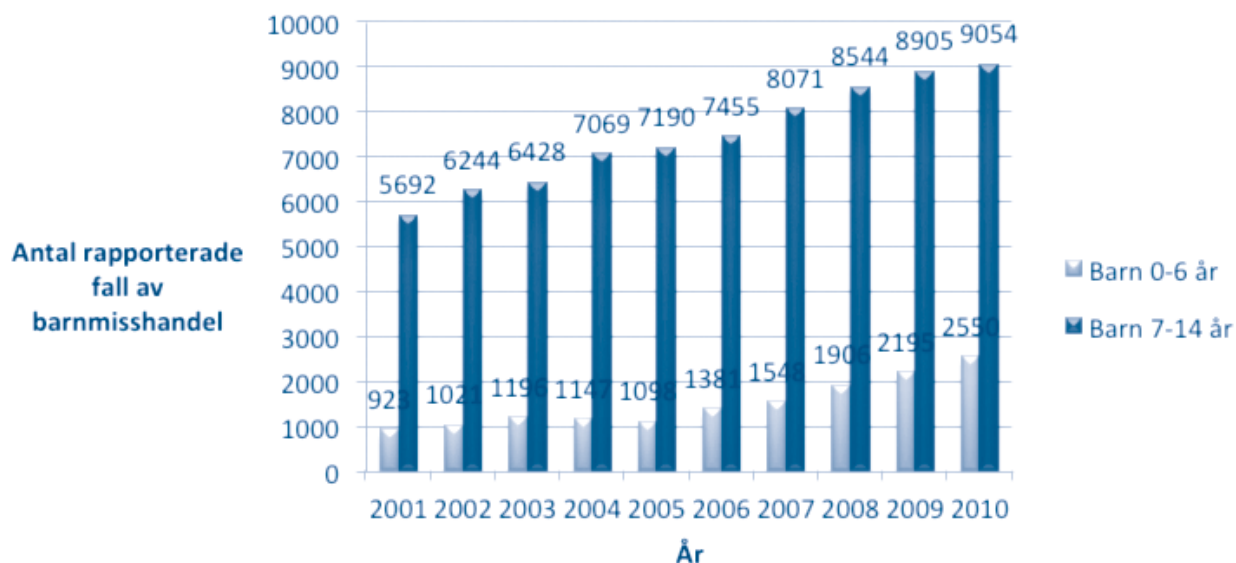
Sedan den 1 augusti 2010 har socialtjänsten möjlighet att samtala med barnet utan samtycke av vårdnadshavaren och utan att vårdnadshavaren är närvarande (11 kap. 10 § tredje stycket SoL). Vårdnadshavarens rätt att bestämma över barnet får i en sådan situation stå tillbaka (prop. 2009/10:192 Umgängesstöd och socialtjänstens förutsättning att tala med barn).

När det förekommer uppgifter om att barnet bevittnat våld av eller mot någon av vårdnadshavarna eller om barnet misstänks ha varit utsatt för våld av någon av vårdnadshavarna får det bedömas om det är lämpligt att någon av vårdnadshavarna är närvarande vid samtal med barnet. Det kan hindra barnets möjligheter att berätta fritt och barnet kan känna sig pressat.

Hur samtalet rent praktiskt ska genomföras om vårdnadshavare inte samtycker får bedömas i varje enskilt ärende. Det är av särskild vikt att respektera den lojalitetskonflikt som barnet kan befinna sig i. Barnet får under inga omständigheter pressas gällande ställningstaganden och synpunkter (prop. 2009/10:192).

1.7 Polisanmäld barnmisshandel

Mellan 1990 och 1998 ökade den polisanmälda misshandeln med 114 procent och den fortsätter att öka stadigt (BRÅ 2000). På bilden nedan ser man de markanta ökningarna mellan 2001 – 2010. Eftersom det rör sig om färre anmälningar för förskolebarnen kan man av diagrammet få känslan av att ökningen här inte är så stor som för skolbarnen, men relativt sett är förhållandet faktiskt det omvända med en ökning på 176 procent för barn 0-6 år, jämfört med 62 procent för barn 7-14 år. För båda åldersgrupperna gäller att ökningen är mest markant från år 2006 och framåt.

Figur 1.1. Polisanmäld misshandel av barn 0 – 6 år och 7 – 14 år under perioden 2001 – 2010 (Efter data från BRÅ).

År 2008 anmäldes 1900 misshandelsfall mot barn i åldrarna 0-6 år jämfört med 709 fall år 1998. I den här åldersgruppen finns det dock ett stort mörkertal då våld mot små barn ofta inte polisanmäls. Ökningen beror främst på en ökad anmälningsbenägenhet (BRÅ 2009). År 2000 genomförde

BRÅ en kartläggning av de ökande anmälningarna med fokus på perioden 1990–1997 (BRÅ 2000). Kartläggningen då kunde inte påvisa någon ökning av den allvarliga misshandeln, utan det rörde sig framför allt om en ökad anmälningsbenägenhet från föräldrar och socialtjänst, men även från skola och förskola. Det ökade antalet anmälningar förklarades således av en ökad anmälningsbenägenhet, vilket ju också varit avsikten medskärpningen av anmälningsplikten.

Med anledning av den fortsatta kraftiga ökningen av polisanmälningarna har BRÅ under år 2011 gjort en förnyad undersökning av dess bakgrundsfaktorer (BRÅ 2011). Denna undersökning baseras på ett urval av 1035 polisanmälningar om misshandel inom familjen, av barn 0-6 år från åren 2001, 2005 och 2009 i hela landet. Pojkar utgör liksom tidigare närmare 60 procent av offren och flickorna drygt 40. På samma sätt som under 1990-talet är offren för den polisanmälda misshandeln mot barn 0-6 år inom familjen färre bland spädbarnen och flest bland barn 4-6 år. Cirka två tredjedelar av de anmälda är män. Tjugo procent av de anmälda förövarna är i åldrarna 25-29 år och 45 procent 30-39 år. Det är en överrepresentation av personer som får ekonomiskt bistånd och personer med låg utbildningsgrad. Höginkomsttagare är underrepresenterade jämfört med deras andel i hela befolkningen. Det är också en kraftig överrepresentation av barn från familjer där föräldrarna är separerade eller skilda.

Sedan BRÅ:s tidigare kartläggning har det skett en tiofaldig ökning av antalet polisanmälningar som initierats av förskola eller skola. Detta kan jämföras med en fördubbling av anmälningar, som gjorts av föräldrar respektive av sjukvården. Anmälningar från vården svarar både i början och i slutet av perioden för endast tre procent. Under de senaste tio åren har polisanmälningar ökat markant även från socialtjänsten, där ökningen är femfaldig jämfört med i den tidigare kartläggningen.

Andelen misshandelsanmälningar som beskriver någon form av skada hos barnet har minskat jämfört med 1990-talet. Denna minskning finns inte i anmälningar från läkarna men är tydlig i anmälningar från förskola/skola, där någon form av fysisk skada minskat från 73 procent under 1990-talet till 28 procent år 2009. Under perioden 2005-2009 sker en relativ minskning av barn från familjer där föräldrarna är skilda och från familjer med tidigare brottsbelastning. Det har också skett en relativ minskning av brott, där den ena föräldern utsatts för brott. Den kraftiga ökningen beror

således i huvudsak på att familjer som tidigare inte fångades upp nu oftare anmäls från förskola och skola.

Den kraftiga ökningen av anmälningar som skett under perioden 2005 – 2009 handlar om en ökning av anmälningar från socialtjänsten, men där anmälan initierats från förskola/skola och det handlar alltmer om vanvård eller annan utsatthet i hemmen. En del av denna ökning kan också bero på det samarbete mellan sjukvård, socialtjänst och polis, som numera sker vid utredning på s.k. Barnahus.

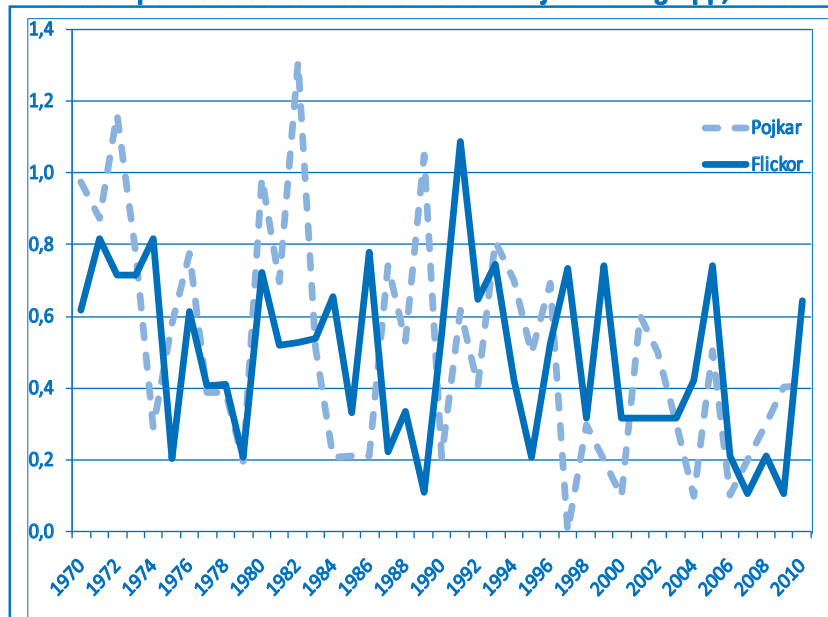
Tolv procent av de ursprungliga anmälningarna gick vidare i rättsprocessen till åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse. Närmare åtta procent av de ursprungliga anmälningarna gick vidare till lagföring – de flesta till fällande dom. Brott mot barn i förskoleåldern gav huvudsakligen böter, medan brott mot äldre syskon och mot mamman oftare gav fängelsepåföljd. Det är således brott mot de yngsta barnen som ger svagast påföljd för den åtalade.

Sammanfattningsvis ser man inte heller i denna undersökning från 2000-talets början någon ökning av allvarlig misshandel, utan det rör sig fortfarande om en ökad anmälningsbenägenhet hos socialtjänst, förskola och skola, som nu inbegriper fler fall av vanvård och försummelse än tidigare.

1.8 Barnamord och Skyddsutredningar

Antalet barnamord i åldern 0-17 år i Sverige har sjunkit från cirka 15 per år till 5 per år under perioden 1970 – 2010, vilket kan ses i den nedanstående figuren (1.2.) från Socialstyrelsen, där pojkar är markerat med avbruten linje och flickor med helstreckad. Man kan också se att det är relativt stora variationer från ett år till ett annat, vilket blir naturligt när antalet mördade barn är så få.

Antal barn per 100 000 barn som avlidit till följd av övergrepp, 1970-2010.

Källa: Dödsorsaksregistret, Socialstyrelsen

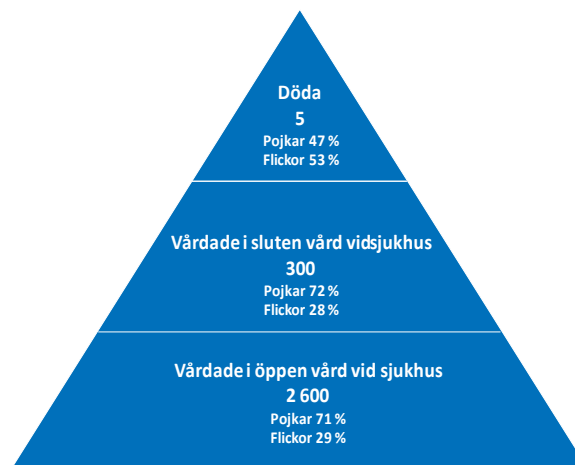
Figur 1.2. Antal barn per 100 000 som avlidit till följd av övergrepp 1970 – 2010 (efter A. Tennlind, Socialstyrelsen).

Sverige tillhör den grupp länder i världen med den allra lägsta förekomsten av barnamord. Den låga incidensen av barnamord tycks inte enbart bero på vårt lands höga ekonomiska standard, då det åtminstone i de rikare länderna inte tycks finnas något klart samband mellan ekonomisk framgång

och minskning av mord på barn. Andra faktorer tycks vara viktigare, som en väl utvecklad välfärd med förhållandevis gott skyddsnät för svaga och ekonomiskt utsatta grupper i samhället, god preventivmedelsrådgivning och möjligheter till abort, väl utbyggd mödra- och barnhälsovård och en icke fördömande inställning till barnafödande utom äktenskapet.

Få barnamord sker i samband med barnmisshandel. Barnamorden sker i relativt akuta situationer som vid utvidgade självmord, psykosor och svårartade relationsstrider mellan föräldrarna (Janson, Moniruzzaman & Hjern 2007). Av den nedanstående bilden framgår att för varje barn som mördats, har 60 gånger så många lagts in för vård p.g.a. övergrepp och drygt 500 gånger fler behandlats i öppen vård. Som tidigare påpekats kommer många barn med misshandelsskador sannolikt aldrig till sjukvårdens kännedom, dels därför att man inte uppger misshandelsmisstanke när man söker och dels p.g.a. en svag uppmärksamhet från sjukvårdens sida.

**Barn som avlider eller vårdas efter övergrepp av annan person.
Genomsnittligt antal per år.**

Källor: Dödsorsaksregistret, Patientregistret, IDB Sverige

Figur 1.3. Barn 0 -17 år, som avlidit eller vårdats efter övergrepp av annan person, genomsnittligt antal per år (efter A. Tennlind, Socialstyrelsen).

Skyddsutredningar

I flera västeuropeiska länder, bl. a. England, USA, Kanada och Australien, görs dödsfallsutredningar s.k. "Child Death Reviews". Utredningarna påminner om de haveriutredningar som görs exempelvis inom flygtrafiken och huvudsyftet är att finna mönster av betydelse både vad gäller familjen och samhället, som kan antas ha varit av betydelse för dödsfallet. Med erfarenhet från England och USA föreslog Kommittén mot Barnmisshandel i sitt slutbetänkande (SOU 2001:72) att regeringen skulle ge Socialstyrelsen i uppdrag att utarbeta ett system för dödsfallsutredningar när barn avlidit på grund av mord, dråp eller misshandel.

Den 1 januari 2008 trädde den nya lagen (2007:606) i kraft om utredningar avseende barn som har avlidit i samband med brott m.m. Lagen innebär att Socialstyrelsen ska genomföra en utredning när ett brott begåtts mot ett barn och om barnet har avlidit med anledning av brottet, eller om det annars finns särskilda skäl att utreda barnets dödsfall. Dödsfall till följd av vanvård ska också utredas, även när ingen kunnat ställas till svars för barnets död utan endast för vållande av kroppsskada eller sjukdom. Även fall med s.k. utvidgat suicid ska utredas samt fall där ett barn under 15 år dödat ett annat barn. Socialstyrelsen skall slutligen utreda fall när det finns särskilda skäl, dvs. när åtal har ogillats exempelvis när en gärningsman till följd av psykisk sjukdom inte varit medveten om sitt handlande och således inte haft till uppsåt att döda. Ytterligare en förutsättning för att Socialstyrelsen ska genomföra en utredning är, att det finns anledning att anta att dödsfallet haft samband med något förhållande som inneburit att barnet varit i behov av skydd.

Syftet med utredningarna är inte att ställa enskilda personer till ansvar, utan att ge underlag för åtgärder som förebygger att barn far illa samt att skapa ett system som ger förutsättningar för en långsiktig kunskapsuppbyggnad. Enligt förordningen ska Socialstyrelsen redovisa sina slutsatser vart annat år och en första rapport som bygger på dödsfall åren 2006 – 2007 har lämnats (Socialstyrelsen 2010). Av denna rapport är det inte möjligt att helt säkert förstå hur utredningsgruppen valt ut, respektive valt bort, vissa dödsfall. För de sju fall som rapporten bygger på redovisas inte heller några detaljer. De slutsatser som dras förefaller visserligen rimliga, men tillför egentligen ingen ny kunskap. Dessa slutsatser är:

1. Barns utsatta situation och eventuella hjälpbehov skall uppmärksammas vid vuxnas kontakter med myndigheter
2. Barns behov måste fångas upp tidigt
3. Myndigheter och enskilda måste bli bättre på att anmäla misstanke om barns utsatthet till socialnämnden, så att denna kan ingripa till barnets skydd
4. Socialnämnden skall utan dröjsmål inleda utredning
5. Myndigheter måste samverka i frågor som rör barn som riskerar att fara illa
6. Informationsutbytet mellan kommuner och landsting måste förbättras när utsatta barn lever i familjer som flyttar.

Ett uppenbart problem med de nuvarande utredningarna är att Socialstyrelsens åtagande är ganska begränsat, vilket gör att de kommer att utreda relativt få fall. Det finns en uppenbar risk att flera fall med oklar bakgrund till barnets död aldrig kommer att uppmärksammas. De dödsfallsutredningsgrupper i USA, som till en början endast utredde dödsfall där man misstänkte misshandel och vanvård, har efterhand fått sina uppgifter expanderade till att gälla systematiska genomgångar av dödsfall hos barn och ungdomar, för att i akt och mening att bygga upp en folkhälsoinriktad modell för prevention av dödsfall hos barn. Detta har inte bara lett till att man funnit flera dödsfall, där barnen med stor sannolikhet bragts om livet, utan även till en betydligt större kunskap om hur man kan förebygga oavsiktliga dödsfall. En särskild anledning till detta är att det finns en betydande gråzon mellan avsiktligt och oavsiktligt våld mot barn, vilket bl.a. visats i de nationella studierna om barnmisshandel i Sverige.

1.9 Våld mot de minsta barnen

Våld mot spädbarn och koltbarn började på allvar att uppmärksammas i USA och Canada under 1990-talet och i Sverige under 2000-talets första decennium. Både allmänheten och vårdpersonalen har haft svårt att ta till sig, att spädbarn kan misshandlas så svårt av sina anhöriga, att de kan dö eller bli svårt funktionshindrade för resten av livet. Starka psykiska försvarsmekanismer hos vårdpersonal, liksom förutfattade meningar om vem som misshandlar, fördröjer ofta diagnosen särskilt som social stigmatisering.

ring som arbetslöshet, kriminalitet och drogmissbruk visat sig vara mindre framträdande vid spädbarnsmisshandel. När spädbarn presenterats med multipla skador där man kunnat konstatera avbrutna armar och ben har misstankar om misshandel varit någorlunda lättväckta, medan det varit betydligt svårare vid s.k. ” Abusive Head Injury” (AHI) (tidigare benämnt som ”Shaken Baby Syndrome”) . Antalet fall av AHI har beräknats till mellan 17 – 40/100 000 barn i västvärlden (Keenan et al. 2003) och i Sverige till cirka 15/100 000. Då det föds drygt 100 000 barn per år i Sverige skulle detta kunna betyda livshotande skador hos cirka 15 barn per år.

AHI är en svår diagnos, men måste has i åtanke hos spädbarn som kommer till sjukvården med oförklarade skallskador, irritabilitet, uppfödningssvårigheter, onaturlig slöhet, kramper eller andningsuppehåll (King, MacKay & Sirnick 2003). I en avhandling från 2010 om misshandel av späda barn (Tingberg 2010) påpekas att diagnosen försvårats på grund av:

1. Otydlig eller obefintlig kommunikation mellan vårdpersonal
2. Bristande medicinsk dokumentation rörande misstankar om misshandel
3. Suboptimal användning av viktiga kliniska undersökningar såsom datortomografi av hjärnan och inspektion av ögonbottnar.
4. Inkorrekt diagnosställande, där diagnoskoden för barnmisshandel (ICD 10: Z03.8K) inte används.
5. Vårdpersonalen har försummat att anmäla misshandelsmisstanken till socialtjänsten för vidare handläggning.

MIO-gruppen vid Karolinska Institutet har utvecklat ett vårdprogram vid misstanke om fysisk misshandel av späda barn och utfört ett betydande fortbildningsarbete av sjukvårdpersonal i hela Sverige (Flodmark et al. 2011). Förhoppningsvis kommer detta att innebära att spädbarnsmisshandel i framtiden kommer att upptäckas och diagnosticeras korrekt i betydligt högre grad än vad som görs för närvarande. I 2006 års nationella undersökning om kroppslig bestraffning visade det sig också att särskilt svenska föräldrar i högre grad än tidigare skakade och ruskade sina mindre barn, även spädbarnen. Under de senaste åren har därför en intensiv informationskampanj skett för att uppmärksamma föräldrar på faran av detta.

1.10 Familjevåld/vanvård och försummelse

Den allvarligaste av alla riskfaktorer för våld mot barn är våld i hemmet mellan de vuxna, varför detta beskrivs relativt utförligt i detta avsnitt.

Kunskap om våld i familjen och dess inverkan på barn har i allt väsentligt tillkommit under de senaste 30 åren. I Norden gjordes banbrytande arbeten om barn som upplever våld i sina familjer av Else Christensen i Köpenhamn på 1980-talet och något senare följde flera studier om familjevåld i de övriga nordiska länderna (Christensen 1984). Men det var först med studierna från Kommittén mot Barnmisshandel år 2000, som man fick en uppfattning om hur vanligt det är att svenska barn bevittnar våld mellan vuxna i sina familjer. I de båda nationella skolbarnsstudierna från år 2000 och år 2006 fann man att ungefär åtta procent av barnen sett de vuxna slå varandra, sex procent vid enstaka tillfällen och två procent ofta. Även när man tar hänsyn till andra riskfaktorer så har vi i de svenska nationella studierna visat, att barn i dessa familjer har sex gånger ökad risk att bli slagna jämfört med barn där våld i familjen inte förekommer. I familjer där de biologiska föräldrarna inte längre levde tillsammans rapporterade barnen nästan dubbelt så ofta familjevåld som de övriga barnen. Våld i familjen var också vanligare i familjer med svag ekonomi. Att nästan vart tionde barn i vårt land bevittnar våld i sina familjer måste betraktas som ett av våra mest betydande folkhälsoproblem. Våld mot kvinnor tycks också vara vanligare i familjer där barnen har psykiska problem. Vid den barn- och ungdomspsykiatriska mottagningen i Gamlestaden i Göteborg började man år 2007 konsekvent att tillfråga barnens mödrar om de utsatts för våld av sin partner. Av 308 tillfrågade mödrar svarade 21 procent att deras partner utsatt dem för våld (Hedtjärn, Hultman & Broberg 2009).

Risken för fysiskt våld mot både barn och mor är störst i familjer med låg social position vare sig den bedömts efter yrke, utbildningsnivå eller ekonomi. Risken att barn utsätts för fysiska övergrepp tycks stå i direkt proportion till antalet våldshandlingar mellan föräldrarna, oavsett om det är mannen eller kvinnan som är den dominerande parten. I praktiken är dock våld mot barnen huvudsakligen knutet till fysiskt våld mot kvinnorna. Det grova våldet mot kvinnor, som leder till sjukhusvistelse, kulminerar i ålderna 25 – 44 år, dvs. i de åldrar då kvinnorna är mammor till förskolebarn och yngre skolbarn (Janson & Almquist 2000).

Internationella studier har visat att mödrar, som uppsöker sjukvård för misshandlade barn, i 30-60 procent av fallen själva utsatts för misshandel. Detta uppmärksammas dock sällan av sjukvården. Omvänt gäller att barn till misshandlade kvinnor också i upp till 60 procent blivit misshandlade, ofta utan att det blivit känt vare sig för sjuk- eller socialvård (Eriksson M 2007). Studier talar för att barn bevittnar våldet mot sina mammor i omkring 50 procent av tillfällena. Ibland blir barnen också indragna i misshandeln, antingen därför att pappan tvingar dem att utöva våld mot mamman eller genom att barnen försöker gå emellan och stoppa våldet. I sådana sammanhang kan barnen utsättas för grovt våld eller skadas svårt vid avvärande rörelser från vuxna, även när detta inte varit avsikten. Exempel på detta är en pappa som med händerna är upptagen med att hålla fast kvinnan och samtidigt försöker sparka undan barnet.

Barn som växer upp i familjer där det förekommer upprepat våld lever under mycket speciella omständigheter. När hot eller faror härstammar från en person som barnet samtidigt söker kärlek och omsorg hos, blir de psykiska effekterna mer omfattande än när hotet kommer från främlingar. Barn som växer upp i en omgivning där våld när som helst kan brisera lever i ett förhöjt spänningstillstånd, som i värsta fall förhindrar barnets normala utveckling och ökar risken för ett avvikande socialt beteende.

En mycket omfattande internationell kunskapsöversikt från år 2008 om familjevåldets effekter på barnen kan sammanfattas enligt följande (Holt, Buckley & Wehlan 2008):

- Att se sin förälder bli slagen i hemmet är en form av psykisk misshandel, som för de flesta barn har mycket negativa effekter.
- Många barn ser inte bara sin mor bli slagen utan får ibland även uppleva att hon våldtas av fadern eller någon annan vuxen man, som vistas i hemmet.
- Om våldet är mycket allvarligt, där exempelvis knivar och skjutvapen är inblandade, tar barnen mycket illa vid sig, oavsett om de blir direkta vittnen till våldet eller befinner sig i ett närliggande rum utan direkt insyn.
- Våld som fortsätter efter det att föräldrarna separerat är ofta gravare än det våld som föregick separationen. Alkoholmissbruk ökar risken för övergrepp som slutar med mord.

- Risken att barnet också ska bli slaget (eller i vissa fall våldtagen) varierar i internationella studier mellan 30 – 60 procent
- Det är inte helt ovanligt att barnen av förövaren tvingas in som part i misshandeln av modern. Ju äldre barnet blir desto större är risken att barnet blir indraget i misshandeln eller t.o.m. misshandlar mamman på eget initiativ. Detta gäller särskilt pojkar som tillägnat sig en dålig förebild när det gäller att lösa konflikter.

Redan under spädbarnstiden tycks barn kunna skapa kroppsliga (beteendemässiga) minnen av våld och från treårsåldern får barn så starka minnen att de kan minnas och berätta om dem. Barn som bevittnat våld i hemmet har ofta symtom av post-traumatisk stress och symtomen tycks vara vanligare när våldet begåtts av en närstående. Förskolebarn har vanligen psykosomatiska symtom som ont i magen, mardrömmar och ätstörningar, men även rastlöshet och överdrivet föräldrabelöende. De återupprepar ofta traumatiska händelser i sina lekar.

Skolbarnen känner ofta skuld för att de inte kunnat förhindra våldssituationerna, får skamkänslor och försöker bevara familjevåldet som en familjehemlighet. Både pojkar och flickor i den här åldern kan besväras av koncentrationsstörningar och minnessvårigheter, vilket påverkar skolarbetet negativt.

Hos tonåringarna blir skamkänslor och självanklagelser vanligare. Många söker förståelse hos jämnåriga utanför hemmet och tonårsflickor kan utveckla en stark misstro mot män och negativa attityder till fasta relationer i vuxen ålder.

Även när man kontrollerar för faktorer som direkt utsatthet för fysiska övergrepp under barndomen och svåra alkoholproblem hos föräldrarna kvarstår negativa långtidseffekter hos unga vuxna. De psykiska problemen är ofta betydande även i familjer där föräldraskapet i perioder fungerat väl. Senare års forskning talar för att det finns ett starkt samband, särskilt för kvinnor, mellan att växa upp i en våldsam familj och att även som vuxen bli utsatt för misshandel (Renner & Slack 2009). För ytterligare fördjupning om barn som lever med våld i familjen hänvisas till Nationellt Centrum för Kvinnofrids bok *Att fråga om våldsutsatthet som en del av anamnesen* (Janson 2011).

År 2009 förtydligades socialnämndens ansvar för barn som bevittnat våld. *Socialnämnden ska särskilt beakta att barn som bevittnat våld eller an-*

dra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp (5 kap. 11 § andra stycket SoL). De är offer för brott, men är inte brottsoffer.

Att barn bevittnat våld är att anses som psykisk misshandel (prop. 2002/03 s. 48).

2. Metod

2.1 Frågeinnehåll

Föräldraenkäten

Föräldraenkäten är uppbyggd i enlighet med metoden ”Conflict Tactics Scale” (Straus 1979). Metoden innebär att man startar med att fråga om bakgrundsfaktorer och områden med relativt låg emotionell laddning och successivt närmar sig mer affektladdade områden. I praktiken innebär det att de första frågorna om barnuppfostran är relativt neutrala, varefter man successivt arbetar sig fram mot alltmer tabubelagda fysiska bestraffningar av barn. Det finns mycket goda erfarenheter av denna metodik både från USA, Storbritannien och Sverige sedan 1970-talet och denna metodik användes vid undersökningarna år 2000 och 2006. Frågorna är med få undantag identiska med motsvarande studier år 2006 och 2000 under ledning av professor Staffan Janson samt den studie som genomfördes år 1980 under ledning av professor Åke Edfeldt (Edfeldt 1985). Mellan studierna år 1980 och 2000 skedde dock en väsentlig förkortning och förnyelse av språket, som på 20 år blivit förvånansvärt gammalmodigt.

En viktig del i metoden är att man inte frågar föräldrar om deras allmänna åsikter vad gäller barnuppfostran, utan att undersökningen gäller ett av deras barn (som vårt fall har slumpats ut via registret över totalbefolkningen, RTB). Det är således ett specifikt barn mellan 0 – 17 år, som identifierats och föräldern uppmanas att försöka minnas hur han eller hon uppfostrat barnet under det senaste året. Metoden skiljer sig således från *elevenkäterna*, där de medverkande barnen svarar på frågor som berör vad de kan minnas om sin uppfostran under sitt hittillsvarande liv.

Till 2011 års enkät har gjorts ett mindre antal frågeförbättringar efter kritik från föräldrar gällande 2006 års enkät. Det har rört några frågor, där man haft svårt att urskilja ett wrätt svar och någon enstaka fråga där vi delat upp frågan i två för att alternativen skulle bli tydligare. Frågorna om kränk-

ningar har förtydligats. I 2011 års föräldraenkät har också gjorts tillägg med frågor om barnet har några långvariga hälsoproblem och om man anser att barnet har behov av särskilt stöd eller behandling.

Elevenkäten

Elevenkäten har i princip samma innehåll som vid studierna år 2000 och år 2006. Formuläret har kompletterats med frågor ur det validerade batteriet KIDSCREEN, vilket översatts till svenska och som handlar om hur barnet kände sig ”förra veckan”, hur det var i skolan, med kompisar, på fritid och med föräldrarna (Erhart & al 2009). Den tidigare olycksfrågan har kompletterats med en fråga om barnet någon gång vårdats på sjukhus för skada till följd av olycka eller annat våld. Frågorna om utsatthet för övergrepp i hemmen har kompletterats med frågor om kränkningar och försummelse. I den aktuella enkäten har också ställts frågor som avspeglar hur barnen uppfattar familjens ekonomiska resurser. I övrigt är frågorna de samma som år 2006. Det handlar om vem man bor tillsammans med, om man haft psykosomatiska symtom eller värk, om skador och olyckor, om förhållanden i skolan inklusive mobbning, om kroppslig bestraffning i hemmet, om man blivit slagen av någon annan, om alkohol och drogproblem i hemmet, om någon mer än den som slagit vet om det, om de haft någon att tala med och kan lita på samt om någon ingripit. Slutligen har de haft möjlighet att svara fritt med egna ord.

Etiska frågeställningar

Frågor om fysisk bestraffning och kränkningar kan alltid väcka obehagskänslor hos dem som tillfrågas. Majoriteten av de unga svenska föräldrarna slår inte sina barn och vi har blivit uppringda av några unga upprörda föräldrar som inte kan förstå hur vi kan ställa så negativa frågor till dem. De uppfattar frågorna som otidsenliga och anser att vi istället borde frågat dem om hur de visar att de älskar sina barn. Några föräldrar har också trott att vi är ute efter att svärta ned förhållandena i Sverige. Båda dessa grupper av föräldrar har efter förklaringar förstått att vår avsikt faktiskt är den motsatta, dvs. att förhoppningsvis beskriva en fortsatt god utveckling av barns förhållande i vårt land och att Sverige i utlandet ses som ett föregångsland och inte som ett avskräckande exempel.

När det gäller skolbarnen finns alltid en risk att de kan bli upprörda efter att ha fyllt i enkäter, som rör känsliga förhållanden. Därför har rektorer och lärare särskilt informerats och man har haft en ökad beredskap inom elevvården vid de tillfällen enkäten lämnats ut. Vår erfarenhet från de tidigare studierna 2000 och 2006 är att i stort sett inga barn klagade över enkäterna utan istället tog tillfället i akt att även skriva på enkätens baksidor om viktiga saker som rör barns livssituation, om barns rätt och om behovet av att man gör dessa studier.

I samband med den nationella studien av barns psykiska hälsa som genomfördes av Socialstyrelsen år 2009 framkom påpekanden att yngre skolbarn tagit illa vid sig av vissa frågor. Av den anledningen bestämde vi att i 2011 års enkät enbart fråga elever i årskurs 9 och inte tillfråga de yngre eleverna i årskurs 4 eller 6. Detta försvårar inte jämförelsen med de tidigare studierna eftersom vi i dem kan separera svaren från de olika årskurserna, men också för att man på de flesta frågorna svarat påfallande lika i de olika åldrarna.

Enkäterna distribuerades, kommenterades och samlades in av särskilt utbildad personal medan skolpersonalen hölls utanför, för att garantera anonymitet. Eftersom enkäterna delats ut i klassrummen under en speciell timme och sedan samlats in i en förseglad box krävdes inte heller någon identifiering av de enskilda enkäterna.

Forskningsetiskt godkännande

Studien har underställts etisk granskning av den regionala etikprövningsnämnden i Stockholm, avdelning 5, under hösten 2010 och godkänts med DNR 2010/1512-31/5. Då SCB ändrat sina rutiner under år 2011 blev vi även nödsakade att göra en tilläggsansökan för att kunna få ut registervariabler som kön, ålder, bostadsort etc. Detta godkändes av samma etikprövningsnämnd genom beslut av den vetenskapliga sekreteraren 2011-05-31.

2.2 Upplägg och genomförande

2.2.1 Föräldraenkäten

Populationen i denna undersökning är barn, även om enkäten ställts till deras föräldrar. Urvalsramen har skapats utifrån registret över totalbefolk-

ningen (RTB) och bestod av samtliga folkbokförda barn i Sverige i åldern 0 – 12 år. Antalet individer i denna ram var 1 279 396 den 31 januari 2011. Från urvalsramen drogs ett obundet slumpmässigt urval om 2 500 barn tidigast födda 1 januari 1999. I enkäterna år 2000 och år 2006 var urvalsramen barn i åldrarna 0 -17 år, men då vår erfarenhet från de tidigare studierna är att barn som inte blivit slagna före 12 års ålder i princip inte blir slagna under tonåren, valde vi att begränsa studien till barn under 13 år. Detta för att kunna få med en större grupp förskolebarn och yngre skolbarn. En annan anledning till detta är att de äldre barnen genom skolenkäterna själva väl kan beskriva sina förhållanden under tonåren, medan de har stora svårigheter att minnas hur det var under deras tidiga förskoleår.

Undersökningen genomfördes som en postenkät med 3 påminnelser. Första utskick var den 13 april och sista påminnelse 27 maj. Insamlingen avslutades 13 juni. Frågeblankettens framsida bestod av ett informationsbrev där vårdnadshavarna kunde läsa om undersökningen bakgrund, syfte m.m. Brevet informerade också om vilka uppgifter som hämtats från RTB, att samtliga uppgifter är skyddade enligt personuppgiftslagen och offentlighets och sekretesslagen samt att det var frivilligt att delta och att en avidentifierad fil skulle komma att leveras till forskargruppen. Slutligen var forskargruppen presenterad med telefonnummer att ringa vid eventuella förfrågningar.

Blanketten bestod av 29 frågor varav flera hade delfrågor, vilket sammanlagt genererade 69 frågor. Innehållet i dessa är beskrivet i tidigare avsnitt. De registervariabler som hämtats från SCB:s register var barnets kön och födelseår, vårdnadshavarnas kön, födelseår, födelseland, hushållsinkomstklass, utbildningsnivå och civilstånd.

Totalt var det 1 358 personer som besvarade frågeblanketten, vilket är 54,4 procent av urvalet. Endast hälften av dem hade svarat efter första utskicket. Av de 1139 personer som utgjorde bortfallet svarade 95 procent inte alls, drygt 3 procent var postreturer, drygt 1 procent hade skyddad identitet, 0,6 procent avböjde medverkan, 0,2 procent sände in blanka svar och en person angav sig vara förhindrad att medverka. Att knappt 55 procent deltagit i enkäten är en betydande nedgång från år 2006, då 77 procent svarade. Detta tycks dock vara en allmän trend de senaste åren, där vår egen forskargrupp och andra som vi konsulterat påpekat en betydligt tilltagande ”enkättrötthet” under den sista femårsperioden. Vid förfrågningar

som inte rör hälsa eller personliga förhållanden är inte sällan svarsfrekvenserna nere på 30 procent.

Bortfallet har studerats särskilt och det visar sig då, att de som inte svarat i mycket liten grad skiljer sig från de svarande. När det gäller kön och inkomstgruppering finns inga skillnader. Det är något färre utlandsfödda som svarat än förväntat (4,2 mot förväntat 5,1 procent) och klart färre med utländskt medborgarskap (3,3 mot förväntat 5,0 procent). Det är också så att något färre personer från storstäder svarat (15,9 mot förväntat 17,2 procent), men detta kompenseras å andra sidan av att fler från förorterna till storstäderna svarat (20,7 mot förväntat 18,4 procent). När det gäller svarsfrekvensen från andra kommungrupper alltifrån större städer till glesbygdskommuner är skillnaderna mellan svarande och icke svarande försumbara. De skillnader som beskrivits ovan har man tagit hänsyn till genom att göra en kalibrering för att få så säkra frekvenssiffror som möjligt för prevalenssiffror som är representativa för hela materialet.

Den andra typen av bortfall gäller partiellt bortfall för vissa frågor. Detta bortfall varierar för nästan samtliga frågor mellan 0,3 - 5,7 procent, vilket får betraktas som ett relativt litet bortfall, vilket påverkar analysen i ringa grad. Endast två frågor har höga bortfall. Det gäller frågorna om hur gammal en utlandsfödd make/maka/sambo var när han eller hon kom till Sverige (27,7 procent bortfall) respektive var han eller hon är född (28,4 procent bortfall). Att bortfallet är högt på den första frågan är inte så anmärkningsvärt, medan man kan fundera mera över anledningen till det stora bortfallet på den andra frågan.

2.2.2. Elevenkäten

Som tidigare nämnts hade vi av etiska skäl bestämt oss för att vända oss till skolbarn i åldern 15-16 år och inte till yngre skolbarn, vilket gjorts i de tidigare nationella undersökningarna. Populationen definierades således som elever i grundskolans årskurs 9. För att nå dessa barn upprättades en ram bestående av skolor baserat på Skolverkets skolregister. Ramen upprättades i april 2011 och avsåg läsåret 2010/2011. I ramen genomfördes vissa avgränsningar, vilket innebär att populationen avgränsades på samma sätt. Till att börja med ingår endast kommunala och fristående skolor¹. Vidare

¹ Följande huvudmannaformer ingår ej: Statliga specialskolor (11 stycken), Sameskolor (5 stycken)

inkluderades endast skolor som hade åtta eller fler elever i årskurs 9. Denna avgränsning i elevantal är en vanlig gräns som Skolverket och SCB använder i många undersökningar riktade till elever. Avgränsningen var möjlig då ramen innehöll uppgifter om antal elever i årskurs 9 läsåret 2010/2011. Denna avgränsning var även lämplig ur ett kostnadsperspektiv avseende fältarbetet i *elevenkäten*. Baserat på dessa avgränsningar omfattade populationen 1 514 skolor. På dessa skolor gick, baserat på elevantalet från ramen, 106 945 elever i årskurs 9.

Eftersom undersökningen genomfördes som en klassrumsenkät kunde inte ett direkt individurval av elever dras. Istället skapades en ram av skolor, där skola utgör den primära urvalsenheten och klass den sekundära. I och med denna design kan urvalsstorleken av elever inte kontrolleras i förväg. Däremot kan antalet utvalda skolor och klasser kontrolleras.

Ramen som upprättades bestod av 1 514 skolor. Därefter stratifierades skolorna i sex grupper baserat på elevantalet. Detta för att kontrollera att skolor av olika storlek kom med i urvalet. Man skulle naturligtvis kunna tänka sig flera tänkbara stratifieringsvariabler, exempelvis uppgifter om socioekonomisk bakgrund för elever som går i skolan, typ av skola (kommunal/fristående), politiskt styre i kommunen skolan är belägen i. Den förstnämnda variabeln, socioekonomisk bakgrund, är intressant men svår att operationalisera. Dels är elevunderlaget inte en homogen grupp utan elever med olika bakgrund går i samma skola, dels är det inte säkert att en skola belägen i ett område med viss socioekonomisk struktur har samma elevunderlag i och med att elever fritt kan välja skola. Dessutom saknades en sådan variabel (eller variabler) i det register som erhöles från skolverket och betydande merarbete skulle behövas för att skapa sådana variabler. Av den anledningen stratifierades skolorna utifrån elevantal i årskurs 9.

I ett första steg tillfrågades 225 skolor om intresse att delta. Av de tillfrågade skolorna valde 92 skolor att delta. I det andra steget valdes ett visst antal klasser ut på de deltagande skolorna och samtliga elever i de utvalda klasserna ombads svara på enkäten. Totalt sett har undersökningen genomförts i 158 klasser. Antalet svarande elever uppgår till 3 207. Urvalsramen över skolor baserades på Skolverkets skolregister.

Inom en utvald klass genomfördes en totalundersökning, d.v.s. tanken var att samtliga elever skulle delta. Emellertid förekom ett visst bortfall av elever av olika anledningar. Vissa elever var sjuka vid tillfället för insam-

lingen och vissa andra elever dök inte upp till lektionen. I tabell 2.1 redovisas det totala antalet elever samt antalet deltagande elever i de 158 deltagande klasserna. Den genomsnittliga klasstorleken uppgår till $3807/158=24$ elever per klass. Det genomsnittliga antalet deltagande elever per klass uppgår till $3207/158=20$. Detta betyder att det i genomsnitt var ett bortfall på fyra elever per klass.

Tabell 2.1. Antal elever totalt samt deltagande i utvalda klasser inom respektive stratum

Antal elever år 9	Stratum	Antal elever	Andel	Andel
		Totalt	Deltagande	Deltagande
8-30	1	355	271	76,3
31-60	2	612	535	87,4
61-90	3	962	806	83,8
91-120	4	691	581	84,1
121-150	5	666	551	82,7
151-	6	521	463	88,9
Summa		3807	3207	84,2

Sammanfattningsvis kan urvalsdesignen beskrivas som ett tvåstegs klusterurval där skola utgör den primära urvalsenheten och klass den sekundära. Urvalsmetoden i båda stegen är obundet slumpmässigt urval inom strata. Baserat på denna design erhålls urvalsvikter i respektive steg. Dessa används för att skapa uppräkningsvikter till populationsnivå.

Undersökningen genomfördes således som en klassrumsundersökning där eleverna i skolår 9 fick besvara en pappersenkät. Insamlingen genomfördes under september 2011. Urvalet genomfördes i två steg.

Inbjudningsbrevet skickades till rektorn på respektive skola. Efter att inbjudan skickats ut kontaktades skolorna för en muntlig avstämning rörande intresset att delta. Under hela denna process var det i många fall svårt att komma i kontakt med rektorn på skolan. Ofta var rektorn inte tillgänglig utan kontakt skedde med annan administrativ personal på skolan. I dessa fall efterfrågades e-postadressen till rektorn. På detta sätt fanns flera olika

kontaktingångar till rektorerna. När kontakt med rektorn var upprättad var det ofta en process innan rektorn fattade beslut huruvida skola skulle delta i undersökningen. I princip var samtliga rektorer positivt inställda till att delta i undersökningen, men av olika anledningar tackade många skolor nej. Den vanligaste anledningen till att tacka nej var att rektorn bedömde att de inte kunde avsätta den tid det skulle ta att genomföra undersökningen. Ett sammanfattande omdöme om processen att rekrytera skolor är att det var betydligt mer besvärligt och tidsödande än vad som hade uppskattats från början.

Till de skolor som valde att delta i undersökningen skickades ett brev som skolan ombads distribuera till samtliga elever i de deltagande klasserna. Eleverna i sin tur ombads ta med sig brevet hem till sina föräldrar. Brevet innehöll information om den kommande klassrumsundersökningen.

Vecka 34, 2011 genomfördes ett informationstillfälle med samtlig fältpersonal. Det var sammanlagt 12 personer som arbetade på fältet med att åka runt till skolorna och genomföra insamlingen. I rekryteringen av fältpersonal prioriterades tidigare erfarenhet av liknande fältarbete samt erfarenhet från skolvärlden. Flera av personerna på fältet har tidigare arbetat som lärare. Varje person som skulle genomföra fältarbete fick sig tilldelat ett geografiskt område med tillhörande skolor samt datum för besök av skolor. Om två eller flera klasser skulle undersökas på en och samma skola genomfördes klassrumsenkäterna samma dag om det var möjligt.

Under veckorna 36-39 2011 genomfördes klassrumsenkäten. Om arbetet med att rekrytera deltagande skolor var besvärligt, så är det sammanfattande omdömet om klassrumsenkäten att den löpte på utan några som helst problem. När fältpersonalen kom till skolan var allting välplanerat. Lokalen för klassrumsenkäten var förutbestämd och iordningställd och tidsramarna tydliga. Assisterande personal på skolan fanns hela tiden till hands. Inför datainsamlingen fanns en viss oro huruvida frågornas känsliga art skulle kunna framkalla kraftiga reaktioner hos vissa elever. Inga sådana reaktioner har dock noterats. Ett par aspekter, vilka har bäring på mätosäkerhet, bör nämnas. I klassrummet var bänkarna alltid åtskilda så att ingen elev kunde "kika över axeln" på någon annan elev. Stämningen bland eleverna var, möjligen beroende på frågornas allvarliga och känsliga art, hela tiden tyst och sansad. Fältpersonalen på plats informerade, enligt en mall, eleverna om undersökningen och om vikten att svara sanningsenligt. Ano-

nymitetsaspekten underströks och det försäkrades att ingen person skulle kunna identifiera en enskild elevs svar. Det informerades om att när en elev blev klar med enkäten skulle han/hon komma fram till katedern och lämna enkäten i ett kuvert som förslöts i samband med att den sista eleven lämnade in enkäten. Enkäterna saknade helt identifikationsnummer. När en elev blev klar med enkäten fick han/hon inte lämna salen utan ombads att fortsätta arbeta med någon skoluppgift, t.ex. läsa en bok (material för detta hade eleverna tagit med i förväg). Ingen lärare fick närvara i salen under någon del av insamlingen, detta för att eleven inte skulle känna sig påverkad av lärare samt skulle känna att de lämnade svaren var helt anonyma.

Det inträffade inget bortfall av klasser på de utvalda skolorna. På totalnivå var det 84,2 procent svarsandel bland eleverna. I genomsnitt var det cirka fyra elever per klass som inte deltog i klassrumsenkäten. Orsakerna till bortfallet är okänt. Det skulle exempelvis kunna vara sjukdom eller skolk. En viktig fråga är om bortfallet på något sätt skulle kunna vara systematiskt, t.ex. en relativt sett större andel som misshandlas i hemmet uteblir från klassrumsenkäten. Det finns en faktor som talar till förmån för att bortfallet förhoppningsvis kan betraktas som slumpmässigt. Denna faktor är att en stor majoritet av eleverna inte kände till den exakta tidpunkten när klassrumsenkäten skulle genomföras. Samtliga elever fick dock i god tid ett informationsbrev om att klassrumsenkäten skulle genomföras. Endast i undantagsfall visste eleverna i förväg vid vilket lektionstillfälle klassrumsenkäten skulle genomföras. Detta betyder att det inte är troligt att eleverna avstod från att komma till lektionen i vetskap om att klassrumsenkäten skulle genomföras. Dessutom hände inte vid något tillfälle, att en elev som kommit till lektionen då insamlingen skulle ske avböjde deltagande. Inte heller var det någon elev som avböjde deltagande med hänvisning till att föräldrarna inte önskade elevens deltagande. Dessa aspekter gör förhoppningsvis att bortfallet av elever kan betraktas som slumpmässigt.

Det är inte möjligt att i en rapport av denna typ baka in alla tekniska aspekter på föräldraenkäten och *elevenkäten*. När det gäller specifika frågor om urvalsram, mätfelsrisker, bortfall, viktning, bearbetningskontroller, jämförbarhet med tidigare studier m.m. hänvisas till specifika tekniska rapporter, som kan erhållas från huvudförfattaren (*staffan.janson@kau.se*).

3. Resultat föräldraenkäten 2011

Det är betydligt fler kvinnor än män som besvarat enkäten, vilket var fallet även i studierna år 2000 och år 2006. Skillnaderna är störst bland de svenskfödda vårdnadshavarna där det är nästan fyra gånger fler kvinnor än män som svarat. Bland de utlandsfödda vårdnadshavarna är skillnaderna inte lika stora. Där är det drygt dubbelt så många kvinnor som svarat. Anledningen till att skillnaderna inte är så stora bland de utlandsfödda kan vara att utlandsfödda män behärskar språket bättre än kvinnorna eller att de som familjens överhuvud upplever sig ha större ansvar för familjens kommunikation med omvärlden.

Tabell 3.1. Beskrivning av föräldrastudiens 1358 deltagare

	Antal (n)	Andel (%)
Vårdnadshavarens ursprung och kön		
Svenskfödd kvinna	898	67,8
Svenskfödd man	233	17,6
Utlandsfödd kvinna	134	10,1
Utlandsfödd man	59	4,5
Barnets kön		
Flicka	675	49,7
Pojke	683	50,3
Vårdnadshavarens ålder		
20-29 år	115	8,6
30-39 år	717	52,8
40-49 år	458	33,7
≥50 år	50	3,7
Barnets ålder		
0-2 år	132	9,7
2-6 år	477	35,1
6-12 år	749	55,2
Familjeförhållande		
Ensamstående	142	10,6
Gift/sambo med barnets biologiska förälder	1135	84,7
Gift/sambo med någon annan än barnets biologiska förälder	63	4,7
Utbildningsnivå		
Ingen	4	0,3
Grundskola	53	4,0
Gymnasium	494	37,3
Folkhögskola/KY-utbildning	95	7,2
Universitet	678	51,2

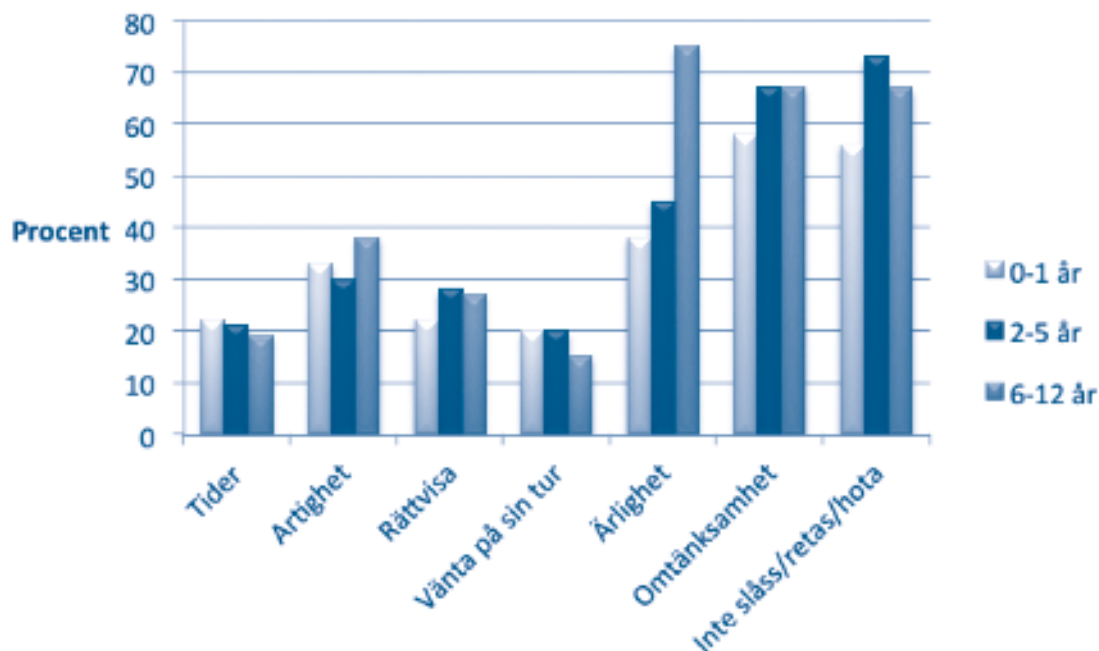
Majoriteten av föräldrarna är i åldern 30-50 år, vilket återspeglar åldrarna på deras barn. Åldern på de svarande skiljer sig mellan svenskfödda och utlandsfödda. Det är en större andel av de svenskfödda vårdnadshavarna i åldersgruppen 20-39 år i jämförelse med de utlandsfödda, som istället dominerar i den äldre åldersgruppen (över 40 år).

När man ser till undersökningens deltagare i förhållande till den totala svenska befolkningen, skiljer det sig något. Andelen utlandsfödda mellan 25 och 55 år i befolkningen är cirka 20 procent och bland studiedeltagarna cirka 15 procent. Bland vuxna med barn under 19 år i Sverige är 88 procent gifta eller sambo och 12 procent ensamstående, vilket stämmer mycket väl med deltagarna i denna studie. När utbildningsnivån bland studiedeltagarna jämförs med medelålders kvinnor och män i den svenska totalbefolkningen, skiljer det sig en del. Det är fler med eftergymnasial utbildning som högsta slutförda utbildning som har deltagit i denna undersökning och färre med enbart grundskola. En möjlig förklaring till detta kan vara att det är en betydligt större andel kvinnor än män som besvarat enkäten. Medelålders kvinnor i Sverige har i högre utsträckning än män en universitetsutbildning. En annan förklaring kan vara att personer med högre utbildning har lättare för att besvara enkäter.

3.1 Barnuppfostran

3.1.2 Föräldrars syn på barnuppfostran

Föräldrarna hade möjlighet att välja ett eller flera alternativ om viktiga delar av barnuppfostran (se figur 3.1.) Majoriteten av föräldrarna angav att det var viktigast att uppfostra sitt barn till att inte slåss, retas och hota (68 procent), att vara omtänksam (64 procent) samt att vara ärlig (61 procent).

Figur 3.1. Andelen ståndpunkter som föräldrar anser vara särskilt viktiga i barnuppfostran i förhållande till barnets ålder.

Oavsett föräldrarnas kön, ålder, utbildningsnivå, ursprungsland och barnets ålder var dessa tre ståndpunkter i uppfostran viktigare än att uppfostra till att passa tider, vänta på sin tur, artighet och rättvisa. Föräldrar till barn över sex år angav i större utsträckning att ärlighet var viktigast (75 procent) i jämförelse med föräldrar till yngre barn, vilket framgår av figur 3.1 ovan.

3.1.3 Konflikthantering utan fysiskt våld eller hot om fysiskt våld

Konflikthantering utan fysiskt våld eller hot om fysiskt våld har delats in i sex huvudgrupper; diskussion, distraktion, avståndstagande, införande av sanktioner, svurit åt eller förolämpat barnet respektive gråtit inför barnet. Tabell 3.2. nedan visar att distraktion och diskussion var de vanligaste sätten att hantera konflikter. Att diskutera konflikten var vanligare bland föräldrar med barn över sex år, medan avledning av uppmärksamhet var det vanligaste sättet bland föräldrar med yngre barn (0-5 år).

Tabell 3.2. Föräldraenkäten 2011. Olika konfliktlösningsmetoder som använts någon gång det senaste året. Andel i procent utifrån kön, ursprungsland, utbildningsnivå och barnets ålder.

	Diskuterat	Distraherat	Tagit avstånd	Infört sanktioner	Svurit/åt förolämpat	Gråtit inför
Alla föräldrar	82	84	48	55	65	35
Svenskfödda kvinnor	85	90	55	52	69	44
Svenskfödda män	88	85	52	59	72	9
Utlandsfödda kvinnor	82	84	41	60	60	36
Utlandsfödda män	70	69	28	69	56	8
Grundskola	60	71	40	65	47	25
Gymnasium	87	86	48	59	73	36
Folkhögskola/KY-utbildning	84	80	47	62	60	47
Universitet	85	90	57	49	66	34
Barnet 0- < 2 år	27	71	32	9	24	34
Barnet 2- < 6 år	84	95	64	51	68	37
Barnet 6-12 år	95	85	46	65	75	35

KY-utbildning= kvalificerad yrkesutbildning.

Ungefär två av tre föräldrar angav att de någon gång svurit åt eller förolämpat barnet vid en konflikt. Detta var vanligare bland föräldrar till barn över två år och även något vanligare bland svenskfödda föräldrar, jämfört med föräldrar som var födda i utlandet. Nästan 30 procent av föräldrarna svarade att de kallat barnet för ”dum” eller liknande någon gång under de senaste 12 månaderna. Av dessa angav nio procent att de gjort det flera gånger.

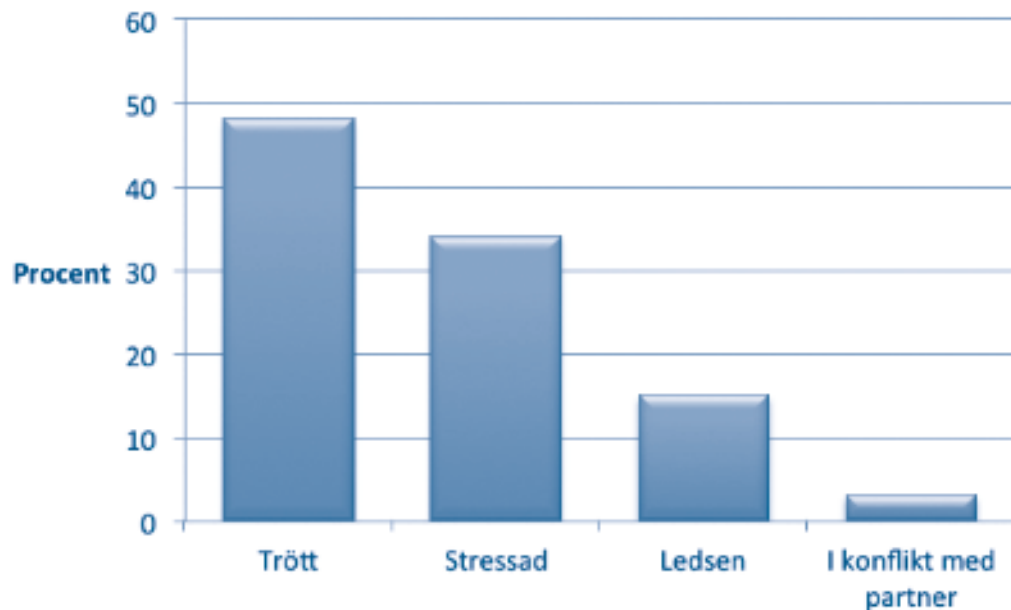
Drygt hälften av föräldrarna angav att de infört sanktioner för att lösa konflikter. Att ge barnet ”time-out” var den vanligaste sanktionen i jämförelse med att isolera barnet från kompisar, ge extra sysslor eller att dra in vecko/månadspeng. Att införa sanktioner var mer vanligt hos utlandsfödda män och bland föräldrar med äldre barn. Av naturliga skäl så var det minst vanligt hos föräldrar med barn 0-1 år. Föräldrar med universitetsutbildning angav i mindre utsträckning att de infört sanktioner i jämförelse med föräldrar med lägre utbildning.

Något mindre än hälften av föräldrarna hade tagit avstånd från barnet vid konflikt. Detta var dock mindre vanligt hos föräldrar födda i utlandet, framförallt bland utlandsfödda män, jämfört med föräldrar födda i Sverige. Utbildningsnivån verkar även här ha betydelse. Att ta avstånd från barnet vid konflikt var mer vanligt hos högutbildade föräldrar än lågutbildade. Barnets ålder hade också betydelse. Föräldrar till barn mellan 2-5 år tog avstånd från barnet betydligt oftare än föräldrar till yngre (0-1 år) och äldre barn (6-12 år).

Minst förekommande var att föräldern gråtit inför barnet. När det förekom var det vanligen bland kvinnor, oavsett ursprungsland.

3.1.4 Stress, trötthet och nedstämdhet vid konflikt med barnet

I föräldraenkäten och elevenkäten ingick frågor om hur föräldern varit eller känt sig vid den senaste konflikten med barnet. I föräldraenkäten svarade nästan hälften av föräldrarna (48 procent) att de varit trötta. En tredjedel av föräldrarna (34 procent) angav att de känt sig stressade av olika anledningar(figur 3.2.).

Figur 3.2. Föräldraenkät 2011. Hur föräldern känt sig eller varit i samband med konflikt med barnet.

Av samtliga svarande hade 19 procent känt sig stressade av sin allmänna livssituation, 13 procent var stressade av barnet och 11 procent av sin arbetssituation (tabell 3.3.). Att föräldrarnas totala frekvens av stress (34 procent) är mindre än summan av de tre komponenterna (43 procent) beror på att vissa föräldrar varit stressade av flera anledningar.

Femton procent av föräldrarna angav att de känt sig ledsna vid den senaste konflikten med barnet. Endast tre procent angav att de varit i konflikt med sin partner i samband med den senaste konflikten med barnet och endast 0,1 procent angav att de varit påverkade av alkohol, läkemedel eller andra droger. En fjärdedel av föräldrarna angav att de var som vanligt vid konflikten och 12 procent kom inte ihåg.

Tabell 3.3. Föräldraenkäten. Hur föräldrarna kände sig i samband med den senaste konflikten. Andel i procent utifrån kön, födelseland, utbildningsnivå och barnets ålder.

	Trött	Ledsen	Stressad av barnet	Stressad av arbets-situationen	Stressad av livs-situationen	Konflikt med partner
Alla föräldrar	48	15	13	11	19	3
Svenskfödda kvinnor	54	15	14	12	21	3
Svenskfödda män	42	5	11	13	16	5
Utlandsfödda kvinnor	50	23	13	11	19	5
Utlandsfödda män	32	14	17	14	14	3
Grundskola	25	15	6	8	15	0
Gymnasium	50	14	12	10	19	3
Folkhögskola	51	20	12	12	31	2
Universitet	53	13	15	14	18	5
Barnet 0- < 2 år	42	6	17	5	5	2
Barnet 2- < 6 år	54	13	16	13	21	4
Barnet 6-12 år	49	16	11	13	21	3

Föräldrar som var missnöjda med och bekymrade över sin ekonomi angav i högre utsträckning att de var ledsna i samband med konflikten med barnet i jämförelse med de, som var nöjda med sin ekonomi ($p < 0,05$). De svarade också i betydligt högre grad att de var stressade av sin allmänna livssituation i samband med konflikten ($p < 0,01$). De som var mest bekymrade över sin ekonomi var också de, som hade lägst hushållsinkomst enligt registerdata. Föräldrar födda i utlandet var mer missnöjda med och bekymrade över sin ekonomi än svenskfödda föräldrar ($p < 0,001$).

Samband med kroppslig bestraffning

Det fanns ett starkt samband mellan föräldrarnas stress och om de slagit, huggit tag i eller ruskat om barnet ($p < 0,001$). Stressen i livssituationen var starkare kopplad till kroppslig bestraffning av barnet än för stress utlöst av barnet självt eller av arbetssituationen. Även konflikt med partner i samband med den senaste barnkonflikten visade sig vara starkt kopplat till förekomsten av kroppslig bestraffning av barnet, främst till om föräldern slagit eller ruskat om det. Trötthet och nedstämdhet vid senaste konflikt var också associerad till kroppslig bestraffning. Trötthet hade dock endast ett statistiskt signifikant samband med om föräldern knuffat eller huggit tag i barnet. Föräldrarnas nedstämdhet hade däremot ett signifikant samband till om de ruskat om barnet (tabell 3.4.).

Tabell 3.4. Föräldraenkäten 2011. Samband mellan andelen föräldrar i procent som slagit, knuffat/huggit tag i och ruskat om sitt barn i förhållande till hur föräldern känt sig/varit i samband med senaste konflikten med barnet.

	Slagit	Knuffat/ huggit tag i	Ruskat om			
	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja
Stressad	35	61***	32	46***	33	50***
Ledsen	14	24	13	16	13	20**
Trött	50	63	46	62***	50	55
I konflikt med partner	3	15***	3	5	3	7**

** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$

3.1.5 Sammanfattning

- Majoriteten av föräldrarna, oavsett kön, ålder, utbildningsnivå, ursprungsland och barnets ålder, angav att det var viktigast att uppföstra sitt barn till att inte slåss, retas och hota, att vara omtänksam samt att vara ärlig.

- De vanligaste sätten att hantera konflikter var att diskutera med barnet vad som orsakat konflikten samt genom distraktion. Att diskutera konflikten var vanligare bland föräldrar med barn över sex år, medan avledning av uppmärksamhet var det vanligaste sättet bland föräldrar med yngre barn (0-5 år).
- Nästan hälften av föräldrarna angav att de varit trötta vid senaste konflikten med barnet, en tredjedel hade känt sig stressade och en sjättedel hade varit ledsna. Framförallt stress i den allmänna livssituationen var starkt kopplat till om föräldern någon gång slagit, knuffat eller huggit tag i och ruskat om sitt barn.

3.2 Attityder till kroppslig bestraffning mot barn

3.2.1 Föräldrars attityder till att ta tag i och ruska barnet

Majoriteten av föräldrarna (75 procent) svarade att det inte vid något tillfälle var rätt att ta tag i och ruska om barnet. Föräldrar till barn under två år var mest negativa, där 83 procent angav att det aldrig var rätt att hugga tag i och ruska barnet. Universitetsutbildade föräldrar var mer negativa till denna typ av bestraffning än föräldrar med lägre utbildning. Svenskfödda kvinnor var också mer negativa till detta jämfört med svenskfödda män och utlandsfödda kvinnor och män. Utlandsfödda män angav i minst grad att det aldrig var rätt att ta tag i och ruska om barnet.

Oavsett föräldrarnas kön, födelseland, utbildning och ålder på barnet var föräldrarna mest positiva till att ta tag i och ruska barnet om det trots tillsägning utsatt sig för fara. Svenskfödda män var mer positiva än övriga att ta tag i och ruska barnet om det trots tillsägning förstört eller skadat något materiellt.

Tabell 3.5. Föräldraenkät 2011. Föräldrars attityder till att ta tag och ruska barnet. Andel i procent utifrån kön, födelseland, utbildningsnivå och barnets ålder.

	Om barnet uppför sig dåligt hemma	Om barnet uppför sig dåligt borta	Om något materiellt förstörs	Om barnet utsätter sig för fara	Aldrig ok
Alla föräldrar	3	1	6	17	75
Svenskfödda kvinnor	2	1	4	16	79
Svensk- födda män	3	3	15	21	70
Utlandsfödda kvinnor	1	0	7	19	74
Utlands- födda män	5	0	3	24	56
Grundskola	6	0	2	6	72
Gymnasium	3	1	9	18	73
Folkhögskola	3	0	6	23	71
Universitet	2	1	5	17	78
Barnet 0 - < 2 år	2	2	3	14	83
Barnet 2 - < 6 år	1	1	7	16	76
Barnet 6 - < 12 år	3	1	7	19	74

3.2.2 Föräldrars attityder till att ge örfilar eller slå barnet

Majoriteten av föräldrarna (92 procent) svarade att det inte var rätt att vare sig slå eller ge barnet en örfil om barnet gör föräldern arg. Tabell 3.6 visar

att örffilar var något mer acceptabelt jämfört med slag. Utlandsfödda män och kvinnor hade en betydligt mer positiv inställning till örffilar och slag i jämförelse med svenskfödda föräldrar. I familjer där båda föräldrarna var födda utomlands angav 13 procent att det var rätt att ge örffilar eller slå barnet jämfört med 1,5 procent av de familjer där båda föräldrarna var födda i Sverige.

Föräldrar med lägre utbildning hade även de en mer positiv inställning till örffilar eller slag jämfört med de med universitetsutbildning. Noterbart är att föräldrar med KY-utbildning eller folkhögskola som högsta slutförda utbildning hade en mer positiv syn på örffilar och slag i uppfostringssyfte jämfört med övriga utbildningsnivåer. Detta kan bero på att det procentuellt är fler utlandsfödda föräldrar som anger KY-utbildning som högsta slutförda utbildning än svenskfödda föräldrar (11 jämfört med 6 procent).

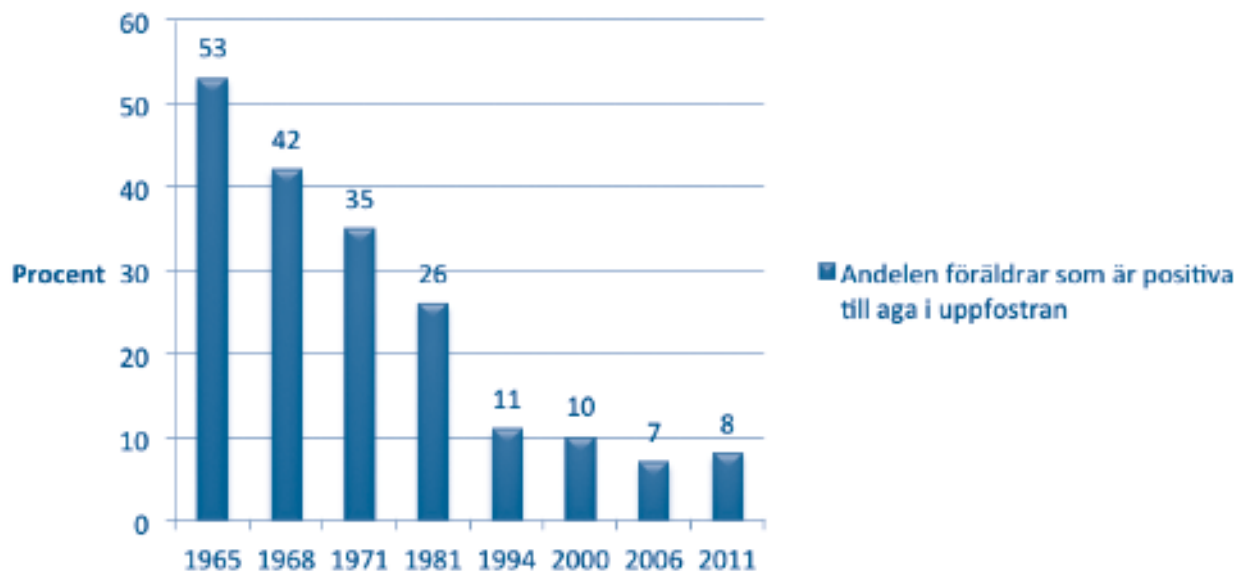
Tabell 3.6. föräldraenkät 2011. Föräldrars attityder till att ge en örffil och slå barnet om barnet gör föräldern arg. Andel i procent utifrån kön, födelseland, utbildningsnivå och barnets ålder.

	Okej med örffil	Okej med slag
Alla föräldrar	4	2
Svenskfödda kvinnor	2	1
Svenskfödda män	2	1
Utlandsfödda kvinnor	8	5
Utlandsfödda män	14	7
Grundskola	8	4
Gymnasium	4	2
Folkhögskola/KY-utbildning	9	7
Universitet	2	0
Barnet 0 - < 2 år	0	1
Barnet 2 - < 6 år	2	1
Barnet 6 - 12 år	4	2

Attityderna till örflar och slag skiljde sig också åt beroende på föräldrarnas sysselsättning. Av arbetslösa föräldrar hade 14 procent en positiv syn på örflar och slag jämfört med tre procent bland heltidsarbetande föräldrar och två procent bland deltidssarbetande föräldrar. Dessutom var föräldrar som själva blivit slagna någon gång under sin uppväxt mer positiva till örflar och slag än de som aldrig blivit slagna, 5 procent jämfört med 2 procent ($p < 0,001$).

3.2.3 Jämförelser av attityder över tid

Den positiva inställningen till kroppslig bestraffning har sjunkit successivt sedan 1960-talet. Sedan år 1994 har minskningen av föräldrars positiva syn på aga dock varit liten och pendlar nu mellan 7-10 procent.

Figur 3.3. Andelen föräldrar som är positiva till aga i barnuppfostran. En jämförelse över tid. Källor: SIFO/SCB

3.2.4 Sammanfattning

- Majoriteten av föräldrarna (75 procent) svarade att det inte vid något tillfälle var rätt att ta tag i och ruska om barnet. Föräldrar till barn under två år, universitetsutbildade föräldrar och svenskfödda kvinnor var mer negativa till denna typ av bestraffning än övriga. Utlandsfödda män angav i minst grad att det aldrig var rätt att ta tag i och ruska om barnet.
- Majoriteten av föräldrar (92 procent) svarade att det inte var rätt att vare sig slå eller ge barnet en örfil om barnet gör föräldern arg. Utlandsfödda män och kvinnor och föräldrar med lägre utbildning hade en mer positiv inställning till örfilar och slag i jämförelse med övriga.
- Den positiva inställningen till kroppslig bestraffning har sjunkit successivt sedan 1960-talet. Sedan år 1994 har minskningen av föräldrars positiva syn på aga dock varit liten och pendlar nu mellan 7-10 procent.

3.3 Förekomst av kroppslig bestraffning

Nästan var tredje förälder (30,6 procent) uppgav att de knuffat, huggit tag i eller ruskat om barnet vid konflikt. Föräldrarna angav betydligt mer sällan att de slagit barnet (2,9 procent). Allvarlig misshandel, såsom slag med knytnävar, sparkar och slag med föremål, uppgavs nästan aldrig som ett sätt att hantera konflikter med barnet (0,4 procent). Inte någon förälder angav att de slagit barnet mer än tio gånger under det senaste året.

Svenskfödda föräldrar, framförallt svenskfödda män, angav i högre grad att de knuffat, huggit tag i och ruskat om sitt barn i jämförelse med utlandsfödda föräldrar. Utlandsfödda föräldrar angav däremot betydligt oftare att de slagit sitt barn i jämförelse med övriga föräldrar ($p < 0,01$). Som framgår av tabell 3.7. nedan så var det framförallt de utlandsfödda männen, som oftare angett att de slagit sitt barn. Föräldrar med KY-utbildning eller folkhögskola som högsta slutförda utbildning angav också i större utsträck-

ning att de slagit eller ruskat om barnet i jämförelse med föräldrar med annan utbildning. Långtidssjukskrivna och förtidspensionerade föräldrar angav i högre grad att de knuffat, huggit tag i eller ruskat om barnet. De föräldrar som svarat att de äger sin bostad (bostadsrätt/villa/radhus) angav att de knuffat/huggit tag i eller ruskat barnet i större utsträckning än de som bor i hyreslägenhet ($p<0,01$). Familjeförhållandet (gift, ensamstående) hade inget samband med om man slagit eller knuffat/huggit tag i eller ruskat barnet.

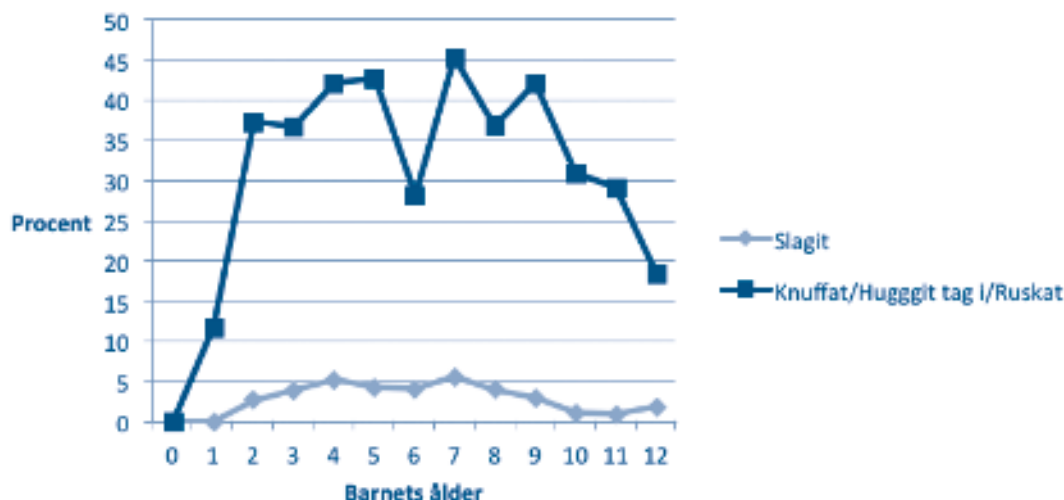
Tabell 3.7. Föräldrars bruk av kroppslig bestraffning angivet i procent

	Knuffat, huggit tag i	Ruskat om	Knuffat, huggit tag i, ruskat om	Slagit barnet
Alla föräldrar	24,5	12,5	30,6	2,9
Svenskfödda kvinnor	27,2	13,9	34,0	2,4
Svenskfödda män	34,5	17,2	41,8	3,0
Utlandsfödda kvinnor	20,2	10,2	24,0	5,4
Utlandsfödda män	14,8	9,1	16,7	10,9
Grundskola	6,0	2,0	8,0	3,9
Gymnasium	27,7	14,8	35,0	2,3
Folkhögskola/ KY-utbildning	31,2	20,4	38,7	7,6
Universitet	27,2	13,1	33,0	3,1
Barnet 0- < 2 år	9,3	2,3	10,9	0
Barnet 2- < 6 år	32,3	16,1	39,6	4,0
Barnet 6- < 12 år	26,5	14,2	33,2	3,0

Föräldrar som själva blivit slagna någon gång under uppväxten angav i mycket högre grad att de slagit, huggit tag i eller ruskat om barnet ($p<0,001$). Det fanns dock inget samband mellan föräldrarnas oro över eller missnöje

med familjeekonomin och om föräldern hade slagit eller knuffat/huggit tag i eller ruskat om barnet.

Som figur 3.4 nedan visar så angav inte någon förälder till barn under ett år att de knuffat, huggit tag i eller ruskat om sitt barn. Att knuffa/hugga tag i och ruska om barnet blev vanligare vid två års ålder för att sedan minska vid tio års ålder. Inte någon förälder till barn under två år angav att de någon gång slagit barnet. Föräldrar till barn i åldern 4-8 år angav i störst utsträckning att de slagit sina barn.

Figur 3.4. Barnets ålder i förhållande till om föräldern slagit eller knuffat/huggit tag i och ruskat det.

Barnets kön hade också betydelse. Föräldrar till pojkar angav oftare att de slagit ($p < 0,05$) och knuffat, huggit tag i och ruskat barnet ($p < 0,01$) jämfört med föräldrar till flickor.

Föräldrar till barn med ADHD/ADD/DAMP eller en störning av språk, tal eller läsförmåga angav att de knuffat/huggit tag i och ruskat barnet i större utsträckning ($p < 0,05$) jämfört med föräldrar till barn som inte har dessa funktionsnedsättningar.

Det fanns ett starkt samband mellan förolämpning av barnet och att ha slagit det ($p < 0,001$). Av de föräldrar som angivit att de förolämpat sitt barn hade 11,6 procent också slagit barnet jämfört med 1,6 procent bland de föräldrar som angivit att de inte förolämpat barnet.

3.3.1 Jämförelser över tid - föräldraenkäten

Det har skett en ökning av kroppslig bestraffning sedan studien 2006 (tabell 3.8.). Det är framförallt att ha knuffat, huggit tag i och ruskat om barnet som har ökat kraftigt. Även att ha slagit eller klappat till barnet har ökat något.

Tabell 3.8. Förekomst (i procent) av specifika kroppsliga bestraffningar av barnet under senaste året. En jämförelse över tid mellan fyra nationella studier riktade till föräldrar.

Typ av bestraffning	SUSA 1980	Intervju 2000	Enkät 2006	Enkät 2011
Kastat saker på barnet	3,6	0,6	1,3	0,6
Knuffat, huggit tag i, ruskat om	49,4	12,0	22,9	30,6
Slagit eller klappat till barnet	27,5	1,1	2,3	2,8
Sparkat, bitit, slagit med knytnävarna	3,2	0,2	0,2	0,4
Slagit barnet med föremål	2,4	0,1	0,4	0,4
Spöat barnet	3,0	0,2	0,2	–

*Frågan om föräldrarna spöat barnet fanns inte med i enkäten 2011

Ur statistisk synvinkel har det inte varit någon signifikant ökning av andelen föräldrar som slagit sina barn mellan undersökningen 2000 (1,1 procent; 95 % konfidensintervall 0,6 – 1,6) och undersökningen 2006 (2,4 procent; 95 % konfidensintervall 1,6 – 3,1). Det har inte heller varit någon signifikant ökning mellan år 2006 och år 2011 (2,9 procent; 95 % konfidensintervall: 1,9 – 3,7). Däremot föreligger en signifikant ökning mellan år 2000 och år 2011.

Övrigt

Kronisk sjukdom hos barnet (samtliga efterfrågade sjukdomar och funktionsnedsättningar, ja/nej) har i föräldraenkäten inget samband med kroppslig bestraffning.

Sambandet mellan olycka som lett till vård på sjukhus och kroppslig bestraffning är inte statistiskt signifikant även om det är något fler som blivit utsatta för en olycka bland de som blivit kroppsligt bestraffade. Sambandet mellan våld som lett till vård på sjukhus och kroppslig bestraffning är inte heller statistiskt signifikant ($p=0,067$), även om det finns en tydlig tendens.

3.3.2 Sammanfattning

- Nästan var tredje förälder (30,6 procent) uppgav att de knuffat, huggit tag i eller ruskat om barnet vid konflikt och detta var vanligare bland svenskfödda föräldrar, framförallt svenskfödda män i jämförelse med utlandsfödda föräldrar.
- Inte någon förälder till barn under ett år angav att de knuffat, huggit tag i eller ruskat om sitt barn.
- Ungefär tre procent av föräldrarna angav att de slagit barnet. Detta var betydligt vanligare bland utlandsfödda föräldrar än bland svenskfödda föräldrar.
- Allvarlig misshandel, såsom slag med knytnävar, sparkar och slag med föremål, uppgavs nästan aldrig som ett sätt att hantera konflikter med barnet (0,4 procent).
- Inte någon förälder angav att de slagit barnet mer än tio gånger under det senaste året.
- Föräldrar som själva blivit slagna någon gång under uppväxten angav i betydligt högre grad att de slagit, huggit tag i och ruskat om barnet.
- Det har skett en viss ökning av kroppslig bestraffning sedan studien 2006. Det är framförallt att ha knuffat, huggit tag i och ruskat om barnet som har ökat kraftigt. När det gäller föräldrar som slagit sitt barn är ökningen mellan år 2006 och 2011 inte statistiskt signifikant, men däremot är ökningen statistiskt signifikant mellan år 2000 och år 2006. Man bör då hålla i minnet, att undersökningen år 2000 byggde på intervjuer, medan undersökningarna 2006 och 2011 gjorts som postenkäter.

4. Resultat elevenkäten 2011

Tabell 4.1. Beskrivning av elevstudiens 3207 deltagare

	Antal	Andel (%)
Elevens ursprung och kön		
Svenskfödda flickor	1458	46,8
Svenskfödda pojkar	1333	42,8
Utlandsfödda flickor	142	4,6
Utlandsfödda pojkar	182	5,8
Vårdnadshavarnas ursprung		
Båda föräldrarna födda i Sverige	2246	71,7
Någon eller båda födda i utlandet	885	28,3
Familjeförhållande		
Föräldrarna bor tillsammans	2311	79,7
Föräldrarna bor ej tillsammans	589	20,3
Ekonomi		
Upplever att familjen har god ekonomi	2730	89,7
Upplever att familjen bekymrar sig över ekonomin	312	10,3
Boende		
Hyresrätt	421	14,3
Bostadsrätt	173	5,9
Villa/radhus	2149	72,9
Annan typ av bostad	205	7,0

De utlandsfödda pojkarna och flickorna utgör 10,6 % av de som besvarat enkäten. Detta är en något högre andel än i Sveriges totalbefolkning, där de utlandsfödda 15-åringarna utgör nio procent.

4.1 Uppfostran

4.1.1 Bestraffningar utan fysiskt våld

Majoriteten av eleverna (60 procent) angav att den vanligaste formen av bestraffning, som inte inkluderade fysiskt våld, var att föräldern infört någon form av sanktion, som förbud mot att vara ute tillsammans med eller att ta hem kompisar eller indragen vecko- eller månadspeng. Andra bestraffningar eleverna angav var att de blivit förolämpade (18 procent), ignorerade (14 procent), hotade att bli slagna (7 procent), blivit utelåsta från hemmet (5 procent) eller blivit inlåsta (2 procent) av föräldern (tabell 4.2.).

Tabell 4.2. Elevenkäten 2011. Olika former av bestraffningar som eleverna utsatts för. Andel i procent utifrån kön, födelseland, familjeförhållande och upplevelse av familjens ekonomi.

	Sanktioner	Blivit	Blivit inlåst	Blivit	Blivit hotad att bli slagen	Blivit ignorerad
Alla elever	60	18	2	5	7	14
Svenskfödda flickor	61	21	1	4	7	18
Svenskfödda pojkar	60	13	2	4	4	7
Utlandsfödda flickor	61	19	2	7	12	19
Utlandsfödda pojkar	61	19	12	12	16	19
Föräldrarna bor tillsammans	58	16	1	3	6	11
Föräldrarna bor ej tillsammans	68	24	5	10	12	22
Upplever att familjen har god ekonomi	58	16	2	4	6	11
Upplever att familjen är orolig över ekonomin	75	34	6	13	18	33

Samtliga ovan nämnda bestraffningar var betydligt vanligare bland elever vars föräldrar inte bodde tillsammans jämfört med elever där föräldrarna bodde tillsammans. Samtliga samband var statistiskt signifikanta med ett p-värde under 0,001. Samtliga bestraffningar var även mycket vanligare bland elever som upplevde att familjen var orolig över ekonomin än bland de elever som upplevde att familjen hade en god ekonomi. Även här var sambanden statistiskt signifikant med ett p-värde under 0,001.

Det var marginella skillnader mellan utlandsfödda och svenskfödda elever när det gäller bestraffningar genom sanktioner samt om de blivit förolämpade eller ignorerade. Det är de svenskfödda pojkarna som i lägre grad än övriga angett att de blivit utsatta för någon av sanktionerna. När det gäller bestraffningar som att ha blivit inlåst i källare, utelåst från hemmet eller blivit hotad att bli slagen så är de utlandsfödda eleverna betydligt mer utsatta, särskilt de utlandsfödda pojkarna.

4.1.2 Trött, stressad, ledsen i samband med konflikt

Av eleverna svarade 39 procent att föräldern var trött i samband med konflikten. Nästan lika många (37 procent) svarade att föräldern var stressad och 11 procent angav att föräldern var ledsen i samband med konflikten. Svenskfödda flickor angav i högre grad att föräldern var trött eller stressad i samband med konflikt jämfört med övriga. De elever som angett att föräldrarna inte bodde tillsammans angav i högre grad att föräldern var ledsen i samband med konflikten i jämförelse med de elever där föräldrarna bodde tillsammans ($p < 0,001$). Annars var det ingen större skillnad om föräldrarna bodde tillsammans eller inte (tabell 4.3.).

De elever som upplevde att föräldrarna oroade sig över ekonomin angav i större utsträckning att föräldern var trött, ledsen eller stressad vid senaste konflikten i jämförelse med de elever som upplevde att familjen har en god ekonomi.

Tabell 4.3. Elevenkäten 2011. Hur eleverna uppfattade föräldrarna i samband med den senaste konflikten, angivet som andel i procent.

	Trött	Ledsen	Stressad
Alla elever	39	11	37
Svenskfödda flickor	48	14	45
Svenskfödda pojkar	32	8	30
Utlandsfödda flickor	37	13	36
Utlandsfödda pojkar	30	13	26
Föräldrarna bor tillsammans	39	10	36
Föräldrarna bor ej tillsammans	41	17	38
Upplever att familjen har god ekonomi	39	10	35
Upplever att familjen bekymrar sig över ekonomin	48	26	51

Som framgår av tabell 4.4. nedan visade elevenkäten på starka kopplingar mellan hur de upplevt föräldern vid senaste konflikten och om de någon gång blivit slagna. De elever som uppgav att de blivit slagna någon gång upplevde föräldern mer stressad, ledsen eller trött vid senaste konflikten i jämförelse med de som inte angivit att de blivit slagna. Samtliga samband var statistiskt signifikanta.

Tabell 4.4. Elevenkäten 2011. Samband mellan andelen elever (i procent) som blivit slagna någon gång i förhållande till hur de upplevt föräldern i samband med senaste konflikten.

	Slagen någon gång	
	Nej	Ja
Föräldern var stressad	35	49***
Föräldern var ledsen	9	28***
Föräldern var trött	38	51***

*** $p < 0,001$

Sambanden mellan att ha blivit slagen och om eleven upplevt föräldern stressad eller trött vid senaste konflikten var inte lika starka för utlandsfödda elever som svenskfödda. Däremot var sambandet mellan att ha blivit slagen och om eleven upplevt föräldern ledsen vid senaste konflikten lika starkt även för utlandsfödda elever.

4.1.3 Sammanfattning

- Majoriteten av eleverna (60 procent) angav att den vanligaste formen av bestraffning som inte inkluderade fysiskt våld var att föräldern infört någon form av sanktion, som förbud mot att vara ute med eller ta hem kompisar eller att få indragen vecko- eller månadspeng.
- Allvarligare former av bestraffningar som att ha blivit inlåst i källare, utelåst från hemmet eller blivit hotad att bli slagen var betydligt vanligare bland de utlandsfödda eleverna, särskilt de utlandsfödda pojkarna.
- Ungefär 40 procent av eleverna upplevde att föräldern var trött i samband med den senaste konflikten. Nästan lika många (37 procent) svarade att föräldern var stressad och 11 procent angav att föräldern var ledsen i samband med konflikten. De elever som uppgav att de blivit slagna någon gång upplevde i betydligt högre grad att föräldern var stressad, ledsen eller trött vid senaste konflikten i jämförelse med de som inte angivit att de blivit slagna.

4.2 Attityder till kroppslig bestraffning

4.2.1 Elevers attityder till att föräldrar tar tag i och ruskar om barn

Majoriteten av eleverna (65 procent) angav att det aldrig var rätt att en förälder ruskar sitt barn hårt, oavsett vad barnet gjort. Som tabell 4.5. nedan visar var svenskfödda flickor mest negativa till att ruska ett barn hårt i jämförelse med övriga. Flickor, oavsett födelseland, var mer negativa till denna form av bestraffning än pojkar. Utlandsfödda pojkar angav i minst grad att det aldrig var okej att ruska ett barn hårt och hade generellt en något mer positiv attityd till att ruska barnet, speciellt om barnet uppfört sig dåligt hemma. Elever som upplevde att familjen bekymrade sig över ekonomin angav i mindre utsträckning att det aldrig var rätt att ruska ett barn hårt jämfört med de elever som upplevde att familjen hade god ekonomi ($p < 0,05$). De var också mer positiva till denna form av bestraffning om barnet uppfört sig illa hemma ($p < 0,01$).

Oavsett elevernas kön, födelseland, familjeförhållande och upplevelse av familjens ekonomi var eleverna mest positiva till att föräldrar ruskar barnet om anledningen var att barnet trots tillsägning utsatt sig för fara.

Tabell 4-5. Elevenkät 2011. Elevers acceptans av att ta tag i och ruska om barn. Andel i procent utifrån kön, födelseland, familjeförhållande och upplevelsen av familjens ekonomi.

	Om barnet uppför sig dåligt hemma	Om barnet uppför sig dåligt borta	Om något materiellt förstörs	Om barnet utsätter sig för fara	Aldrig ok
Alla elever	12	8	10	22	65
Svenskfödda flickor	6	4	7	19	75
Svenskfödda pojkar	16	11	13	25	59
Utlandsfödda flickor	13	8	8	23	63
Utlandsfödda pojkar	26	13	17	28	42
Föräldrarna bor tillsam- mans	12	8	11	23	66
Föräldrarna bor ej till- sammans	12	7	10	22	65
Upplever att familjen har god ekonomi	11	8	10	23	66
Upplever att familjen bekymrar sig över ekonomin	16	9	12	25	60

4.2.3 Elevers attityder till örffilar och slag

Majoriteten av eleverna (81 procent) angav att de inte tyckte att det var rätt att föräldern bestraffar sitt barn med vare sig örffilar eller slag. Endast 2,4 procent av eleverna angav att det var rätt att de själva fick en örffil eller blev slagna av sina föräldrar.

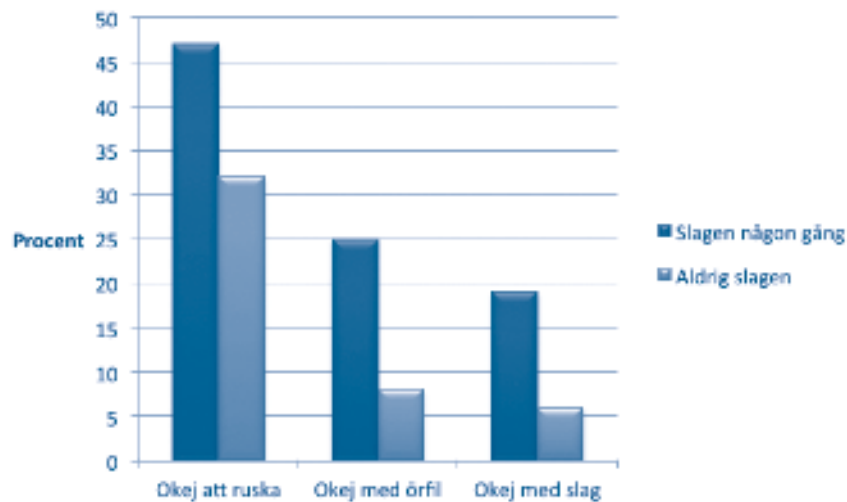
I tabell 4.6. nedan framgår att utlandsfödda pojkar hade en betydligt mer positiv attityd till kroppslig bestraffning jämfört med övriga elever, framförallt jämfört med de svenskfödda flickorna som i mycket lägre grad angav att det var acceptabelt med örffilar och slag. De elever som upplevde att familjen hade bekymmer med ekonomin hade också en mer positiv attityd till både örffilar och slag än de elever som upplevde att familjen hade en god ekonomi. Däremot var skillnaderna små mellan de elever som bodde tillsammans med båda sina föräldrar och de som inte gjorde det.

Tabell 4.6. Elevenkäten 2011. Elevernas attityder till örffilar och slag. Andel i procent utifrån kön, födelseland, familjeförhållande och ekonomi.

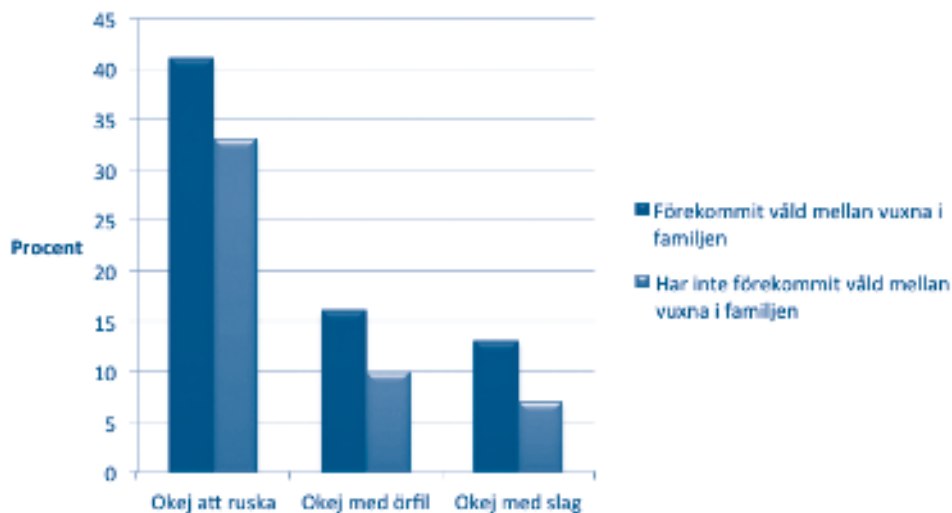
	Okej med örffil	Okej med slag
Alla elever	11	8
Svenskfödda flickor	4	3
Svenskfödda pojkar	15	10
Utlandsfödda flickor	13	12
Utlandsfödda pojkar	28	24
Föräldrarna bor tillsammans	10	7
Föräldrarna bor ej tillsammans	12	9
Upplever att familjen har god ekonomi	10	7
Upplever att familjen bekymrar sig över ekonomin	15	11

Elever som själva blivit slagna någon gång var betydligt mer positiva till kroppslig bestraffning jämfört med de elever som aldrig blivit slagna ($p < 0,001$). Även de elever som känt till att det förekommit våld mellan de vuxna i familjen var positiva till kroppslig bestraffning i högre grad än de elever som angav att det aldrig förekommit våld mellan de vuxna i familjen

($p < 0,01$). I figurerna 4.1 och 4.2. nedan framgår elevernas attityder till att föräldrar ruskar, ger örfilar och slag i förhållande till elevens egen erfarenhet av våld samt egen erfarenhet av våld mellan vuxna i hemmet.

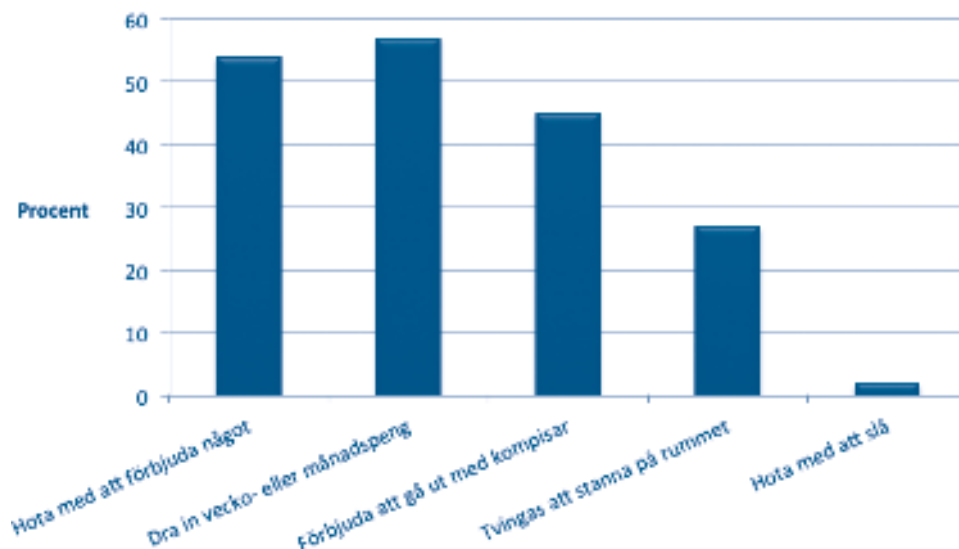
Figur 4.1. Elevernas attityder till att föräldrar ruskar, ge örfilar och slag i förhållande till elevens egen erfarenhet av våld.

Figur 4.2. Elevernas attityder till att föräldrar ruskar, ger örfilar och slag i förhållande till elevens egen erfarenhet av våld mellan vuxna i hemmet.

4.2.4 Attityder till andra former av bestraffningar

Ungefär hälften av eleverna var positiva till någon form av sanktion som bestraffning. Som figur 4.3. nedan visar så var mer än hälften av eleverna positiva till att få sin vecko- eller månadspeng indragen eller bli hotade med förbud mot något vid tillfällen då de gjort något som upprört föräldrarna. Något mindre än hälften av eleverna accepterade förbud att gå ut med kompisar och närmare 30 procent accepterade ett tvång att stanna på sitt rum. Endast två procent av eleverna tyckte att det var acceptabelt att bli hotad att bli slagen.

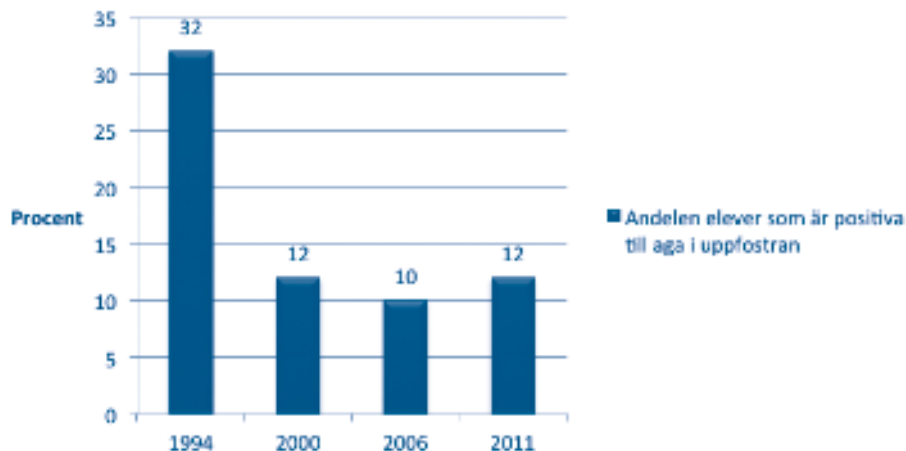

Figur4.3. Andelen elevers attityder till olika former av bestraffningar.

Av eleverna angav 15 procent att det inte är acceptabelt att föräldrarna bestraffar med någon av de metoder som anges i figur 4.3..

4.2.5 En jämförelse över tid

Elevernas positiva attityder till aga minskade kraftigt från år 1994 till år 2000. Sedan dess ligger andelen elever med positiva attityder till aga stabilt mellan 10-12 procent (figur 4.4.).

Figur 4.4. Andelen elever som är positiva till kroppslig bestraffning i uppfostran. Jämförelse mellan SCB:s högstadiundersökning 1994-1995, mellanstadieenkäten 2000, elevundersökningen 2006 och elevundersökningen 2011.

4.2.6 Sammanfattning

- Majoriteten av eleverna (65 procent) angav att det aldrig var rätt att en förälder ruskar sitt barn hårt, oavsett vad barnet gjort. Flickor, framförallt svenskfödda, var mer negativa till denna form av bestraffning än pojkarna. Utlandsfödda pojkar angav i minst grad att det aldrig var okej att ruska ett barn hårt och hade generellt en något mer positiv attityd till att ruska barnet.
- Majoriteten av eleverna (81 procent) tyckte inte att det var rätt att föräldern bestraffar sitt barn med vare sig örflar eller slag och endast 2,4 procent av eleverna angav att det var rätt att de själva fick en örfl eller blev slagna av sina föräldrar.
- Utlandsfödda pojkar och de elever som upplevde att familjen hade bekymmer med ekonomin hade en mer positiv attityd till både örflar och slag än övriga elever.
- Elever som själva blivit slagna någon gång eller som känt till att det förekommit våld mellan de vuxna i familjen var betydligt mer posi-

tiva till kroppslig bestraffning i jämförelse med de elever som aldrig blivit slagna eller bevittnat våld mellan de vuxna i familjen.

- Elevernas positiva attityder till aga minskade kraftigt från år 1994 till år 2000. Sedan dess ligger andelen elevers positiva attityder till aga mellan 10-12 procent.

4.3 Förekomst av kroppslig bestraffning

Av samtliga elever angav 13,8 procent att de blivit slagna av sina föräldrar eller någon annan vuxen i hemmet, varav 2,9 procent hade blivit slagna många gånger. Tabell 4.8. nedan visar att utlandsfödda elever i betydligt högre grad än svenskfödda blivit slagna både enstaka gånger och många gånger. De utlandsfödda pojkarna angav att de blivit slagna många gånger i betydligt större utsträckning än övriga elever. Bland de svenskfödda eleverna är det flickorna som i något högre grad angett att de blivit slagna, framförallt många gånger.

Elever vars föräldrar inte bor tillsammans angav att de oftare blivit slagna i jämförelse med elever med sammanboende föräldrar. Detsamma gäller för de elever som upplever att familjen är bekymrad över ekonomin, där drygt fem gånger fler rapporterar att de blivit slagna många gånger jämfört med de elever som upplever att familjen har god ekonomi (tabell 4.7.). Vidare analyser av ekonomins betydelse visar att elever i familjer som inte äger varken motorbåt, sommar/fjällstuga eller åker på utlandssemester eller fjällsemester nästan varje år, blir slagna i större utsträckning än elever från familjer som har/gör något av det ovanstående, 21 procent i jämförelse med 12 procent ($p < 0,001$). Dessutom rapporterade elever från familjer där mamman var arbetslös i större utsträckning att de blivit slagna jämfört med elever där mamman arbetade, 35 procent jämfört med 11 procent.

Tabell 4.7. Elevenkäten 2011. Förekomst av kroppslig bestraffning enstaka gånger respektive många gånger. Andel i procent utifrån kön, ursprungsland, familjeförhållande och upplevd ekonomi.

	Slagen enstaka gånger	Slagen många gånger
Alla elever	10,5	2,9
Svenskfödda flickor	11,1	3,2
Svenskfödda pojkar	9,6	1,5
Utlandsfödda flickor	18,9	7,4
Utlandsfödda pojkar	18,5	11,3
Föräldrarna bor tillsammans	9,3	2,3
Föräldrarna bor ej tillsammans	18,8	6,8
Upplever att familjen har god ekonomi	9,7	2,1
Upplever att familjen bekymrar sig över ekonomin	23,4	11,8

Tabell 4.8. nedan visar att sambandet mellan kroppslig bestraffning och att vara utlandsfödd, inte bo med båda sina föräldrar, uppleva sämre familjekon ekonomi och förekomst av våld mellan föräldrarna är mycket starkt. Samtliga faktorer ökar risken för kroppslig bestraffning. Våld mellan föräldrarna är den faktor som ökar risken mest för att barnen ska bli slagna, drygt tio gånger (Odds Ratio [OR]=10,34). När man justerar faktorn våld mellan föräldrarna för ekonomi sjunker risken något till 9 gånger (OR=8,66). Att vara utlandsfödd eller om föräldrarna inte bor tillsammans påverkar inte denna riskökning mer än marginellt. Detta beror på att båda dessa faktorer har en klar samvariation med ekonomi.

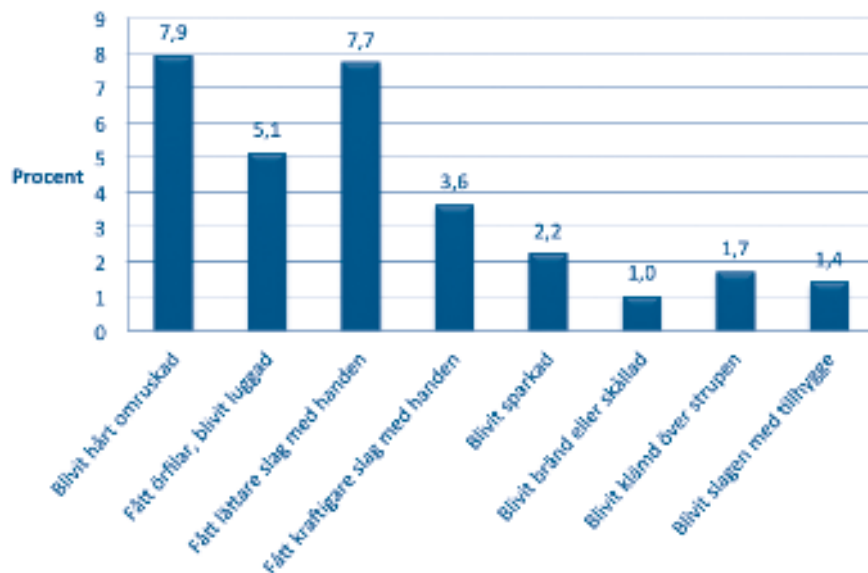
Tabell 4.8. Elevenkäten 2011. Samband mellan kroppslig bestraffning och bakgrundsfaktorer.

	Riskökning (OR)	P-värde
Upplever att familjen bekymrar sig över ekonomin	3,35	<0,001
Utlandsfödd	2,68	<0,001
Bor ej med båda föräldrarna	2,44	<0,001
Förekommit våld mellan föräldrarna	10,34	<0,001

Våld mellan föräldrarna har således det i särklass starkaste sambandet med kroppslig bestraffning av barnet. Sambandet mellan familjevåld och kroppslig bestraffning är av dos-respons-typ, där sambandet blir starkare i takt med hur ofta det förekommit våld mellan de vuxna.

Drygt sex procent av eleverna angav att det förekommit våld mellan de vuxna i familjen vid enstaka tillfällen och två procent angav att det förekommit många gånger. Majoriteten (71 procent) av eleverna som angav att det förekommit våld mellan de vuxna i hemmet hade också själva bevittnat det.

Av de elever som blivit slagna uppgav 33 procent att de någon gång blivit utsatta för allvarliga former av misshandel såsom kraftigare slag med handen, blivit sparkad, skållad, klämd över strupen eller slagen med tillhygge. Detta utgör 5 procent av det totala antalet elever i undersökningen, vilket är en ökning sedan kartläggningen 2006. I figur 4.5. nedan framgår fördelningen av olika former av kroppslig bestraffning utifrån totala antalet elever i undersökningen.

Figur 4.5. Fördelningen av olika former av kroppslig bestraffning utifrån totala antalet elever i undersökningen.

4.3.1 En jämförelse över tid

Det har skett en klar minskning av kroppslig bestraffning sedan 1990-talet. De elevundersökningar som genomförts under 2000-talet visar dock inga stora förändringar. Från mellanstadieundersökningen år 2000 till elevundersökningen 2006 minskade antal barn som blivit slagna enstaka gånger något. Samtidigt var det en liten ökning av barn som inte valt att svara på frågan. Resultaten från undersökningen 2011 är nästintill identiska med elevundersökningen 2006, vilket framgår av tabell 4.9. nedan.

Tabell 4.9. Erfarenhet av kroppslig bestraffning (procent). Jämförelse mellan SCB:s högstadieundersökning 1994-1995, mellanstadieenkäten 2000, elevundersökningen 2006 och elevundersökningen 2011.

	Aldrig	Enstaka gånger	Ofta	Ej svarat
Av mamman i studien 1994-1995	66	25	5	4
Av mamman i studien 2000	86	8	1	5
Av mamman i studien 2006	88	5	1	6
Av mamman i studien 2011	87	4	2	7
Av pappan i studien 1994-1995	65	25	5	5
Av pappan i studien 2000	86	7	2	5
Av pappan i studien 2006	87	5	1	7
Av pappan i studien 2011	86	5	2	7

4.3.2 Kroppslig bestraffning i förhållande till andra faktorer

Kronisk sjukdom

Av samtliga elever angav 38 procent att de hade någon form av kronisk sjukdom eller funktionshinder. Som tabell 4.10. nedan visar så var astma, allergi och eksem vanligast följt av psykiska besvär.

Tabell 4.10. Elevenkäten 2011. Antal och andel elever som har någon form av kronisk sjukdom eller funktionshinder och andel av dem som varit utsatta för våld.

	Antal elever	Andel elever (%)	Förekommit våld mellan vuxna i familjen	Själv blivit slagen
ADHD	104	3,2	26 % ***	44 % ***
Astma/allergi/eksem	718	22,4	12 % ***	18 % ***
Diabetes	43	1,3	26 % ***	29 % **
Epilepsi	32	1,0	42 % ***	41 % ***
Hörselskada	88	2,7	18 % **	24 % **
Mag-tarmsjukdom	88	2,7	19 % ***	28 % ***
Psykiska besvär	203	6,3	21 % ***	37 % ***
Rörelsehinder	51	1,6	22 % **	22 %
Synskada	116	3,6	22 % ***	27 % ***
Talfel	77	2,4	27 % ***	37 % ***
Övervikt	116	3,6	17 % **	24 % **
Ingen sjukdom	1996	62,2	6 %	10 %

** $p < 0.01$

*** $p < 0.001$

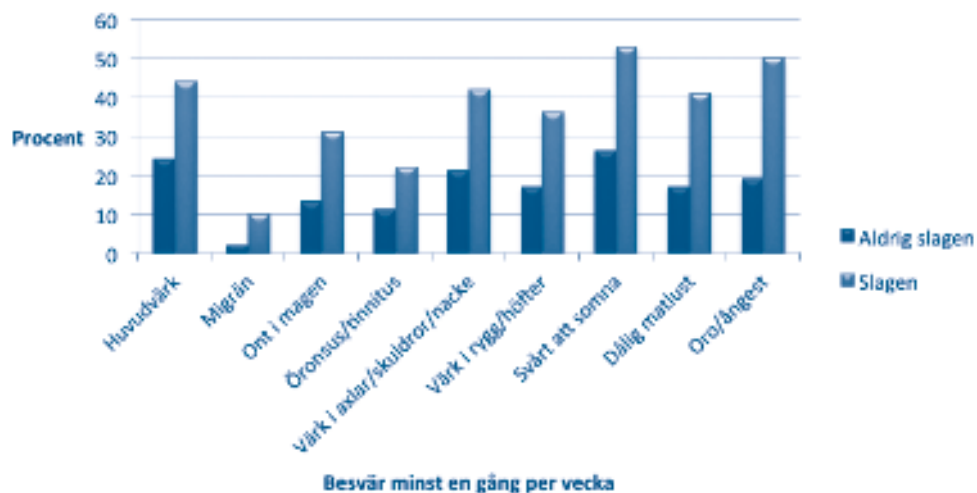
Av de elever som angett någon form av kronisk sjukdom eller funktionshinder svarade 20 procent att de någon gång blivit slagna jämfört med 10 procent av de friska eleverna ($p < 0,001$). Sambandet kvarstår som statistiskt säkerställt även när man korregerat för bakgrundsfaktorerna att vara född utomlands, att inte bo med båda sina föräldrar och att ha en sämre upplevd familjeekonomi (OR 2,1). Eleverna som angett kronisk sjukdom svarade också att det förekommit våld mellan de vuxna i familjen i större utsträckning än friska elever, 12 procent i jämförelse med 6 procent ($p < 0,001$). Även här kvarstår sambandet som statistiskt säkerställt (OR 1,8) när man korregerat för samma bakgrundsfaktorer som beskrivits för att ha blivit slagen ovan.

När varje enskild sjukdom analyserades för sig, visade det sig att samt-

liga sjukdomar hade ett statistiskt signifikant samband med om det förekommit våld mellan de vuxna i familjen. När det gällde om de själva blivit slagna så var rörelsehinder den enda sjukdom som inte hade ett statistiskt signifikant samband till att ha blivit slagen av föräldern. Då vi inte tagit hänsyn till om vissa elever hade kombinationer av flera kroniska sjukdomar/ funktionshinder är det osäkert vilken eller vilka sjukdomar som har störst betydelse för sambandet mellan kronisk sjukdom och våldsutsatthet. De elever som angett att de har särskilt stöd i skolan; specialpedagog, assistent eller liknande, angav i betydligt högre grad att de blivit slagna och att det förekommit våld mellan de vuxna i familjen i jämförelse med de som inte har särskilt stöd i skolan ($p < 0,001$).

Kroppsliga besvär och oro

Av samtliga elever angav 89 procent att de hade minst ett besvär, som huvudvärk, migrän, ont i magen (ej mensvärk), öronsus/tinnitus, värk i axlar/skuldror/nacke, värk i rygg/höfter, svårt att somna, dålig matlust eller oro/ångest, minst en gång per månad under de senaste tre månaderna. Huvudvärk och svårt att somna var de vanligaste besvären. Även oro eller ångest och värk i axlar/skuldror/nacke hörde till de vanligare besvären och förekom bland nästan hälften av eleverna. Drygt fem procent av eleverna kände oro eller ångest varje dag.

Figur 4.6. Andel elever som rapporterat besvär som förekommit minst en gång i veckan de senaste tre månaderna. En jämförelse mellan de elever som blivit slagna hemma någon gång och de som aldrig blivit slagna.

Samtliga kroppsliga besvär och oro var betydligt vanligare bland de elever som någon gång blivit slagna jämfört med de som inte blivit slagna. Som figur 4.6. visar så förekom besvären mycket oftare hos de som någon gång blivit slagna.

Sambandet mellan om eleven blivit slagen och att ha besvär minst en gång per vecka kvarstod efter att man tagit hänsyn till bakgrundsfaktorerna upplevd ekonomi, utlandsfödd och familjeförhållande. Svårt att somna, dålig matlust, migrän och oro/ängest var de besvär som hade det starkaste sambandet med att ha blivit slagen.

Tabell 4.11. Elevenkäten 2011. Samband mellan att ha blivit slagen hemma någon gång och haft besvär minst en gång per vecka, justerat för ekonomi, ursprung och familjeförhållande.

	AOR*	P-värde
Huvudvärk	2,22	0,001
Migrän	3,33	0,001
Ont i magen (ej mensvärk)	2,43	0,001
Öronsus/tinnitus	2,18	0,001
Värk i axlar/skuldror/nacke	2,38	0,001
Värk i rygg/höfter	2,46	0,001
Svårt att somna	2,93	0,001
Dålig matlust	3,06	0,001
Oro/ångest	3,47	0,001

***AOR = justerat Odds Ratio**

Bland de elever som någon gång blivit slagna upplevde 14 procent att deras föräldrar brydde sig lite eller inte alls om dem i jämförelse med en procent av de elever som inte blivit slagna.

Skolprestation

Det visade sig vara skillnader i hur elever såg på sin skolprestation beroende på om de blivit slagna hemma eller inte. Det var lika stor andel våldsutsatta elever, som övriga elever, som ansåg sig vara duktigare än sina klasskamrater. Däremot svarade betydligt fler av de elever som någon gång blivit slagna hemma att de inte var lika duktiga som sina klasskamrater i jämförelse med de som aldrig blivit slagna (tabell 4.12.). Detta resultat stämmer väl överens med det från elevundersökningen 2006.

Tabell 4.12. Elevenkäten 2011. Elevers uppfattning om sin skolprestation. Jämförelse mellan slagna och icke slagna elever i procent.

	Aldrig	Slagen
Duktigare än klasskamraterna	24	24
Lika duktig som klasskamraterna	58	44
Inte lika duktig som klasskamraterna	12	23
Vet ej	6	10

Alkohol/drogpåverkan i samband med våld

Av samtliga elever svarade 3,6 procent att föräldern varit påverkad av alkohol, droger eller läkemedel i samband med den senaste konflikten. Av dessa elever angav 60 procent att de någon gång blivit slagna.

Av de elever som blivit slagna uppgav 24 procent att de blivit det i samband med att föräldern varit påverkad av alkohol eller andra droger. Av dessa uppgav 34 procent att det hänt flera gånger. Det var betydligt vanligare att föräldern varit påverkad i samband med att man slagit barnet i familjer där någon förälder var född utomlands ($p<0,001$), i familjer där föräldrarna inte bodde tillsammans ($p<0,001$) och i familjer där den upplevda ekonomin var sämre ($p<0,001$)

Våld och mobbning

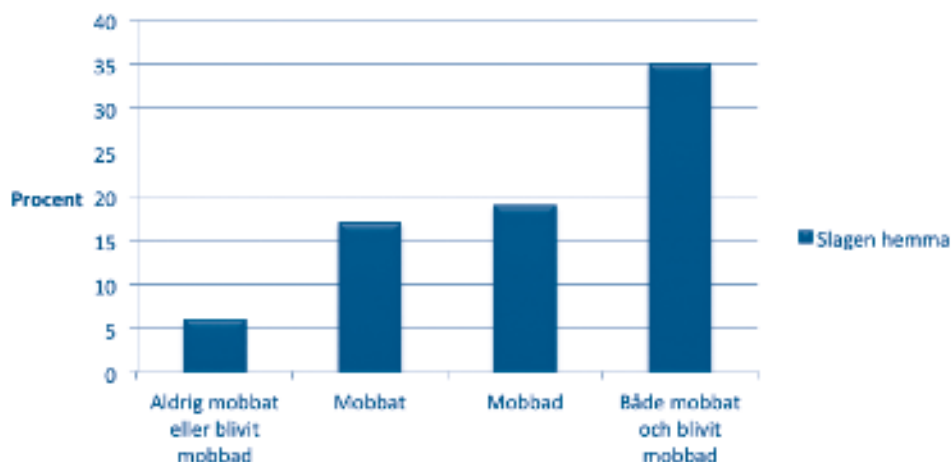
Av samtliga elever angav 31 procent att de blivit mobbade någon gång, varav 16 procent hade blivit mobbade många gånger. Det betyder att fem procent av samtliga elever varit mobbade många gånger. Av samtliga elever hade 29 procent själva varit med och mobbat, varav 6 procent hade mobbat många gånger.

Tabell 4.13. Elevenkäten 2011. Andel elever (i procent) som blivit utsatta för mobbning respektive själva varit med och mobbat utifrån kön, ursprungsland, familjeförhållande och upplevd ekonomi.

	Blivit mobbad	Har mobbat
Alla elever	31	29
Svenskfödda flickor	35	24
Svenskfödda pojkar	26	35
Utlandsfödda flickor	34	39
Utlandsfödda pojkar	29	26
Föräldrarna bor tillsammans	29	28
Föräldrarna bor ej tillsammans	40	36
Upplever att familjen har god ekonomi	28	29
Upplever att familjen bekymrar sig över ekonomin	52	39

Som tabell 4.13. visar angav flickor i högre grad än pojkar att de blivit mobbade ($p < 0,001$). Pojkarna angav däremot i högre utsträckning att de varit med och mobbat andra jämfört med flickorna. De elever vars föräldrar inte bodde tillsammans hade blivit utsatta för mobbning i större utsträckning än de elever vars föräldrar bodde tillsammans ($p < 0,001$). Dessa elever hade också själva varit med och mobbat i högre grad ($p > 0,001$). Elever som upplevde att familjen oroade sig för ekonomin blev mobbade i större utsträckning än de elever som upplevde att familjen hade en god ekonomi ($p < 0,001$). De hade också själva varit med och mobbat i högre grad. Det var ingen statistiskt signifikant skillnad mellan utlandsfödda och svenskfödda elever om man blivit utsatt för mobbning eller själv varit med och mobbat. De statistiskt signifikanta sambanden mellan mobbning och bakgrundsvariablerna kön, ekonomi och familjeförhållande kvarstod när de analyserades i förhållande till varandra. Ekonomin var dock den faktor som hade starkast samband med både utsatthet för mobbning och om man själv varit med och mobbat. Kronisk sjukdom var också en faktor med starkt samband med risken för att eleven blivit utsatt för mobbning (OR 2,0) eller mobbat andra (OR 1,4).

Det fanns ett samband mellan att ha blivit mobbad och att man mobbat själv ($p < 0,001$), vilket även framkom i de tidigare elevstudierna från 2000 och 2006. Det fanns också ett starkt samband mellan kroppslig bestraffning och mobbning. Som figuren nedan visar var det betydligt vanligare att de som både blivit utsatta för mobbning och deltagit i mobbning också hade blivit slagna någon gång av de vuxna i hemmet. De som aldrig mobbat eller blivit mobbade hade i minst grad blivit slagna hemma.

Figur 4.7. Andelen elever som blivit slagna av en vuxen hemma någon gång i förhållande till om de blivit utsatta för mobbning eller deltagit i mobbning eller både och.

Våld och olyckor

Av samtliga elever hade 25 procent råkat ut för skador, olyckor eller förgiftningar det senaste året. Drygt 21 procent av eleverna hade råkat ut för olycka eller våld som lett till vård på sjukhus vid något tillfälle och 11 procent hade blivit vårdade på sjukhus vid flera tillfällen på grund av olyckor eller våld.

Av de elever som blivit slagna hemma hade 40 procent råkat ut för någon form av skada eller olycka eller förgiftning det senaste året jämfört med

23 procent av de som inte blivit slagna ($p < 0,001$). Det var också vanligare att de elever som blivit slagna hemma råkat ut för fyra eller fler olyckor än de som inte blivit slagna. De hade också i betydligt större utsträckning någon gång råkat ut för olycka eller våld som lett till vård på sjukhus i jämförelse med de som aldrig blivit slagna. Framförallt var det betydligt vanligare bland de som blivit slagna att de blivit vårdade på sjukhus flera gånger på grund av olycka eller våld i jämförelse med de som aldrig blivit slagna, 21 procent i jämförelse med 9 procent ($p < 0,001$).

Även elever som angett att det förekommit våld mellan de vuxna i hemmet hade råkat ut för fler olyckor än elever från familjer där det inte förekommit våld mellan vuxna. De hade också oftare blivit vårdade på sjukhus på grund av olycka eller våld.

Sambandet mellan kroppslig bestraffning i hemmet och antal olyckor eller skador som man varit med om senaste året var även tydligt i de tidigare elevundersökningarna år 2000 och 2006.

4.3.3 Sammanfattning

- Av samtliga elever angav 13,8 procent att de blivit slagna av sina föräldrar eller någon annan vuxen i hemmet, varav 2,9 procent hade blivit slagna många gånger.
- Utlandsfödda elever, framförallt utlandsfödda pojkar, angav i betydligt högre grad än svenskfödda att de blivit slagna både enstaka gånger och många gånger.
- Elever vars föräldrar inte bor tillsammans och elever som upplever att familjen är bekymrad över ekonomin angav betydligt oftare att de blivit slagna i jämförelse med övriga elever.
- Våld mellan föräldrarna var den faktor som hade det särklassigt starkaste sambandet med att barnen ska ha blivit slagna, med en riskökning på tio gånger jämfört med familjer utan våld mellan vuxna.
- De elever som angett någon form av kronisk sjukdom eller funktionshinder svarade i betydligt högre grad att de någon gång blivit slagna i jämförelse med de friska eleverna. Eleverna som angett kronisk sjukdom eller funktionshinder svarade också att det förekommit våld mellan de vuxna i familjen i större utsträckning än friska elever.

- Kroppsliga besvär och oro var betydligt vanligare bland de elever som någon gång blivit slagna jämfört med de som inte blivit slagna.
- Betydligt fler av de elever som någon gång blivit slagna hemma ansåg sig vara sämre i skolarbetet än klasskamrater som inte blivit slagna.
- Ungefär 60 procent av de elever som svarat att föräldern varit påverkad av alkohol, droger eller läkemedel i samband med den senaste konflikten hade någon gång blivit slagna.
- Det fanns ett starkt samband mellan kroppslig bestraffning och mobbning. Det var betydligt vanligare att de som både blivit utsatta för mobbning och deltagit i mobbning också hade blivit slagna någon gång av de vuxna i hemmet. De som aldrig mobbat eller blivit mobbade hade i minst grad blivit slagna hemma.
- Av de elever som angav att de blivit slagna var det betydligt fler som råkat ut för någon form av skada eller olycka det senaste året jämfört med de som inte blivit slagna.
- Det har skett en kraftig minskning av kroppslig bestraffning från 1990-talet fram till år 2000. Sedan dess har det dock inte skett några stora förändringar.

4.4 Omgivningens stöd - vilka har känt till våldet?

De flesta eleverna (83 procent) kände någon vuxen att anförtro sig till om de skulle bli slagna eller på något sätt illa behandlade i hemmet, vilket är ett resultat som stämmer väl överens med elevundersökningen 2000. I elevundersökningen 2006 var det färre som angav att de hade någon att anförtro sig åt (75 procent).

Utländsfödda elever, framförallt pojkarna, svarade i högre grad att de inte hade någon att anförtro sig åt i jämförelse med svenskfödda elever ($p < 0,001$). De elever som upplevde att familjen oroade sig över ekonomin angav också i högre utsträckning att de inte hade någon att anförtro sig till jämfört med de elever som upplevde familjens ekonomi som god. Det var ingen skillnad mellan de som bodde med båda föräldrarna jämfört med de som elever vars föräldrar inte bodde tillsammans.

I likhet med de tidigare elevundersökningarna år 2000 och år 2006 ställdes

även denna gång frågan om någon mer än den som slagit vetat om det. Bland de som blivit slagna hemma var det vanligast att en kompis, ett syskon eller att mamman känt till att eleven blivit slagen hemma, vilket stämmer överens med de tidigare undersökningarna från 2000 och 2006.

Tabell 4.14. Vilka som vetat om att eleven blivit slagen hemma. En jämförelse mellan elevenkäten 2000, 2006 och 2011. Andel i procent. (kommatecken här intill borttaget)

	Elevundersökning 2000 (n=318)	Elevundersökning 2006 (n=302)	Elevundersökning 2011 (n=417)
Ingen har vetat om	6	17	18
Mamma	36	33	24
Pappa	33	24	17
Syskon	26	31	24
En kompis	30	22	25
En vuxen släkting	11	8	11
Annan vuxen (t.ex. lärare, idrottsledare)	14	8	10
Någon annan	8	7	8

Det ingick också en fråga om eleven hade berättat för någon att hon/han blivit slagen hemma. Av eleverna hade 30 procent inte berättat för någon. En dryg tredjedel hade berättat för en kompis, ett syskon, en flickvän eller pojkvän. En femtedel av eleverna hade berättat för en förälder eller annan närstående. Av eleverna hade 12 procent vänt sig till personal inom skola, ungdomsmottagning, socialtjänst, polis eller liknande och sju procent hade kontaktat BRIS, jourhavande kompis eller liknande.

Av de elever som angett att de någon gång blivit slagna hemma hade 17 procent fått hjälp av skolpersonal, ungdomsmottagning, socialtjänst, polis eller liknande.

5. Diskussion

När man resonerar om resultaten i denna rapport är det viktigt att hålla i minnet att föräldrastudien och elevstudien är av olika karaktär. I föräldrastudien frågar man föräldrar till slumpmässigt utvalda barn 0 – 12 år i Sverige om hur de uppfostat och förhållit sig till detta specifika barn under det senaste året. I elevstudien, som riktat sig till elever i årskurs 9 i grundskolan, gäller frågorna däremot hur de behandlats under hela sitt liv, dvs. så långt tillbaka som de själva kan minnas. När det gäller uppgifter om beteenden kan man således inte göra direkta jämförelser mellan de två studierna, men däremot går detta relativt bra när det gäller attityder, då dessa brukar vara relativt stabila över tid. Styrkan i jämförelserna av beteenden ligger istället i att vi har en lång kedja av både föräldrastudier och elevstudier, som utförts med samma grundläggande metodik och där nyckelfrågorna varit desamma sedan långt tillbaka. Dagens föräldrabeteende kan således jämföras med gårdagens och dagens skolbarns upplevelser med skolbarn från tidigare generationer.

Skolbarn har vanligtvis inte tydliga minnen före fyra års ålder, i några fall möjligen från tre år och uppåt. Deras beskrivningar avspeglar således de senare förskoleåren och skolorna upp till 16 års ålder. Från internationella studier vet vi samtidigt att den svåraste misshandeln av barn sker under de första levnadsåren, vilket skolbarnen inte kan återge i enkäter. Dagens svenska föräldrar underrapporterar sannolikt p.g.a. det starka tabut i samhället mot att slå spädbarn.

Ytterligare en sak bör man hålla i minnet. När man gör undersökningar vid en viss tidpunkt kan man aldrig med säkerhet uttala sig om orsaks-samband. Vi har ändå tillåtit oss att tala om ökade risker för aga vid vissa bakgrundsfaktorer såsom exempelvis familjevåld, eftersom vi från andra tidigare studier har kunskap om sambandens riktning.

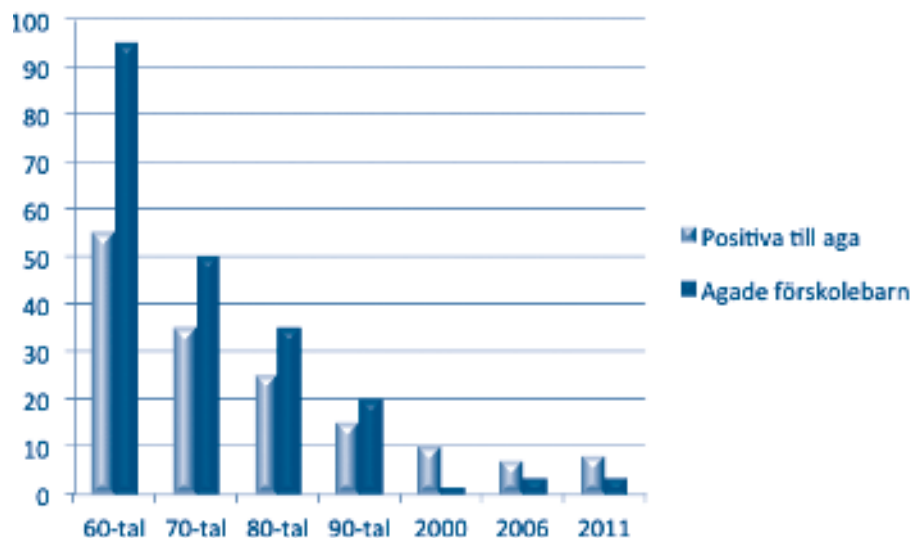
Svenska föräldrars positiva inställning till att aga sina barn sjönk väldigt kraftigt och kontinuerligt från 53 procent år 1965 till tio procent år 2000 och har därefter pendlat omkring 7 - 8 procent (figur 5.1.). De här siffrorna

skulle vara ännu lägre, om studien enbart gjorts på svenskfödda föräldrar. Om man ser till den grupp där båda föräldrarna är födda i Sverige är det bara 1,5 procent som kan tänka sig att ge barnet en örfil medan 13 procent av föräldrarna kan tänka sig det i familjer med två utlandsfödda föräldrar. Detta är en riskökning på nio gånger ($OR=9,3$). Denna riskökning i invandrarfamiljerna beror till viss del på en kulturell bakgrund där kroppslig bestraffning uppfattas som mer naturlig, och vi ser också att föräldrar som själva blivit agade som barn är mer positivt inställda till att aga sina egna barn. Det hänger också säkert samman med relativt nya invandrares situation i Sverige med lägre utbildningsgrad, högre arbetslöshet och sämre boendemiljöer. Dessa är faktorer som alla ökar risken för våld. Beteendet avspeglar attityderna. Svenska kvinnor är de som i lägst grad anger att de slagit barnet (2,4 %) och utlandsfödda män högst (10,9 %).

Att knuffa, hugga tag i och ruska sina barn, vilket sjönk så kraftigt från nästan 50 procent år 1980 till 12 procent år 2000 har därefter ökat successivt upp till 31 procent år 2011. Detta är ett beteende som är vanligare hos svenska föräldrar än hos invandrade.

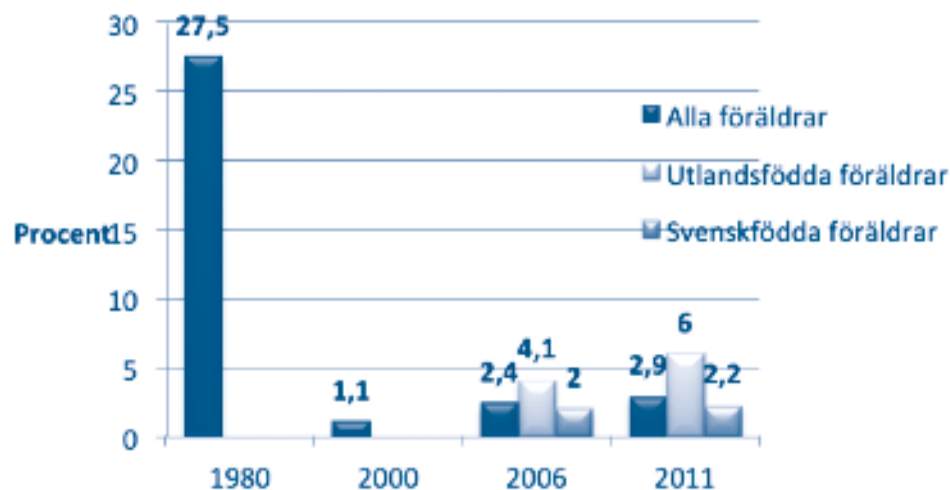
Utlandsfödda elever har precis som sina föräldrar en betydligt mer positiv inställning till kroppslig bestraffning än svenskfödda. Precis som i föräldrastudien är också de som blivit slagna mer positiva till aga som uppfostringsmetod än de övriga.

Föräldrar som angett att de slagit barnet sjönk mycket kraftigt från 28 procent år 1980 till drygt en procent år 2000. Därefter har det skett en viss uppgång till 2,4 procent år 2006 och 2,9 procent år 2011 (figur 5.1.).

Figur 5.1. Svenska föräldrars attityder till aga och andelen föräldrar som agat förskolebarn från mitten av 1960-talet till år 2011.

Ökningarna av kroppslig bestraffning mellan år 2000 - 2006 respektive år 2006 - 2011 är inte statistiskt signifikanta, men det är däremot ökningen mellan år 2000 - 2011 ($p < 0,5$). Det är fortfarande en relativt liten uppgång jämfört med den kraftiga nedgången mellan år 1980 - 2000, men är naturligtvis ett observandum. Det är dock inte säkert att detta är en säker uppgång eftersom undersökningarna mellan åren 1980 och 2000 gjordes med telefonintervjuer, medan de två senare undersökningarna (av ekonomiska skäl) utfördes med postenkäter. Att det skett en mycket kraftig nedgång av andelen föräldrar som kroppsligt bestraffar sina barn är ställt bortom allt tvivel, medan det däremot är osäkert om det under 2000-talet skett någon egentlig uppgång. Att samma andel skolelever som angett att de blivit slagna av sina föräldrar varit samma under de senaste 11 åren (se mera nedan) talar för att vi snarast hamnat i ett status quo.

Figur 5.2. Andel föräldrar som angett att de slagit sitt barn senaste året (för år 2006 och 2011 uppdelat på svenskfödda respektive utlandsfödda föräldrar).

Vid undersökningarna år 2006 och 2011 har vi haft möjlighet att skilja på föräldrar som varit födda i Sverige och föräldrar som varit födda utomlands. Som figur 5.2. visar anger utlandsfödda föräldrar att de slår sina barn mera än svenskfödda. Om vi endast hade räknat med svenskfödda föräldrar år 2000 och 2011 skulle den relativt lilla ökningen i andelen som slagit sitt barn inte varit statistiskt signifikant.

Liksom år 2006 anger hälften av föräldrarna att de varit trötta vid den senaste konflikten med barnet och var tredje har känt sig stressad. Detta beror i högre grad på en allmänt pressad livssituation än av stress på arbetet. Bara några få procent angav att det berodde på konflikt med partnern och nästan ingen att det berodde på alkohol eller drogpåverkan. Föräldrar som var bekymrade över sin ekonomi var mer stressade än övriga. Sambandet mellan föräldrastress och att knuffa, hugga tag i, ruska och slå barnet är mycket starkt, medan dessa samband är svagare för trötthet, nedstämdhet och konflikt med partnern.

I elevenkäten finns också mycket starka samband mellan att ha blivit slagen och föräldrars stress och trötthet, men även med att föräldrarna varit

nedstämda. Svenska barn anger dessa samband tydligare än utlandsfödda och det är särskilt svenskfödda flickor som anger stress och trötthet hos föräldern vid en konflikt.

Elevernas positiva attityder till aga minskade kraftigt mellan åren 1994 – 2000 och har sedan dess legat ganska stabilt på 10 – 12 procent. Eleverna har i alla de tre senaste undersökningarna haft en något mer positiv inställning till aga än de vuxna.

När det gäller påtagliga sanktioner som att ha blivit inlåst eller utelåst från hemmet samt att ha blivit hotad att bli slagen, så är detta påtagligt vanligare för utlandsfödda pojkar än hos övriga. Sanktioner, förolämpningar och hot är också betydligt vanligare i familjer där föräldrarna inte bor ihop och i familjer där barnet oroar sig för en dålig familjeekonomi.

I elevenkäten framgår att den mest allvarliga riskfaktorn för att bli slagen är om det förekommer våld mellan föräldrarna. Det innebär en 10 gånger ökad risk jämfört med om familjevåld inte förekommer. Denna riskökning minskar något om man justerar för ekonomiska problem, som är den näst största riskfaktorn, men obetydligt för om föräldrarna är ensamstående eller om barnet är utlandsfött.

I de två tidigare skolundersökningarna från år 2000 och 2006 kunde man se att barn som lider av en kronisk sjukdom eller funktionshinder genomsnittligt haft en ungefär dubbelt ökad risk för kroppslig misshandel och detta gäller även år 2011. Sambandet är statistiskt säkerställt även när man justerat för svag ekonomi, ensamstående föräldrar eller om barnet är fött utomlands ($p > 0,001$). De kroniskt sjuka eleverna upplever också mer familjevåld än friska jämnåriga ($p > 0,001$).

Ett intressant fynd från elevenkäten är att det inte finns något samband mellan om man är utlandsfödd eller svenskfödd gällande mobbning, vare sig det rör utsatthet för mobbning eller att ha mobbat själv. Däremot finns starka samband till om man lever med en ensamstående förälder eller upplever att familjen har svag ekonomi.

Sammanfattningsvis kan man således säga att föräldrarna anger en viss ökning av kroppslig bestraffning, men att skoleleverna inte anger detta. I övrigt bekräftar båda studierna, och särskilt skolstudien, att de stora riskfaktorer som vi tidigare pekat ut kvarstår såsom; familjevåld, dålig ekonomi, ensamstående förälder, stress hos föräldrarna samt barn med kronisk sjukdom och funktionshinder. Familjevåld som riskfaktor står helt i en klass för

sig. Att bli slagen innebär, för barnen, också klart ökade samband med både kroppsliga, psykosomatiska och psykiska symptom, sämre skolprestationer och ökad risk för skador, olycksfall och förgiftningar.

Två positiva besked

Föräldrastudien innehåller två mycket positiva besked. Det första är att ingen förälder anger att de knuffat, ruskat eller huggit tag i något spädbarn. Det andra positiva beskedet är att ingen anger att de slagit ett barn under två års ålder. Detta är en klar förbättring jämfört med år 2006 och förhoppningsvis ett kvitto på att den ganska intensiva propaganda som bedrivits för att varna för skakning av spädbarn har haft effekt.

Det har ofta framförts en åsikt om att när svenska föräldrar inte får slå sina barn, så förolämpar de dem istället. Den åsikten har inget stöd i föräldrastudien. Tvärtom finns ett mycket starkt samband mellan att ha slagit sitt barn och att ha förolämpat det.

6. Avslutande kommentarer

6.1 De nationella studiernas betydelse

Fysisk misshandel av barn fick stark uppmärksamhet från slutet av 1960-talet och fram till slutet av 1970-talet, då vi fick vår s.k. anti-aga lag (1979). Efter den nya sexualbrottsutredningen i början av 1980-talet koncentrerades intresset huvudsakligen på sexuella övergrepp och ett djupare intresse för den fysiska misshandeln återkom först vid mitten av 1990-talet. Anledningen då var främst att man uppmärksammade de ökade polisrapporterna om barnmisshandel. Detta väckte särskild oro eftersom ökningen sammanföll med den djupa ekonomiska krisen vid denna tid. Barnmisshandeln kom åter i rampljuset genom debattinlägg från Barnombudsmannen och barnrättsorganisationer samt togs upp i flera riksdagsmotioner.

Mot denna bakgrund tillsatte regeringen i december 1998 en parlamentarisk utredning för att utreda frågan om barnmisshandel och (som det hette) därmed sammanhängande frågor. Kommittén mot Barnmisshandel redovisade ett antal rapporter och betänkanden, som sammanfattades i slutrapporten Barnmisshandel; att förebygga och åtgärda (SOU 2001:72). De tre nationella studier (som redovisats i denna rapport) publicerades i en särskild utredning från Socialdepartementet år 2001; Barn och misshandel. En rapport om kroppslig bestraffning och annan misshandel i Sverige vid slutet av 1900-talet. (SOU 2001:18). Studierna kunde bekräfta att det långvariga arbetet i Sverige mot fysisk misshandel av barn inneburit mycket påtagliga förändringar i föräldrars attityder och beteende, när det gällde barnuppfostran. Från en situation, så sent som på 1960-talet, där majoriteten av svenska föräldrar ansåg att kroppslig bestraffning var en naturlig del

i barnuppfostran hade vi kommit till en situation där nio av tio föräldrar kände sig främmande inför att slå sina barn. Likaså gick vi från en situation där var tredje 20-åring år 2000 bekräftade att de agats under sin uppväxt till en situation där skolbarn år 2000 angav att de agats betydligt mindre, i 14-15 procent.

De fortsatta nationella studierna åren 2006 och 2011 har i stort bekräftat denna bild. Samtidigt har vissa andra resultat varit oroande såsom misshandel av späda barn och att föräldrar inte tillräckligt verkar ha förstått riskerna med att skaka småbarn, att barn med kronisk sjukdom och funktionshinder har en ökad risk för bestraffning (Svensson, Bornehag & Janson 2011) har väckt berättigad uppmärksamhet, att multipla psykosomatiska symptom kan indikera misshandel (Jernbro, Svensson, Tindberg & Janson 2011), att barn som misshandlas också utsätts för mer mobbning i skolan, att nästan vart tionde barn åser våld mellan vuxna i sina familjer och att detta påverkar dem starkt psykiskt. Mycket av detta har personer som arbetar med satta barn haft på känn och de nationella studierna har bekräftat detta, påvisat omfattningen och lyft fram det i ljuset. Genom att studierna redovisats i föreläsningar och seminarier runt om i landet har denna kunskap nått ut till ett betydande antal personer. Våld i familjen har lyfts fram speciellt Nationellt Centrum för Kvinnofrid(NCK 2010) och en särskild rapport har skrivits för Socialstyrelsen om fysiska övergrepp mot barn, särskilt riktad till förskollärare och lärare (SoS 2010). Dessutom har Rädda Barnen, Allmänna Barnhuset och regeringskansliet gett ut boken Aldrig våld – 30 år av svensk lagstiftning mot aga (Regeringskansliet 2010), som fått en stor nationell och internationell spridning. Många yrkesgrupper har kommit att arbeta mer aktivt med barnmisshandelsfrågan och som exempel kan nämnas Svenska Barnläkarföreningen, som startat en särskild arbetsgrupp mot barnmisshandel och en betydande utbildningsverksamhet (Mårtensson & Janson 2010).

6.2. Sverige och världen

Det har under en lång tid rått oklarhet utomlands om hur situationen för barn har varit i Sverige. Åsikterna har varierat mellan att Sverige är världens barnvänligaste land till att svenska barn, av polisrapporterna att döma, är det land i världen där barn misshandlas mest och att misshandeln är i sti-

gande. Dessutom har Sverige beskrivits som ett land där barn omhändertas för samhällsvård på lösa boliner. Inom den vetenskapliga världen har dessa åsikter kunnat rättas till främst genom det internationella samarbetet mellan svenska och utländska forskare, som beskrivit misshandel av barn i den industrialiserade världen (Gilbert et al. 2009). Här framgår tydligt att misshandel och våldsam död är klart lägre i Sverige än i jämförbara länder.

Det finns inte heller något som talar för att svenska barn omhändertas mer än i andra industrialiserade länder, trots den mycket höga uppmärksamheten på barn som far illa och den alltmer använda anmälningsplikten (Gilbert et al. 2011). Utvecklingen i Sverige har också beskrivits detaljerat i annan internationell litteratur (Janson, Långberg & Svensson 2011) och det har då varit mycket tillfredsställande att kunna luta sig mot den serie av nationella studier som genomförts i vårt land sedan 1980. Någon motsvarande serie nationella undersökningar med samma metodik finns (såvitt vi vet) inte i något annat land och detta är en viktig anledning till den internationella uppmärksamheten.

På senare år har många länder, i Europa och Latinamerika, med intresse studerat hur Sverige gick tillväga när man genomförde anti-aga lagen. Här har den av Regeringskansliet, Rädda Barnen och Allmänna Barnhuset producerade skrift, som nämnts ovan (Regeringskansliet 2010), kommit till stor nytta då den översatts till flera språk och bl. a. tagits upp till diskussion i de japanska och brasilianska parlamenten. Antalet länder som infört förbud mot aga har accelererat på senare år och hösten 2011 är det 30 länder som har sådana lagar, varav 22 i Europa. Då de flesta barn bor utanför Europa är det dock tyvärr fortfarande så att 95 procent av alla världens barn inte skyddas av något förbud mot aga.

Det är vår förhoppning att Sverige kan fortsätta med sitt aktiva arbete mot barnmisshandel och att det kommer att finnas möjligheter att beskriva de framtida utvecklingstendenserna. En viktig anledning är naturligtvis att påvisa eventuella förändringar i misshandelsmönster för att kunna bedriva en välriktad prevention. Men en annan anledning är också att förhoppningsvis, även i framtiden, kunna vara ett föredöme och en inspirationskälla för alla de som arbetar i länder där barnaga är betydligt mer utbrett än hos oss.

Referenser

- Allmänna Barnhuset. (1975). *Barn som far illa; en undersökning om barnmisshandel och skadlig uppväxtmiljö*. Stockholm: Socialstyrelsen i samarbete med Allmänna Barnhuset.
- Annerbäck, E-M. (2011). *Child physical abuse – Characteristics, prevalence, health and risk-taking*. Doktorsavhandling. Hälsouniversitetet, Linköping. (så att det som för Tingberg)
- Bergenlöv, E. (2009). *Drabbade barn: Åga och barnmisshandel i Sverige från reformationen till nutid*. Nordic Academic Press.
- Brottsförebyggande Rådet. (2000). *Barnmisshandel. En kartläggning av polisanmäld misshandel av små barn*. Stockholm, Brå Rapport 2000:15.
- Brottsförebyggande Rådet. (2011). *Den polisanmälda barnmisshandeln – utvecklingen fram till 2009*. Stockholm, Brå-rapport 2011:16.
- Bussman, K. (2011a). Germany: *Background and legal consequences of the right to be raised without violence*. I Durrant, J. Smith, A. Global pathways to abolishing physical punishment. New York, Routledge.
- Bussman, K. Erthal, C. Schroth, A. (2011b) *Effects of banning corporal punishment in Europe: A five-nation comparison*. I Durrant, J. Smith, A. Global pathways to abolishing physical punishment. New York, Routledge.
- Edfeldt, Å. W. (1985). "Allt vad I gören---": *Slutrapport från SUSA-projektet om åga och våld i hemmet*. Stockholm, Proprius.
- Erhart, M et al. (2009). *Measuring mental health and well-being of school-children in 15 European countries using KIDSCREEN-10 index*. Int J Public Health. 54, s. 160-166.
- Eriksson, M (red) (2007). *Barn som upplever våld*. Nordisk forskning och praktik. Gothia, Stockholm, 2007.
- Finkelhor, D. (2008). *Childhood victimization – Violence, crime, and abuse in the lives of young people*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Flodmark, O. (red) (2011). *Regionalt vårdprogram vid misstanke om fysisk misshandel av späda barn*. Stockholms läns landsting.
- Frisk, A. (1964). *Misshandlade småbarn*. Läkartidningen. 61(41), s. 3005-3011.

- Gilbert, R., Spatz Widom, C., Browne, K., Fergusson, D., Webb, E., Janson, S. (2009). *Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries*. The Lancet. 373(9657), 68-81.
- Gilbert, R., Fluke, J., O'donnell, M., Gonzales-Izquierdo, A., Brownell, M., Gulliver, P., Janson, S., Sidebotham, P. (2011). *Child Maltreatment: variation in trends and policies in six countries*. The Lancet. (online 2011-12-11).
- Hed tjärn, G., Hultman, O., Broberg, A. (2009). *Var femte mamma till barn i BUP-vård hade utsatts för våld*. Läkartidningen. 106, s. 3242 – 3247.
- Helander, E. (2011). *Lost Lives – the pandemic violence against children*. Lund: Academic Press.
- Helweg-Larsen, K., Böving Larsen, H. (2006). *Overgrep på børn*. Köpenhamn, Statens Institut for folkesundhet.
- Hindberg, B. (1997). *Barnmisshandel*. Stockholm, Rädda Barnen.
- Holt, S., Buckley, H., Whelan, S. (2008). *The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of the literature*. Child Abuse & Neglect. 32; 8, s. 797-810.ri.
- Janson, S., Almquist, K. (2000). *Barn som bevittnat våld – en utsatt grupp som är alltför lite uppmärksammas*. Läkartidningen. 97, s.4094 – 4099.
- Janson, S. (2005). Response to Beckett, C. The Swedish Myth: *The Corporal Punishment Ban and Child Death Statistic*. British Journal of Social Work. 35 (1), 125-38.
- Janson, S., Moniruzzaman, S. Hjern, A. (2007). *Kan barnamord förebyggas?* Läkartidningen. 104:776-781.
- Janson, S., Långberg, B., Svensson, B. (2007). *Våld mot barn 2006-2007 – en nationell kartläggning*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Karlstads Universitet.
- Janson, S. (2010). *Barn som utsätts för fysiska övergrepp*. Stockholm: Socialstyrelsen art.nr. 2010-3-10.
- Janson, S. (2011). *Barn som lever med våld I hemmet*. Kapitel 12 i NCK: Att fråga om våldsatthet som del av anamnesen. Uppsala: NCK rapport 2010:4
- Jernbro, C. A., Eriksson, U. B., & Janson, S. (2010). *Young adults' personal views on child abuse*. Nordic Journal of Social Research. 1(0).
- Jernbro, C., Svensson, B., Tindberg, Y., Janson, S. (2011). *Multiple psychosomatic symptoms can indicate child abuse – results from a study of Swedish school children*. Acta Paediatrica (accepted for publication).
- Keenan, H., Runyan, D., Marshall, S., Nocera, M., Merten, D., Sinal, S. (2003). *A population based study of inflicted traumatic brain injury in young children*. JAMA. 290, s. 621-6.
- Kempe, R., Kempe, H. (1979). *Barnmisshandel*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- King, W., MacKay, M., Sirnick, A. (2003). *Shaken baby syndrome in Canada: clinical characteristics and outcome of hospital cases*. Cmaj. 168, s. 155-9. (vad för typ av publikation – känner inte igen detta?)
- Kommittén mot Barnmisshandel. (2001). *Barnmisshandel – att förebygga och åtgärda*. Stockholm: Slutbetänkande av Kommittén mot Barnmisshandel 2001:72.
- Mossige, S., Stefansen, K. (2007). *Vold og overgrep mot barn og unge*. Oslo: Norsk Institut for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Rapport 20/07.

- Mårtensson, T., Janson, S. (2010). *Få blivande barnläkare utbildas om barnmisshandel*. Läkartidningen. 107(35), s. 1996-1998.
- Krug, E.G. (editor). (2002). *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organisation.
- Nordström, C., Thunved, A. (2005). *De nya sociallagarna*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Pinheiro, P. (2006). *World report on violence against children*. Geneva: United Nations.
- Regeringskansliet. (2007). *Lagen 2007:606 om utredningar avseende barn som avlidit i anledning av brott*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Regeringskansliet. (2010). *Aldrig våld – 30 år av svensk lagstiftning mot aga*. Stockholm: Regeringskansliet och Rädda Barnen.
- Renner, L., Slack, K. (2009). *Intimate partner violence and child maltreatment: understanding intra- and intergenerational connections*. Child Abuse & Neglect. 30, pp 599-617.
- Sariola, H., Uutela, A. (1992) *The prevalence and context of family violence against children in Finland*. Child Abuse & Neglect. 16, s. 823-832.
- Selander, P. (1957). *Multipla frakturer hos spädbarn vid förnekat trauma*. Läkartidningen. 45(9),s. 611- 616.
- Selander, P. (1963). *Kroppslig misshandel av småbarn*. Nordisk Medicin. 31(44), s. 1192-1194.
- Socialstyrelsen. (1969). *En utredning om barnmisshandel*. Stockholm: Socialstyrelsen redovisar nr 9.
- Socialstyrelsen. (1970). *Åtgärder mot misshandel av barn*. Stockholm: Råd och anvisningar från Socialstyrelsen 1970:14.
- Socialstyrelsen. (1978). *Åtgärder mot misshandel av barn*. Stockholm: Bilaga till Socialstyrelsens författningssamling SOSF(S) 1978:4.
- Socialstyrelsen. (2010). *När det som inte får hända ändå inträffar: Den första rapporten om utredningar avseende barn som har avlidit i anledning av brott*. Stockholm: Socialstyrelsen art.nr.2010-1-24.
- Socialdepartementet. (2001). *Barn och misshandel. En rapport om kroppslig bestraffning och annan misshandel i Sverige vid slutet av 1900-talet*. SOU 2001:18.
- Straus, M. A. (1998). *Corporal Punishment of Children and Adult depression and Suicidal Ideation*. New York: Cambridge University Press.
- Svensson, B., Bornehag, C., Janson, S. (2011). *Chronic conditions in children increase the risk for physical abuse – but vary with socio-economic circumstances*. Acta Paediatrica. 100, pp 407-412.
- Tingberg, B. (2010). *Child abuse, clinical investigation, management and nursing approach*. Doktorsavhandling. Stockholm: Karolinska Institutet.
- Wilkinson, R., Pickett, K. (2010). *Jämlikhetsanden – Därför är mer jämlika samhällen nästan alltid bättre samhällen*. Stockholm: Karneval förlag.

Barnhuset har gett ut följande böcker

(Kan laddas ner från Barnhusets hemsida)

Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige – en nationell kartläggning 2011
Staffan Janson, Carolina Jernbro, Bodil Långberg 2011

Mod och mandat - Ny lagstiftning stärker barn som anhöriga. Har vi modet att möta dem?
Mårten Jansson, Anne-Marie Larsson, Cecilia Modig, 2011

Att identifiera omsorgssvikt hos förskolebarn - Vad kan vi lära av forskningen? 2010:5,
Karin Lundén

*Att intervjua barn – vägledning för socialsekreterare, 2010:4, Ann-Christin Cederborg (om-
arbetad och uppdaterad version av boken 2005:1)*

Barns och ungas rätt i världen, 2010:3, Maja Söderbäck (red)

*Har alla här en förälder i fängelse? En stödgruppsmodell för barn med frihetsberövade föräld-
rar. 2010, Titti Schönbeck. Utgiven i samarbete med Arvsfonden och Riksbryggan*

*Att bygga kompetens för kvalificerade utredningar av barn och unga - Analys av situationen
i sju kommuner i Uppsala län för personalförsörjning av utredande socialsekreterare, 2010:2,
Anna-Lena Lindquist (red.)*

Att lära av fosterbarn – åtta års arbete med intervjuer av före detta fosterbarn, 2010:1,
Kristian Tilander & Monica Westberg

NU – inte senare! Om att hjälpa barn i tid och om klok samhällsekonomi, 2009:3,
Bitte Lundborg

*Jag finns också! Om att vara syskon till en bror eller syster med svår sjukdom eller funktions-
nedsättning, 2009:2 (ny redigerad utgåva)*

Barn som lever med skyddade personuppgifter, 2009:1, Barbro Hindberg m.fl.

Barnhuset har gett ut följande rapporter

(Kan laddas ner från Barnhusets hemsida)

*Det späda barnet som anhörig - Hur kan vi forma hållbara strukturer för att uppmärksamma
det späda barnets behov när en förälder har en psykisk sjukdom? 2010, dokumentation från
seminarium*

*Psykisk hälsa hos mammor som utsatts för våld av sin partner – för och efter deltagande i
Bojens grupprogram, Delrapport 2, 2010, Karin Grip, Anders Broberg, Kjerstin Almqvist*

Att läsa är livsviktigt – om familjehemsplacerade barns läsning och skolgång, 2010, Gia Kjellén

*Att lämna en destruktiv relation – mammor som utsatts för våld av sin före detta partner
berättar om sin situation och hur de hanterat den, Delrapport 1 2009, Jenny Lundgren,
Stina Hillman & Anders Broberg*

*Tidigare utgivna böcker och rapporter finns på Barnhusets hemsida.
www.allmannabarnhuset.se*

Det är angeläget att förekomsten av barnmisshandel i Sverige följs upp med regelbundna undersökningar. Den främsta anledningen är, att i god tid uppmärksamma förändringar och anpassa förebyggande insatser till ändrade misshandelsmönster. Barn och föräldrars egna erfarenheter och attityder till barnuppfostran och fysisk bestraffning är de enda någorlunda säkra indikatorerna på förekomsten av misshandel, medan sekundär rapportering som polisanmälningar och olika sociala rapporter vanligtvis ger en betydande underrapportering.

I boken redovisas den tredje nationella kartläggningen av föräldrars och barns erfarenheter och attityder till fysisk bestraffning och annan kränkning av barn.

Allmänna Barnhuset är en statlig stiftelse med uppdrag att stödja metod- och kunskapsutveckling i arbetet med utsatta barn och ungdomar. Barnhuset ger anslag till socialt inriktad barn- och ungdomsforskning, driver egna utvecklingsprojekt, anordnar konferenser och seminarier för att sprida kunskap samt ger ut böcker i aktuella frågor.

Böcker och rapporter kan beställas från www.allmannabarnhuset.se.